

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

FILOLOGIA, SOCJOLOGIA
I KULTUROZNAWSTWO.
OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE,
ROZWÓJ, PROPOZYCJE
NA ROK 2015

Warszawa

30.12.2015 - 03.01.2016

СБОРНИК
НАУЧНЫХ СТАТЕЙ

ФИЛОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ И
КУЛЬТУРОЛОГИЯ. НАУЧНЫЕ
ДОСТИЖЕНИЯ, НАРАБОТКИ,
ПРЕДЛОЖЕНИЯ
ЗА 2015г.

Варшава

30.12.2015 - 03.01.2016

U.D.C. 316+8.2+8.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zl.): bezpłatnie

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej " Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje na rok 2015 " (30.12.2015 - 03.01.2016) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. - 116 str.

ISBN: 978-83-65207-60-9

U.D.C. 316+8.2+8.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

B.B.C. 94

Komitet Organizacyjny i Kolegium redakcyjny Konferencji:

1. W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;
2. A. Murza, (Zastępca Przewodniczącego), MBA, Ukraina;
3. А. Горохов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;
4. Р. Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;
5. L. Nechaeva, dr, Ukraina;
6. М. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия;
7. В. Подобед, dr, Belarus;
8. M. Paradowski, dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;
9. A. Prokopiuk, dr, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Polska;
10. A. Tsimayeu, dr, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus;
11. Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы, Россия.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

ISBN: 978-83-65207-60-9

"Diamond trading tour" ©

Warszawa 2015

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKSCJA 22. FILOLOGIEŃ. (ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Салій Н. А.	6
ІМПРЕСІОНІЗМ В ТВОРЧОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	
2. Колкутіна В.В.,Костик А.....	10
«СВИТЕ ТИХИЙ, КРАЮ МИЛИЙ, МОЯ УКРАЇНО!»: ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕТНОКРАЄВИДІВ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА	
3. Terplyu I. M.	12
THE LAY OF THE HOST OF IHOR IN IVAN FRANKO'S CREATIVE LEGACY	
4. Шарова Т.М., Посадна Т.....	21
ХУДОЖНЯ ЧАСОГРАФІЯ ПОЕТИЧНОГО СВІТУ В. РОДІОНОВА	
5. Шарова Т.М., Ісаченко Є.С.	25
ХУДОЖНІЙ ДИДАКТИЗМ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА	
6. Коваленко О.В.....	28
НІМЕЦЬКОМОВНА НОВЕЛА: ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЇ ЖАНРУ	
7. Молчанова С.Е.	32
РОЛЬ УСТОЙЧИВЫХ ВЫРАЖЕНИЙ В СОЗДАНИИ ОБРАЗОВ ГЕРОЕВ РОМАНА М. ЭТВУД «СЛЕПОЙ УБИЙЦА»	
8. Милик О. В.	35
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЗДОРОВ'Я В МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ	
9. Пересунько І.М., Коваленко О.В.	40
МОЛОДІЖНА ЛЕКСИКА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ	
10. Пустовойченко Д.В.....	43
ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ЕПІСТОЛЯРНОГО ТЕКСТУ НА ПРИКЛАДІ ЛИСТУВАНЬ ЛОРДА ЧЕСТЕРФІЛЬДА	
11. Тригуб Л.Г.	46
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В ПОЭЗИИ АНАТОЛИЯ ПОПЕРЕЧНОГО	
12. Глуханюк Д.В.....	50
ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ	

13. Гуторка К.В., Сидорук Г.І.....	54
СПІВСТАВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В ПЕРЕ- КЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ	
14. Іванісова В.О.....	58
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНО- ЗЕМНОЇ МОВИ	
15. Коротка І. М.	62
СЕМАНТИКА РЕФЛЕКСІВ І.-Є.*ВНЕУ-, *ВНЕУӘ- (*ВНУĀ-, *ВНУĚ-): *ВНŌU-:*ВНŪ-‘РОСТИ, РОЗВИВАТИСЯ’, ‘БУТИ, ІСНУВАТИ’, ‘ЖИТИ, НАСЕЛЯТИ’ В ГЕРМАНСЬКИХ, СЛОВ’ЯНСЬКИХ ТА БАЛТІЙСЬКИХ МОВАХ (НА ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОМУ ФОНІ). II	
16. Левицька Л.Я., Романчук О. В., Микитка І.С.	72
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА МОДЕЛЬ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ В УМОВАХ БАГАТОМОВНОСТІ	
17. Мусієнко А.В.	79
ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
18. Андрущенко О.Ю.	81
РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ	
19. Будій З. І.....	84
УМОВИ УСПІШНОГО ВЖИВАННЯ І СПРИЙНЯТТЯ ПЕРФОРМА- ТИВІВ	
20. Коваль С.В.....	86
10 НАЙВІДОМІШИХ ШТУЧНИХ МОВ СВІТУ	
21. Павловская Л.И.....	89
КОНТЕКСТУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ НЕМЕЦКИХ ГЛАГОЛОВ С ОТДЕЛЯЕМЫМИ ПРИСТАВКАМИ В ДИСТАНТНОМ ПОЛОЖЕНИИ	
22. Гапон Л.О.	92
ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ УКРАЇН- СЬКОЇ МОВИ В ДІАСПОРІ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ЯРОСЛАВА РУДНИЦЬКОГО	
23. Stepura I.	101
KRÓTKI SZKIC Z HISTORII ROZWOJU RADIO NA UKRAINIE	

24. Кирякова П.А.....	104
ОСНОВНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ЖАНРА ТОК-ШОУ	
25. Гайденко Ю. О.	106
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТА КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛИ СЛОВА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ	
26. Ковальчук Н.С., Коваленко О.В.....	109
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КО- ЛЬОРОНАЙМЕНУВАННЯМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	
27. Инасаридзе Т.П.	111
АНАЛИТИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕМ-АФОРИЗМОВ С ГРУЗИНСКОГО НА РУССКИЙ И АНГЛИЙСКИЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЫ В ГРУЗИНСКИХ АУДИТОРИЯХ ВУЗА. (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭМЫ Ш. РУСТАВЕЛИ „ВИТЯЗЬ В ТИГРОВОЙ ШКУРЕ.“)	

Салій Н. А.

студентка

Національного педагогічного
університету ім. М.П.Драгоманова
Інститут перепідготовки та підвищення кваліфікації

ІМПРЕСІОНІЗМ В ТВОРЧОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: імпресіонізм, літературний імпресіонізм, художній твір, психологічний імпресіонізм.

Імпресіонізм – останній універсальний стиль в історії мистецтва. Він виник у живописі, але знайшов поширення і в літературі, і в літературній критиці (імпресіоністична критика), і в музиці, і в скульптурі та інших видах мистецтва. Розвиток імпресіонізму пов'язаний з кінцем XIX – першою чвертю ХХ ст., проте імпресіонізм як сукупність стильових прийомів, як певні жанрові ознаки продовжує існувати в ХХ і ХХІ ст. Стилїстика імпресіонізму ефективно використовується і в порівняно нових видах мистецтва – кіно, телебаченні.

Імпресіонізм – це останній стильовий напрям, пов'язаний з реалізмом, і перший, пов'язаний з модернізмом. Перехідний, так би мовити, стиль, як і попередні, не втрачає гармонійного уявлення про людину, але зосереджувався вже на внутрішньому космосі її, на індивідуальності, неповторності, мінливості, душевній драмі кожного людського життя. Це було художнім відкриттям (утім, не тільки імпресіонізму), яке органічно ввійшло в структуру інших стильових напрямів ХХ–ХХІ ст. Тому нині актуальним є дослідження імпресіонізму, яке інтенсивно розвивається впродовж останніх десятиліть (J.Matz, 2001), поглиблюючи розуміння художнього мислення нашої доби.

Історично імпресіонізм розвинувся в літературі під впливом живопису. Ценакладає відбиток на дешифрування його особливого естетичного коду. Імпресіонізм у літературі визначається через подібність його прийомів до прийомів живопису. У теорії живопису та маніфестах самих художників цього напрямку такі прийоми описано розпливчато: невідоме визначають через невідоме. Водночас література і живопис – два різні види мистецтва із суттєво відмінними інструментами (засобами) зображення і вираження. Тому нині постає питання визначення літературного імпресіонізму як самостійного естетичного явища, котре має свої особливості, пов'язані зі специфікою літератури як виду мистецтва.

Імпресіонізм виникав як відхід від академічної традиції в той самий час, коли у філософії відбувався перехід від класичної до некласичної форми філософування. Раціоналізм із його прийомом первинної реальності відходить на другий план, і вся увага зосереджується на людині, її існуванні – екзистенційній проблематиці (А.Шопенгауер, А.Бергсон, Ф.Ніцше).

Імпресіонізм у літературі також був відходом від традиційних форм художнього мислення, і хоча зовні часом зберігав подібність до реалізму, по суті був явищем новим, зосередженим на внутрішньому світі людини..

Тому об'єктом дослідження є американська, світова літератури кінця XIX – початку XX ст. в контексті розвитку європейської літератури у зв'язку з процесами, що відбувалися на той час і в живописі.

Предметом дослідження є стильові прийоми, тенденції, течії в розвитку імпресіоністичної поетики в світовій літературі, а також у живописі, почасти – музиці.

Наукова новизна:

– вперше переконливо доведено існування в американській літературі на межі століть психологічного імпресіонізму, що було наслідком специфічного розвитку цього напрямку в мистецтві слова, на відміну від живопису, у якому психологічного імпресіонізму не виникло;

– докладно простежено розвиток і особливості іншої категорії історичної поетики – кута зору автора, що є обов'язковою ознакою американської імпресіоністичної прози.

Ми розглядаємо історію і теорію імпресіонізму в живописі та літературі, а також відмінність імпресіонізму від реалізму. Імпресіонізм, який виник у кінці XIX ст., продовжує справляти вплив на мистецтво XX–XXI ст. Майже кожні три десятиліття відбувається переосмислення теорії імпресіонізму, виявляються його різновиди у нових і нових національних мистецтвах. Дедалі більше з'являється досліджень і про імпресіонізм у прозі та поезії різних країн світу. Перевидаються відомі праці Р.Гаманна, Дж.Ревалда, Л.Вентурі, з'являються нові дослідження, присвячені імпресіонізму в живописі, музиці, літературі. Так, тільки за останні три десятиліття з'явилися численні праці, у яких осмислюється імпресіонізм у різних літературах: американській (J.Nagel, 1980; Н.-P.Stowell, 1980; В.Іванов та В.Яценко, 1985; J.Haigney, 1990; С.Пригодій, 1998), німецькій (В.Pohlmann, 1985), скандинавських (F.Strauss, 1989). Певним підсумком вивчення імпресіонізму у світовому мистецтві стали енциклопедії з імпресіонізму, видані у Франції (1974), США (1994).

Спираючись на праці К.Ясперса, Я.Буркхардта, Е.Фромма, розглядаємо процес індивідуалізації людини протягом останніх п'яти століть та його усвідомлення мистецтвом... Людина – продукт суспільства, і всі її вчинки, дії детерміновані суспільними умовами. У XIX ст. намічається й інший напрям розвитку літератури, в якій причини й рушійні сили людської поведінки дедалі більше пов'язуються не з обставинами, а з глибинними процесами, що відбуваються в душі людини. Ця традиція йде не тільки від романтичної літератури, а й від Е.Золя, Ф.Достоевського та Г.Ібсена до Гі де Мопассана, братів Гонкурів, А.Шніцлера, К.Гамсуна, Дж.Джойса, М.Пруста, Ф.Кафки, Р.Музіля.

Розглядається також поняття «імпресіонізм» у зарубіжному термінологічному просторі, зазначено також, що предметом літературознавчого аналізу є насамперед художній твір. І хоча беруться до уваги нетрадиційні підходи до інтерпретації твору – психоаналітичний (З.Фрейд, К.Юнг, Ю.Крістева, почасти – Е.Фромм), герменевтичний (Г.-Г.Гадамер), комунікаційний (Ю.Габермас), структуралістичний (К.Леві-Стросс, Ц.Тодоров, А.Греймас), семіотичний (Ф. де Соссюр, Ч.Пірс, Ч.Морріс, Я.Мукаржовський, Ю.Лотман, Р.Варт), формальний (В.Пропп, Ю.Тинянов, В.Шкловський) та інші, а з огляду на специфіку предмета аналізу (твори живопису і літератури), вважає продуктивнішим застосування категорії, традиційної для

літературознавства, – твір як образ у найширшому розумінні цього слова. При цьому підкреслюється, що «образ» не розглядається як такий, котрий «адекватний» так званій об'єктивній реальності, а лише як продукт творчої діяльності митця.

Аналізуючи художній простір і час в реалістичному та імпресіоністичному живописі, розглянуто, зокрема, історію кольору і «центральної перспективи» як найважливіших засобів творення реалістичного образу.

Певний етап пізнання зображальних можливостей кольору припадає на XV ст. Спочатку у Венеції, потім у Північній Європі фарба звільняється від своїх, так би мовити, хімічних властивостей, перестає бути пігментом, означенням і стає зображенням. Фарба і форма зливаються в органічне ціле, фарба стає невіддільною від світла і простору, вона ліпить предмети, розташовує їх у просторі, бере участь у їхньому русі. Шлях від Белліні до Тиціана і Тінторетто – це перетворення локального колориту на тотальний, художнє пізнання форми, об'єму, місця в просторі предметів за допомогою кольору. Для живописця-реаліста XIX ст. досягнення самого тільки зображально-інформаційного начала вимагало оволодіння всім попереднім досвідом пізнання кольору.

Другим важливим засобом пізнання художнього простору в живописі була перспектива. Увага акцентується на тому, що на відміну від реалістів у художників-імпресіоністів Клода Моне, Едуарда Мане, Огюста Ренуара, Каміля Піссарро, Едгара Дега, Альфреда Сіслея зовсім інша концепція кольору і художнього простору.

Аналізуючи концепцію художнього часу в живописі, доходимо висновку, що зміним показником часу в зображальному мистецтві є рух, який досягається не тільки певними особливостями композиції, а й фактурою і ритмом живописної та графічної площин. Як ілюстрація до такої концепції часу, його руху розглядається картина А. Ватто «Паломництво на острів Кіферу», в якій, можливо, вперше в історії живопису вдалося втілити образ безповоротного часу, що зникає в минулому. В імпресіоністичній концепції часу як головна складова їхньої філософії змінюється порівняно з реалізмом. Це вже не епічний, історичний час, а моментальність, мить, яка в динамічному житті XX ст. набуває дедалі більшої ваги.. Кут зору спостерігача (оповідача) в імпресіоністичному творі переміщується з навколишнього середовища у внутрішній світ людини, в її чуттєву, душевну сферу (пор. серію картин К.Моне «Руанські собори» або пейзажі у творах К.Гамсуна), коли людина дивиться на світ неупередженим поглядом і бачить його ніби вперше, як д и т и н а. У літературному імпресіоністичному творі це не обов'язково «дитячий» погляд оповідача на світ, а значною мірою чуттєвий, нераціоналізований погляд, підпорядкований безпосереднім рефлексам.

Окремо ставиться питання про те, що переживання не є сумою вражень, а має свою структуру, зокрема в імпресіоністичному творі. В основі імпресіоністичних творів лежить внутрішня криза екзистенційного характеру, що визначає його структуру. Подолання цієї кризи становить процес, який у різних дослідників одержав різні назви – «*перебудова психологічного світу*» (Ф.Василюк), «*перестворення*» *внутрішнього світу* (В.Біблер), «*трагедія внутрішнього життя*» (В.Франкл) тощо і показує зміну життєвих цілей, *переієрархізацію*, і таким чином, «переживання» в імпресіоністичному літературному творі постає як об'ємна, багатоплощинна, структуротвірна категорія, яку нездатний через свою специфіку передати імпресіоністичний живопис. Саме ця структура утворює внутрішній сюжет в імпресіоністичному творі, процес боротьби

різних внутрішніх начал, що розвивається і прагне завершення, внутрішнього спокою, гармонії. Все це – не тільки новий рівень літературного психологізму, а й новий комплекс поетичних засобів, які відрізняють літературний імпресіонізм від живописного.

Таким чином, у розвитку системи малих епічних жанрів кінця XIX – початку XX спостерігаються нові тенденції. Пейзажна мініатюра засвідчила плідність відтворення картин природи через предметні образи певного символічного змісту, посилення ідейно-естетичних функцій кольору й світлотіні. Це було новим порівняно з попередньою пейзажною традицією американської прози. Поезії в прозі своїм ліризмом і символікою образів природи близькі до пейзажної мініатюри, проте їм також властиві якісні відмінності. Насамперед слід назвати ті, що пов'язані з імпресіоністичними прийомами письма. Це, по-перше, зміна кута зору оповідача з об'єктивного на суб'єктивний – заломлення зображуваного крізь призму сприйняття ліричного героя, що відкривало нові можливості для передачі духовного та психологічного світу людини. По-друге, структура таких творів будується вже не на просторових співвідношеннях предметів, як пейзажних мініатюрах, а на внутрішніх рефлексіях ліричного героя, на його асоціативному сприйнятті навколишнього світу, що було повним розривом із попередньою традицією об'єктивованої оповіді.

Творчість жодного з письменників «нової» школи не може такою мірою сприяти глибшому розумінню відповіді на запитання, що таке імпресіонізм, як творчість. Вона віддзеркалювала загальні процеси, що відбувалися в художній практиці та Європи.

Перебіг процесів, які відбуваються в психіці героя, у творах виступає на передній план, а відтак зумовлює й імпресіоністичні художні засоби – світлотінь, мерехтіння кольорів (вібрація), несподівані ракурси і т. ін.

Характерним прикладом цієї нової форми – психологічного імпресіонізму – і одним із «найоригінальніших творів європейської літератури є новела «Моя Антонія» У. Кессер.

Література:

1. Кандинский В. и Малевич К. // Философские науки. – 1989. – № 9. – С. 91.
2. Левченко Н.А. Эстетосфера художественной культуры XX столетия. – К.: ГАЛПУ, 1998. – 144с.
3. Левченко Н.О. Міф virtus в культурі XX століття // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб.наук. праць. – Вип.6. – К.: Укр. Центр духовн. культури, 1999. – С.171 – 182.
4. Левченко Н.О. Образні трансформації у художній культурі XX століття // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб.наук. праць. – Вип.5. – К.: Укр. Центр духовн. культури, 1999. – С. 212 – 222.
5. Лекции по истории эстетики. Ки. 3, Ч. 2. Л., 1977. – С. 12.

Колкутіна В.В.

кандидат філологічних наук,

доцент

Південноукраїнський національний
педагогічний університет (м.Одеса)

Костик А.

студентка

2 курсу факультету української філології
Південноукраїнський національний
педагогічний університет (м.Одеса)

**«СВІТЕ ТИХИЙ, КРАЮ МИЛИЙ, МОЯ УКРАЇНО!»:
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕТНОКРАЄВИДІВ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА**

Ключові слова: етнокраєвид, пейзаж, персоніфікація, метафоричні означення, етнос.

Keywords: ethno – landscape, landscape, personification, metaphor of definitions, ethnicity.

Сучасні літературознавці ґрунтовно та цікаво досліджують категорії *природи* як одного з основних світоглядних і екзистенціальних понять у творчості Т.Шевченка, у компаративному аспекті зіставляють концептосферу у його творах різних періодів написання. На нашу думку, заслугоує на увагу узагальнюючий аналіз різноманітних етнокраєвидів у творчості Т. Шевченка, адже поет надзвичайно відчував природу в усіх відтінках її краси. Як геніальний митець, він умів передавати свої почуття і словом, і фарбами.

У творчості Т.Шевченка спостерігаємо персоніфіковане зіставлення двох світів – природного і людського. Наприклад, в поемі «Гамалія» *водний шлях* постає в образі живих істот, які активно допомагають козакам. Почувши їх сумну пісню, Босфор передає її морю, море – Лиманові, Лиман – Дніпрові, а Дніпро – Великому Лугові й Хортиці. У такий спосіб природні стихії доносять до побратимів тужливий спів козаків і вони вирушають їм на допомогу. Автор вживає градацію:

Босфор аж затрясся, бо зроду не чув
Козацького плачу, застогнав широкий
І шкурою, сірий бугай, стрепенув,
І хвилю, ревучи, далеко – далеко
У синєє море на ребрах послав.
І море ревнуло Босфорові мову,
У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові,
Тую журбу – мову на хвилі подав.
Зареготався дід наш дужий,
Аж піна з уса потекла.
«Чи спиш, чи чуєш, брате Луже ?
Хортице – сестро?
Загула

Хортиця з Лугом: «Чую, чую!»
 І Дніпр укрили байдаки,
 І заспівали козаки... [3, 234 – 235].

Поет надзвичайно любив українські пейзажі. Але однією з його найулюбленіших картин – зображення Дніпра. З нього, як з розбурханої стихії, починається «Кобзар», ним він і завершується. Навіть перед смертю Т. Шевченко, згадуючи Україну, поєднає спогади Батьківщини з Дніпром («Дніпро, Україну згадаєм»). Дніпро був надзвичайно дорогий поетові. Він пов'язував з ним все, що стосувалося України, змальовуючи як щось своє, рідне, етнічно українське:

А долі сивий наш козак
 Дніпро з лугами виграває [3, 39].

Недарма Т. Шевченко додає донього особовий займенник *наш*, добирає епітети широкий, глибокий, дужий, крутогорий, крутоберегий, акцентуючи, що це велична річка, яка захоплює своєю могутністю, швидкістю, прекрасними бережними пейзажами.

У творчості Т. Шевченка в значенні етнокраєвиду найпевніше ми можемо виділити *український степ*. Семантика простору степу асоціюється з волею, вільним народом. Саме у степу, як зазначає Кобзар, народжувалась українська воля («там родилась, гарцювала козацька воля») [1]. Прикметно, що в значенні простору або волі автор вживає *лісостеповий ландшафт* – гай. Лексема «ліс» є менш уживаною, нею поет висвітлює щось неблизьке, нерідне, чужину ([3, 125]).

Таким чином, у творчій спадщині Кобзаря функціональне призначення етнокраєвиду реалізується опозиційною тріадою: степ-душа-Україна (Батьківщина), з одного боку, і, з іншого, – ліс-пустка-Росія (чужина). Ця тріада своїм підґрунтям «закорінена» у світобачення та світовідчуття поета, яке базується на чітко вираженій дихотомії: своє, рідне/ чуже, неблизьке. А природні ландшафти, замальовки, мальовничі пейзажі, концептосфери – увиразнюють все те, що пов'язане з долею народу: втрачає свободу народ – занепадає і природа. Це можна прослідкувати не тільки в творчості Кобзаря, а і в багатьох поетів романтиків Європи. Як зазначає Е.Д. Сміт: «починаючи від XVIII ст., територіалізація спогадів і плекання колективної любові до національних краєвидів набули більшого самоусвідомлення та поширеності. Великою мірою це стало наслідком характерного для романтизму культу природи і доречного впливу емоцій на її лоні... Романтики обернули територію в поетичні краєвиди і зробили її головним компонентом самого уявлення про націю» [2, 61].

Література

1. Колкутіна В. Специфіка побудови образної системи Д. Донцовим-шевченкознавцем («Козак із мільйона свинопасів») / Вікторія Колкутіна // Питання літературознавства. – Чернівці. – 2010. – Вип. 79. – С. 300-313
2. Сміт Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка / Ентоні Д. Сміт. – К.: Темпора, 2010. – 312с.
3. Шевченко Т. Повне зібрання творів: у 12 т. / Т.Шевченко. – К.: Наук. Думка, 2003. -784с.

THE LAY OF THE HOST OF IHOR IN IVAN FRANKO'S CREATIVE LEGACY

There are, perhaps, few personalities in world culture paralleling Ivan Franko in terms of creative scope and versatility. "Ivan Franko is one of those pillars the magnificent edifice of Ukrainian culture rests on. It becomes evident when we look at the history of our spiritual development over the recent one hundred and fifty years" [2, 300]. As a man of most universal and multifaceted talent, pioneer in the cause of intensive research into world literature, I. Franko rises in the pages of an Anglophone edition seeing the light of day 20 years following the poet's death [26, 488]. In the field of belles lettres, for example, he has left, according to the researcher, about 6,000 works, among them ten novels and novelettes, more than 100 short stories, novellas, storiottes, sketches, fairy-tales, 11 life-time collections, half a thousand of poetry beyond collections, more than 20 original plays. If one – summarises the researcher – divides all his works into the days of his life, we shall obtain a colossal result: 20 pages daily [6, 61; 9, 4]. His creative achievements, for the most part in Ukrainian, as well as German, Polish, Russian, Bulgarian number, at low estimate, several thousand of works, covering more than 100 volumes. All told, over 220 editions including 60 collections of his original and translated works of various genres saw the light of day in the writer's life-time [9, 3-4]. I. Franko's versatility is covered in greater detail in the author's earlier publication [27, 15].

Out of the more than 25 foreign-language discourses that on Ancient Ukrainian Literature stands out no less prominently. Moreover, this year witnesses the 830th anniversary of the masterpiece's creation. The volume of translations here is 49 pages, including "The Lay of The Host of Ihor" (henceforth – "The Lay"). In the original the subtitle follows: (From Ancient Rus' Poetry)" [17, 7-26] and a number of works on religious and historical themes, viz.: Try sviati hrishnytsi ("Three Saint Women Sinners (An Old Christian Legend)") and Ivan Vyshens'kyi. "Chivy of This World" (Lovy sioho svitu) [16, 136-174]. For those interested in reading more on the "Lay..." and its translations, references like these could be recommended [11; 28].

A well-known Bulgarian researcher, L. Terziyska, offers the hitherto unsurpassed analysis of "The Lay..." as translated by I. Franko [13, 84-88]. Perhaps – she presumes – the young Franko was acquainted with "The Lay's" versifications at the time in question, yet his own linguistic flair suggested that rhymed trochee or iambic translations cannot convey the rhythmic and stylistic specificity of the ancient work, and one had to search for other means here. This would, undoubtedly, have made one renounce the rhyme, engage a collateral, additional material. Thus, he introduces into the ten-syllable stanza with a trochaic tendency heterogeneous atypical stresses varying the rhythmic pattern of the poetry, as a result of which we obtain rather a precise, rhythmically flexible, poetic and easy-reading translation [13, 85]. It is to be added that "I. Franko was not satisfied with the predecessors' translations, so he made two renditions of "The Lay" unpublished in the author's lifetime"

[3, 32]. “I.Franko – V.Mykytas’ noted – used to search Western Ukrainian book depositories for various forgotten and little-known materials on the monument’s translations by local authors, and prepared for publication those worthy of attention, with his comments and additions. He used to promptly respond to other publications of Ukrainian and Polish translations as well, expressing his critical reasoning on the interpretation of this or that debatable issue as to the plot, composition, “dark spots” in the poem (in Yu. Fed’kovych, B.Lepkyi, R.Zaklyns’kyi et al.)” [7, 35]. I.Franko the scholar – it turns out – was perfectly well acquainted with the then scholarly literature on the work. He first turned to “The Lay” as early as a student in the Drohobych gymnasia, having conceived a series of popular papers under the umbrella title *Studiyi nad narodnoyu slovesnistiu slovyans’koyu* (1873) [“Studies on Slavic Folk Literature”]. For part two of this work the grammar-school student had prepared a translation of the poem into Ukrainian using a five-foot unrhymed ten-syllable trochee without translating, however, many not clarified in those times “dark spots”. I.Franko, probably, – V.Mykytas presumes – deemed his translation to be imperfect, and, therefore, was in no haste to publish. It was only in 1952 that M.Vozniak introduced it into a scholarly circulation – and from that time on it enters all published Ukrainian translations and transferences of “The Lay”. Besides, in the article *Prychynky do krytyky dzherel deyakykh starorus’kykh pam’yatok* [Contributions to the Criticism of Some Old Rus’ Monuments] (1907), written in German, the author, referring to the poem’s composition, rendered several passages of the poem into German (on Vseslav, Iziaslav, Rus’ women etc.) [7, 35]. The title in German ran: “Beiträge zur Quellenkritik einiger altrussischen Denkmäler” [19, 580; 14] which means “Contributions to source criticism of some ancient Rus’ monuments”. I.Franko’s desire to reproduce “The Lay’s” content is often expressed by a lapidary, fragmentary style, with as much clarity as possible, for the contents to be understandable to the reader by a maximum. The translator, according to the researcher, has a perfect understanding of the poem, its thematic concept: call for the unification of Rus’ princes, i.e. lands in the face of external danger. I.Franko, the researcher writes, pays attention in his translation to the patriotic motifs in the poem, reproducing them exceptionally well, with a deep patriotism. Here is how I.Franko, much bothered by the fate of the Land of Rus’, renders Prince Ihor’s words:

Браття милі і ви други вірні
 [Brethren darling, and you loyal friends]
 Радше нам згибати під мечами
 [We would rather die under the swords,]
 Положить жите за руську землю,
 [Our lives lay for the Land of Rus’]
 Як згибати в поганській неволі!
 [Than to perish as the pagans’ captives!]
 Але всьдмо, братя, ми на своїх
 [But let’s mount, brethren, our]
 Бистрих коней, щоб узріти скорше
 [Nimble horses, for us to see sooner]
 Сині хвилі великого Дону!»
 [The blue waves of the great Don!][13, 86].

It is clear to I.Franko that no Cumans’, i.e. Polovtsians’ raids alone cause the misfortunes of the land of Rus’: the princes’ feuds have led in no small way to the dark days and

the ruin. Therefore, with such a feeling of a true patriotism, does I.Franko passionately and insistently seek a maximum approximation to the original the description, given below, in the translation too:

Гей колись були віки Трояна,
[Hey there were once of Trojan ages]
Де на Русі цвіли райські цвіти!
[Where in Rus' the paradise flowers bloomed!]
Ой, минули й літа Ярослава,
[O the days of Yaroslav are gone, too]
В котрих мир дома й братня згода!
[Ones in which the peace at home and brotherly accord!]
[13, 86-87].

And despite the ideological content is not here most faithfully rendered, yet the prince's image has been depicted properly and skillfully, which the translator owes to the skillfully preserved and transferred from the original artistic means: primarily symbolic metaphors, parallelisms, sui generis epithets. Which is more, this enables the translator to brighten the historical background, reproduce the circumstances under which the historical events evolve. No small contribution here is owing to the use of archaisms. Much attention, equally, does I.Franko pay to the preservation of the folk element in "The Lay" [13, 87].

It is "Yaroslavna's Lament" that is most translated in "The Lay", Taras Shevchenko's translation being mentioned here as a rule, but L.Terziyska distinguishes this part as the most felicitously rendered: "As a special achievement of I.Franko's translation, one can pinpoint the most felicitous translation of "Yaroslavna's Lament" where both in terms of the contents, and individual artistic techniques we can see the fully committed desire towards a proximity of the original and their preservation, as in:

Ярославни голос даєси чути,
[Yaroslavna's voice can well be heard]
Мов зозуля перед зорев рано.
[Like a cuckoo early before dawn]
Так заводить в тузі і печалі:
[So she wails in anguish and in sadness]
„О, ко б мні зозульки сизой крила,
[O if I had cuckoo's bluish wings]
Пролетіла б я тихим Дунаєм,
[Over the quiet Danube I would fly]
Омочила б мій рукав багрянний
[I would dip and soak my purple sleeve]
У ріці Каялі, втерла б князю
[In the Kayala River, would I wipe the Prince's]
Тії рани глибокі, кроваві
[Deep and bloody gashes]
На его жостокім, силнім тілі!"
[On his body fierce, body strong!] [13, 87-88].

When translating this landmark passage, I.Franko tried to pick the most optimal

poetical rhythm that lent the poem a slowed (restrained) character, so well-suited to the description of "The Lament" [13, 88].

As to the drawbacks of the translation, there being one, in fact, the researcher refers its language, i.e. the Western Ukrainian dialect, far from the requirements to the literary Ukrainian language. As for its syntax, vocabulary and accentuation, it is peculiar to only one part of Western Ukraine, which entailed the victimization of, first and foremost, the poetic form. This fact, the researcher believes, is a violation of major translation requirements shaped by I. Franko and made mandatory for a translator [translate into a literary language, not a dialect – I.T.].

Yet, alongside the drawbacks, this translation has advantages, being the first rendition of "The Lay" done in a vein other than that of folk songs, which had been the tradition before. I. Franko's translation is equally valuable for its great proximity to the original. Set to the translation as he did at a very young age, at the outset of his career, he had managed to understand and to feel two most important peculiarities of the Old Rus' oeuvre, viz. the deep patriotism and the truly popular spirit [13, 88]. Afterwards, in 1907, I. Franko, when publishing his article on the "Lay's" composition, this time in German, sets to translating some of the extracts as illustrative material. In the estimation of the Bulgarian researcher, I. Franko quite accurately reproduces the content of the poem, some images, treating, with a special care, the stylistic features and rhythm. Later on, however, the writer – this being a feature of his creative method – used to return to his works and edited them, particularly in the last years of life. The researcher does not ignore this fact either. Finally, L. Terziyska arrives at the conclusion, "in his translation of "The Lay" I. Franko proves a genuine creator. It is one of his greatest attainments in the domain of Old Rus' literature, through which he reveals himself as an excellent translator and a good connoisseur in Old Rus' literature. Therefore the analysis of his achievements has not lost its relevance nowadays, either" [13, 88]. As early as in his youth, being a senior grammar-school student – T. Pachovs'kyi writes – I. Franko took a deep interest in "the undying poem of the Kyivan Rus' "The Lay of Ihor's Host". He was filled with a pride for the poet" [10]. In 1873 I. Franko rendered "The Lay" into Ukrainian. The full translation of the text still being on conservation in the writer's archives, was for the first time, based on the autograph, published by acad. M. Vozniak (Ivan Franko. Papers and Contributions [In Ukr.]. No.3, Lviv, 1952, p.5-24). The original was taken from Ya. Holovats'kyi's reader. I. Franko the translator's creed was as follows: an accurate translation through the prism of thematic and artistic means [10; 3; 4: 48]. In A. Honcharenko's opinion, when reviewing all the history of Old-Rus' literature, the scholar saw the pushing through of independent spiritual works, a live view of the needs of the people, and the living language related to it, if through stereotypes and church traditions. Such manifestations were most clearly visible in "The Lay..." Regrettably, much of the writer's scholarly heritage is still in manuscripts, as has been mentioned by O. Biletskyi in his time, which makes it hard, therefore, to truly appreciate the contribution of Ivan Franko [1, 78-84]. "The Lay..." is, in I. Franko's opinion – a major fact of Ukrainian literary history. He defines it as a song, a heroic poem, with a close combination of lyric-epic elements [3; 31]. The most complete characterization of "The Lay..." is given by I. Franko in the article *Ukrayintsi* [The Ukrainians] [21, 164-165]. It is noted in particular that "The Song of Ihor's Campaign" is reproduced in a clear style, artistically grouped mythological concepts [21, 165]. Rather controversial, in view of L. Terziyska's assessment, seems the statement that "researchers differ in assessing I.

Franko's translation, but in general agree that it is not without artistic value, although there are deviations from the existing text original and omissions of some "dark spots" [3, 32].

Besides, one cannot overlook I. Franko's review of Yo. Levytskyi's translation of "The Lay" [20]. It is worth mentioning, in this context, still more, Ivan Franko's review of "The Lay" into Polish translation done by B. Lepkyi [22, 646-656], first published in the magazine "Literary and Scientific Journal" back in 1906 (LNV. – 1906. – Vol.33. – Bk. 3 – P.588-594 (From our field of poetry). Signed by I. Franko's pen-name: *Vivus*. Presented by the original source) [22, 1104; 5] which we owe to publishing this (not at all additional) volume. Moreover, the reviewer had published the translation at his own expense: "From our field of poetry (IV. Słowo o pułku Igora przełożył Bohdan Łepki. Kraków. Nakładem autora, 1905 [18, 588].

"And mine is this again – I. Franko starts the review – as this proverb goes: the needle is mine, but the eye is not, that is to say the writer is ours, yet the work does not belong to our literature. And this is not the whole story: belongs by contents, essence, yet not by language" [22, 646]. The thing is that, it appears, in spite of the three translations of the work into Polish, done by the Poles themselves, neither the translations themselves, nor, more so, the scientific apparatus to them, could not but cause this, almost sarcastic, reaction of I. Franko: "One should yet acknowledge this merit to them that for explanation, understanding, spiritual appropriation for them of this work they have done as much as almost nothing [...]. For this very reason Mr. Lepkyi's translation, even by overlooking its poetic side, the modest and not first-hand taken research apparatus, is of greater benefit to the Poles than what they have managed to appropriate for themselves over the hundred years since "The Lay" was published" [22, 646]. Hence – the important conclusions: one should enrich primarily one's own language and literature, the translation should be based on a solid scientific foundation, it should be accompanied by scientific apparatus. The reviewer does not omit the scientific aspect of translation, but, as the translator himself considers it "as a minor thing", then "the main thing is the translation, in which the author put, one may say, all the power of his poetic individuality and which, as consequence, proved incomparably more alive, more colorful, and the best of all hitherto known to me. And he proved, at this, so to speak, quite modern [the word "modern" being so in the Ukrainian original]. Mr. [Mister] Lepkyi [another highly important criterion for assessing a translation – emphasis mine] by a true poetic instinct guessed that translating the "Lay" using one uniform meter, be it that of *kolomyika* (the most popular form of Ukrainian folk ditty: usually two rhyming lines with a set rhythmic pattern: a 14-syllable line with feminine ending and a caesura after the eighth syllable (4 + 4 + 6), widespread throughout Ukraine) [25] as in Maksymovych, or the Polish 13-zgłoskowiec [13-syllable – I.T.], as in Belowski – does not go, and that it would mean in many places to put the original's poetic soul onto the Procrustean bed. And he, without striving for any systematicity, chose a free, diverse meter, mostly lyrical, strophe at each paragraph to divine and feel its specific melody and to convey it in Polish verse" [22, 647]. Unfortunately, neither M. Drahomanov, nor the Polish researcher E. Hornowa were not aware of it, while mentioning only that "The Poles in Ukraine, to M. Drahomanov's mind, have great achievements in researching Ukrainian grammar and folklore, were pioneers in these fields. The first grammar of Ukrainian was published by the Pole Łoziński" [23, 71]. A one-sided approach cannot provide a full and objective coverage of the problem and, on the other hand, the review was published in 1906, i.e. 11 years following M. Drahomanov's death

(1841–1895), and the very translation – in 1899 [12]. The researcher, meanwhile, refers to M. Drahomanov only.

Thus, a creative approach towards a particular work to be translated, including the choice of a meter is, perhaps, the major guarantee of a successful translation of poetry. Despite some inaccuracies, inconsistencies to the original, the reviewer, generally speaking, appreciates this translation as the best among the four made in Polish. By the way, one – maybe the only – translation of the “Lay” was also done into Greek not by a native speaker, Greek by nationality, but P. Nischynskyy: “Nyshchynskyy knew Greek well, and translated the “Lay of Ihor’s Host” into it [15, 897–898]. So the talk is of the same P. Nishchynskyy famous in Ukrainian literature by the translations of the “Odyssey” and the “Iliad” (12 first songs), and “Antigone” by Sophocles (Odesa, 1883) [...]. He authored, besides, a grammar-book in Greek et al.” [15, 897–898]. I. Franko devoted quite a lot of attention to him, particularly in reviewing his translations of the two masterpieces mentioned above. The translation of “The Lay...” was done in 1881 [8].

Similarly, A. Honcharenko was in his time a translator of the Bible into other languages: “The American Bible Society, impressed by Honcharenko’s linguistic abilities, hired him to translate the Bible into Arabic and Church Slavonic” [24, 43], which took twenty-two months of hard work [24, 45].

Let us return, however, to I. Franko’s review of B. Lepkyi’s translation. When comparing the translation of a line, I. Franko writes: “However, the last line against the Rus’ „ищучи себя чти, а князю слави“ [seeking honour for oneself, and glory for the Prince] is *plucked and languid* [emphasis added – I.T.], yet the transition from the epic meter to this terse and energetic one makes a very good impression, and is a really fine evidence of feeling for the changed rhythm of the original” [18, 589]. It happened, however, that “Mr. Lepkyi has not worked out and felt the melody of this paragraph. We have the right to demand from him, and to hope for another, better rendition of this pearl of Old-Rus’ lyric” [18, 593]. «The incomparable Old-Rus’ „ничить трава жалощами, а древо съ туюю къ земли приклонилось“ [the grass is withering with sorrows, and the tree has bowed down to the earth with longing] is rendered with the lines: Wiednie trawa stepowa od żalu, / Drzewa tęskniąc gałęzie schylają. Fine, but still this „stepowa“ could have been left aside, and „gałęzie“ is not added quite well, yet the characteristic „къ земли“ has been omitted – no, one ought to have worked some more on the rendering of this place” [18, 590]. The weakest rendition – suggests the reviewer – has been done of Ch. VIII [...] and whether „жирня времена“ [bountiful, fat times] is really *czas kłęskami brzemienny* (so interprets it the late Ohonovskyy: very hard years, yet the very meaning of the word „fat” – rich in fat, thick, generous) screams against this interpretation, yet we bypass it, for the translator, who, though, should, undoubtedly, penetrate as deeply as possible the spirit and the meaning of the original, is not, however, obliged to be wiser in details than are professional interpreters” [18, 590]. Likewise should one regret – the author goes on to write – that, not without a purpose, as much as twice used in the original „splashed“ and „splashing“ have been replaced by the translator with one word *bijąc*, which does not render the original at all, and totally changes the picture” [18, 590]. Though, it happens, the text itself “offers great difficulties”, the reviewer admits, “still somewhere the translator unduly deviates from the text. And so we must consider it an undue deviation when the Old Rus’ староруське „на кровати тисов“ [on the bed of yew-trees] Mr. Lepkyi translates „na łożu z limby zrobionem“ [on a bed of Swiss pine made], for the Swiss pine is a mountainous tree unknown in

Kyiv, whereas the yew-tree, instead, (“cis” in Polish) is well-known to the Poles as well, and has its interesting tradition in Slavonic poetry“ [18, 591]. I.Franko is, nevertheless, right when expressing висловлює his opinion of the so-called “dark spots”: “Such [dark – I.T.] spots had better be marked with points than translated awkwardly, shoving to those not in the know a false notion of the original” [18, 592]. On the other hand, “Chapter XII (episode on Vseslav) has been very well rendered by Mr.Lepkyi: W siódmym wieku Trojana / Książ Wsesław kocie miotał / O kochaną dziewicę / Nogami konia ścisnął / I pomknął do Kijowa, By kopią uderzyć / W książęcy złoty tron” [18, 592]. Nice, nothing to add, though the obscure to us image of the original „клюками подпръ ся о кони“ [with hooks leant on the horses] the translator has simply eliminated by his „nogami konia ścisnął“[squeezed the horse with the legs]. Certainly, an image so clear to us *better speaks to our imagination* [emphasis mine – I.T.], than those fanciful hooks Vseslav allegedly relied on the horses with – an obvious troublemaking. One may wish for *the translator to honour the interesting poetic image* [emphasis added – I.T.], „объси ся синѣ мглѣ“ [enveloped by a blue haze] –his translation „okryła go mgła sina“ is by far more prosaic” [18, 593]. B.Lepkyi, oddly enough, “somehow failed” to render Chapter XIII – on the the famous Yaroslava’s Lament”, I.Franko believes [18, 593]. Summing up, the reviewer notes: “But enough of that! A literary critic should not play too much a Schulmeister [schoolmaster – I.T.]. My task consisted not in showing the absurdities of Mr.Lepkyi’s translation, but to draw attention to these fine and good of its hallmarks which made my reading of this translation a great pleasure. Should Mr. Lepkyi think of having his translation published in a corrected form – and that should be demanded of him from the Poles – so I hope that my unpretentious remarks will in some ways, at least, serve him” [18, 594].

Conclusion. I.Franko’s discourse on “The Lay of the Host of Ihor” is a multifaceted phenomenon, inclusive of a/ translations, b/ research papers on the masterpiece, c/ references, comments, critique, d/ reviews of translations made by other authors, e/ popularization of this monument, creative development in his own writings. It is to be emphasized that this discourse is one of about 24 similar ones, encompassing a wide range of literatures and cultures, aiming at acculturation of the great European nation.

The writer’s modesty, when a student, as well as afterwards, did not permit him to publish his own translation of “The Lay”. Neither did the translation see the light of day in his life-time. Regrettably, it was only posthumously. Since then, however, the translation has been on the reference-list of the most illustrious translations made. No less valuable are the papers on the subject by I. Franko the scholar, being, up till now, a largely unattainable and unsurpassed example.

References.

1. Білецький О. «Слово о полку Ігоревім» та українська література XIX-XX ст. / Олександр Білецький // Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т. 1. Давня українська і давня російська літератури. – К.: Наук. думка, 1965. – С.78-84.
2. Бойко Ю. До століття Франкових уродин // Нагуєвицькі читання-2010: Цивілізаційні ідеї Івана Франка та сучасні виклики перед Україною й українством / Ред. кол.: П.Іванишин, Я.Радевич-Винницький та ін. – Дрогобич: Посвіт, 2011б – С.300-313.
3. Гончаренко А. Аналіз «Слова о полку Ігоревім» в інтерпретації Івана Франка // Франківські читання: 3б-к статей. 150-річчю з дня народження Івана Яковича Франка присвячується. – Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2007. – С.31-33.

4. Ідзьо В. Іван Франко на шпальтах часописів українців Росії та Польщі у ХХ ст. – Львів: СПОЛОМ, 2006.–48с.
5. Літературно-науковий вістник: Видає Наукове Товариство імени Шевченка у Львові. Відповідає за редакцію Михайло Грушевський. – Річник ІХ. – Том ХХХІІІ. Львів, 1906. З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка.
6. Мелешко В. Автобіографічна основа поезії Івана Франка // Рідний край: Науковий публіцистичний художньо-літературний альманах. Голов. ред. В.Пашенко. – №1(16) – Полтава, 2007. – С.61-64
7. Микитась В.Л. «Слово о полку Ігоревім» у творчій спадщині Івана Франка // Іван Франко і світова культура: Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів, 11-15 вересня 1986): У 3 кн./ Упоряд. Б.З.Якимович; Редкол.: І.І. Лукінов, М.В. Брик, Г.Д. Вервес та ін. – К.: Наук. думка, 19896 – Кн. 2. – С.35-36.
8. Ніщинський П.: [електр. ресурс]. Режим доступу: www.uk.wikipedia.org...Дата доступу: вересень 2011 р.
9. Панасенко Т.М. Іван Франко / Худож.-оформлювач Є.В.Вдовиченко. – Харків:Фоліо, 2009. – 124 с. (Знамениті українці).
10. Пачовський Т.І. «Слово о полку Ігоревім» в поезії І.Франка // Український Календар: Часопис українців Польщі. – Варшава, 1986. – С.94-97.
11. СЛОВО О ПЛЪКУ ИГОРЕВЪ та його поетичні переклади і переспіви: [електр. ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/slovo67/sl.htm> – 27/11/15.
12. Слово о полку Ігоревім [електронний ресурс] – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Слово_о_полку_Ігоревім.
13. Терзійска Л. Украинският поет Иван Франко, преводач на «Слово о полку Игореве» // Език и литература: Списание за българска и славянска филология. Орган на дружеството на филолозите българисти. – 1986. – Година ХLІ. №3. – С. 84-88.
14. Терзійська Л. Місце давньоболгарської літератури в «Історії української літератури» Івана Франка // Іван Франко і світова культура: М-ли Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів 11-15 вересня 1986 р.): У 3-х кн. / Упоряд. Б.З.Якимович; Редкол.: І.І.Лукінов, М.В.Брик, Г.Д. Вервес та ін. – К.: Наук. думка, 1989. – Кн.2. – С.50-53.
15. Українська Муза. Поетична антологія. Од початку до наших днів. Під редакцією Олекси Коваленка. Вип.4. Київ, 1908: Факсимільне відтворення. Науковий коментар Ф.Погребенника – К.: АТ «Обереги», 1993 – 56 с.
16. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2008. – Том 51: Прозові переклади, 1876-1912 / Ред. тому Є.К.Нахлік. – 992 с.
17. Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах. – Т. 10. Поетичні переклади та переспіви. – К.: Наукова думка, 1977. – 480 с.
18. [Франко І.] З поля нашої поезії (IV. Słowo o pułku Igora przełożył Bohdan Łepki. Kraków. Nakładem autora, 1905» //ЛНВ, 1906. Р.ІХ.Т.ХХХІІІ. – С. 588-594.
19. Франко І. Причинки до критики джерел давньоруських пам'яток // Зібрання творів: У 50-ти томах. – Т. 38. Літ.-крит. праці (1896-1911) – К.: Наукова думка, 1983. – С.355-375. Комент.: с.580-582.
20. Франко І. «Слово о полку Игореве» в перекладі Йосифа Левицького (1839) / І. Франко // Зап. Наук. т-ва ім. Шевченка. – 1896. – Т. 9. – С. 9-12.

21. Франко І. Українці / Зібрання творів: У п'ятдесяти томах. – Література і мистецтво. Томи 26-43. – Т.41. Літературно-критичні праці (1890-1910) – К.: Вид-во «Наук, думка», 1984. – С.162-193.
22. Франко І. «Słowo o rólku Igora», przełożył Bohdan Łepki. Kraków. Nakładem autora, 1905. [Рец.] // Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2006-2010. – Том 54: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1896-1916 / Ред. тому Є.К.Нахлік. – 2010. – С.646-656. Комент.: с.1104.-1106.
23. Hornowa E. Problemy polskie w twórczości Michała Drahojanowa – Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1978 – 195 S.
24. Luciw, Th. Father Agapius Honcharenko. First Ukrainian Priest in America. – New York, N.Y.: Ukrainian Congress Committee of America, 1970 – 223 p.
25. Mushynka, Mykola. Kolomyika // Encyclopedia of Ukraine [electronic resource]. Access mode: <http://www.encyclopediaofukraine.com/> – 11.12.2015.
26. Shumeyko S. The Ukrainians // Пропам'ятна книга. Видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського народного союзу. Зредагував д-р Лука Мишуга. – Джерзі-Сіті, Нью Джерзі. Накладом Українського народного союзу, 1936. – 752 с.
27. Teplyy I.M. Ivan Franko's Culturological Phenomenon: стаття // Zbiór raportów naukowych. Konferencja Międzynarodowa Naukowo-Praktyczna "Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju współczesnej nauki" (30.09.2015 – 1.10.2015) – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – S.15-19.
28. The Tale of Igor's Campaign [Electronic resource]. Access mode: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Tale_of_Igor%27s_Campaign.
29. The Tale of Ihor's Campaign, ca 1187 // [http://www.encyclopediaofukraine.com/\[Literature\]](http://www.encyclopediaofukraine.com/[Literature])

Шарова Т.М.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української
і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького;

Посадна Т.

студентка 3 курсу
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ХУДОЖНЯ ЧАСОГРАФІЯ ПОЕТИЧНОГО СВІТУ В. РОДІОНОВА

Українська література XXI століття надзвичайно багата оригінальними талантами, але далеко не всі вони відомі читачеві. У галузі літературної творчості актуальною є проблема художньої часографії поетичних творів. Вона полягає в тому, що теперішнє прочитання поетичних і прозових творів, як і їх вивчення у вузах і школах, повинно виходити з концепції української літератури як національної.

Творчість В. Родіонова неодноразово досліджувалася критиками, зокрема відомі праці, які стосувалися показу особистих проблем письменника. Про творчість В. Родіонова писали такі відомі майстри слова, як Ю. Герасименко, К. Гордієнко, В. Грабовський, В. Горбатюк, М. Коцюбинська, В. Кузнецов, І. Лагоза, І. Михайлин, В. Науменко, І. Перепеляк, В. Романовський, С. Сапеляк, Ю. Стадниченко, Р. Третьяков, А. Філатов, О. Червченко, Б. Чичибабін, А. Шпиталь та ін. однак повністю творча спадщина митця слова ще досліджена не була. Сказане засвідчує актуальність пропонованого дослідження.

Життєва конкретика В. Родіонова є прагненням глибини – у погляді, характерній деталі чи окремому епізоді, у бажанні сягнути найточнішого, найповнішого розуміння свого часу. У багатьох сучасників письменника життєва конкретика характеризувалася ескізністю, зовнішньою ідентичністю буття. У Володимира Родіонова конкретика, реальний час – це не тільки виокремленні кадри навколишньої дійсності, але й різновид художньої часографії.

Актуальність творчості В. Родіонова не у своєрідності його поетичної техніки, а в особливостях того людського явища, що становить собою зміст поетичного світу Володимира Родіонова. І саме щирість поетичного вислову являє нам його таким, яким він є: невичерпно цікавою постаттю в українській літературі.

Твори В. Родіонова вражають силою таланту митця, глибоким психологізмом героїв, манерою письма. Вони змушують замислитися і над долею автора, і над трагічною історією України, і над своїм власним “я”. Твори письменника – це фрагменти, вихоплені з кривавої і брудної мозаїчної картини Великої Вітчизняної війни.

Збірки поезій В. Родіонова “Сонце у штурвала” (1978 р.), “Листоноша осені моєї” (2010 р.), “Відчуття польоту” (2003 р.), “Небесне і земне” (2011 р.) збуджують

болючий спомин про мінулу вiйну, адже поет, жывіы свiдок нiмецькоi неволi, заговорив пристрасным словам не тiльки про народне горе, а й про високу красу людського серця, про невмирущi iдеi всього свiту. Та чи не наймилiше для поета писати про працю людини, про солодку втому пiсля жывногo дня в тихi лiтнi вечори.

В. Родiонов кожного року намагаецься друкувати власнi художнi твори, що здебiльшого є автобiографiчними. Так, наприклад, поетична зiрка письменника «Небеснi плеса» – багатопланова. Автор пiднiмає питання, якi є актуальними й нинi. У збiрцi звучать спомини про воєнне дитинство; є захоплюючi рядки про вiйськову долю. Цiкавими виявляються стриманi роздуми про складнощi сьогодення. Дослiдник I. Шкварко в газетi «Слобiдський край» вiд 4 липня 1991 року у статтi «Поезiя неба й землi» зазначає: «... в усiх творах зорiє щире, небайдуже бачення нашогo життя, спiвучасть i виражена громадська позицiя автора» [4, с. 3].

На думку дослiдника I. Шкварка В. Родiонов своєю збiркою «Небеснi плеса» засвiдчував свою високу нацiональну свiдомiсть, оскiльки спромiгся на власнi кошти видати своi художнi твори у перекладi на українську мову [4, с. 3].

Постать В. Родiонова напрочуд гармонiйна: кожний новий його твiр тiсно пов'язаний з попереднiм. Розглядати їх вiдокремлено просто-таки неможливо. Його поезiї можна згрупувати за певними мотивами, якi з рухом творчостi окреслюються все виразнiше, повнiше, глибиннiше. В. Родiонов у своїх творах розглядав правду як головну життєтворчу силу, котра завше повертає до розумiння сутностi свiту, осягнення нею глибин самоцiнностi свого життя. Письменник вибудовував художнiй свiт, прагнучи вiдтворити його iсторiю, розiбратися в багатоголоссi сьогодення. I завжди в осягненнi часу йшов вiд людини до людини як носiя народногo буття.

Мабуть, психологiзм у творах письменника не набував би такоi глибини, якби вiн не надiляв кожну мить, кожен образ неповторними переживаннями, не наповнював би свiт оптимiзмом, котрий завжди вiдчуває людина. Саме з неподiльної едностi природи та людини у творах В. Родiонова виростають i людська незламнiсть, i вiра у краще майбутнє. Поетичнi шедеври В. Родiонова це нiби фрагменти однiєї виболоенi думки про долю народу, синiвську вiдданiсть йому, готовнiсть до самопожертви задля його визволення й розквиту.

Мiж особою поета i тим, кому автор присвячує твори, вiдчуваються якiсь свої, глибоко внутрiшнi лiнii зв'язкiв. У духовному аспектi поезiй Володимира Родiонова немає ничогo випадкового: є те, що йому рiдне, близьке, спiвзвучне, те, що виражає його позицiю i зумовлює його конкретнi духовнi контакти. Цей лiризм не лише вiдтворює певнi риси духовногo свiту, а й свiдчить про творчi й життєвi уроки самого В. Родiонова.

Поезiя В. Родiонова зростала на нацiональних традицiях громадянської лiтератури, громадянської лiрики, що виразно простежуються. Але не менш виразно простежується процес формування власногo творчогo стилю, з активною цiлеспрямованiстю громадянських засад, високим ступенем емоцiйноi напруги. У лiричних творах Володимира Родiонова ми чуємо переконливу поетичну думку. Вiн розлучаецься з надхмарною, безпредметною мрiєю, посилаючи її у бурхливий життєвий вир, i оголошує себе другом i бiйцем життєдайноi мрiї, яка окрилює людину в працi та в бою.

Поступово виробляються й шлiфуються у творчостi В. Родiонова характернi риси поетики, якi залишились притаманними йому при всьому розширеннi поля по-

етичного словника і ускладненні образної палітри. В. Родіонову завжди була чужа чиста споглядальність, спонтанна гра асоціацій, яка не контролюється й не підлягає певній меті. Домінанта думки, опанованість почуття, присутність задуму у творі, врівноваженість частин і цілого – характерні риси його індивідуального стилю. Кожна книга чи окремих творів мають свою поетичну ідею, свій внутрішній стрижень, якому тією чи іншою мірою підпорядковані всі компоненти, що разом творять цілісність і вивершеність задуму [2].

Випробування війни надзвичайно загострили в радянських людей національну самосвідомість, почуття патріотизму, історичної спадкоємності, любові до рідної землі. Почуття людської гідності і гордості за свій народ, чесність, товарицькість, здатність до самопожертви набували якнайконкретнішого значення, постійно випробовувалися. Поезія, яка акумулювала моральний досвід війни, свідчить про виняткову згуртованість народу, розкриває торжество людяності навіть там, де, здавалося б, напруга і жорстокість двоюбою не лишали для неї місця [3].

Таким чином, В. Родіонов у своїй творчості послідовно наголошує на необхідності активної життєвої позиції людини та митця. Прагнення діяльної активності в сучасному світі, причетності його до життя, а також бажання повноти буття, жадо-ба духовної невтомності, творчого засвоєння духовного досвіду людства – на таких тенденціях ґрунтується творчість В. Родіонова.

Справжня оригінальність поетичної творчості В. Родіонова полягає не в пустотливій піднесеності, котра по суті є літературною, а в душевному тоні щирості, умінні бачити навколо себе те, чого не бачать інші, сказати про нього так, як ніхто ще не говорив. Талант письменника криється в неповторній індивідуальності. В. Родіонов репрезентує в українській поезії плідотворну для неї лінію розвитку, що йде не стільки від давніх духовних традицій, скільки від гостроти сприймання й осмислення конфліктів і проблем, народжуваних часом.

Поет В. Родіонов є послідовним у своїй творчості: певний ряд тем, ідей, образів формує його поетичний світогляд. Почуття людської гідності і гордості за свій народ, чесність, товарицькість, здатність до самопожертви набували якнайконкретнішого значення, постійно випробовувалися. Поезія письменника, яка акумулювала моральний досвід війни, свідчить про виняткову згуртованість народу, розкриває торжество людяності навіть там, де, здавалося б, напруга і жорстокість двоюбою не лишали для неї місця.

У всіх творах письменника війна постає як біда і усвідомлюється як руйнівна сила, але при цьому змальовується письменником як жорстока вимушена неминучість, в якій необхідно вистояти і перемогти. Вимоглива правда і вимоглива сумлінність, що наповнюють відтворювані у творах події і що визначають моральний вибір героїв є етичною спонукальною силою, душевною і рушійною істиною, такою, що мотивує кожен вчинок героя і кожне його рішення, ведучи до згоди і єдності, а в особливостях творів – є початковими критеріями, що характеризують стан миру.

Творчість В. Родіонова є самобутнім явищем в українській літературі. Його поезії відзначаються злободенною тематикою, непримиренністю до кривди, справжньою народністю, глибоким патріотизмом. Усіх їх об'єднує любов до Батьківщини і народу, прагнення бачити свою Вітчизну вільною, незалежною [1].

Творчість В. Родіонова сповнена гуманістичного пафосу і глибоко лірична. Поет стоїть на засадах морального максималізму, він незрадливий у любові до кра-

си і нещадний до потворностей світу. Особливого звучання у творчості Володимира Родіонова набуває категорія сумління і почуття особистої відповідальності. Поезія В. Родіонова надзвичайно чутлива до найгостріших проблем сучасності, правди життя. Її яскраві риси – пристрастність, емоційна наснаженість, глибинні думки про любов і ненависть, добро і зло, вічність і сьогодення. Вона стала вагомим і серйозним набутком в українській літературі.

Сумлінність, як визначальна риса в характерах героїв, утверджується письменником у творах як вища правда. В. Родіонов, осмислюючи категорію часу і спонукальні мотиви вчинків героїв. Уся творчість В. Родіонова – найвиразніша сторінка в історії української літератури. У творах письменника струмує життя в його найбуденніших виявах; у поезіях відтворено те, що автор добре знав, що бачив і що чув. Цінність художніх творів митця полягає в тому, що осмислюються загальнолюдські питання, актуальність яких у різні хронологічні межі не втрачається, крім цього за-свідченні новоутворені проблемами сучасного життя.

Література

1. Родіонов В. Злітна смуга / В. Родіонов // Літературна Україна. – 18 травня. – 2006. – С. 3.
2. Родіонов В. Осокорова осінь: [вірші] / В. Родіонов. – Видання журналу “Бере-зіль”, 1995. – 96 с.
3. Родіонов В. Останнє кохання: [книга сповідальної душі] / В. Родіонов. – Х.: 3 ти-сячоліття, 1999. – 240 с.
4. Шкварко І. Поезія неба і землі / І. Шкварко // Слобідський край. – 4 липня. – 1991. – С. 3.

Шарова Т.М.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української
і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького;

Ісаченко Є.С.

студентка 4 курсу
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ХУДОЖНІЙ ДИДАКТИЗМ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА

В історію літератури Г. Квітка-Основ'яненко увійшов як фундатор нової української прози і визначний драматург. Його творчість припадає на 10-40-ві роки XIX століття: часи активізації громадсько-культурного життя, посилення процесу формування національної культури й літератури. В цей час зміцнюється ідея наближення інтелігенції до народних мас. У літературі відбувається ряд важливих змін, що пов'язуються з остаточним входженням української художньої свідомості до загальноєвропейського культурного процесу. Зростає тенденція до широкого охоплення й реалістичного відображення життя у всій його складності й суперечностях. Одним із найголовніших принципів діяльності свідомої частини суспільства стає ідея служіння народові, яка живить боротьбу за демократизацію культури, реалізм і народність літератури.

Дослідженням творчості Григорія Квітки-Основ'яненка займалися М. Возняк, Д. Чижевський, Д. Чалий, С. Зубков, І. Ільєнко, О. Гончар, Є. Вербицька; у 90-х роках XX ст. – М. Турчин, В. Трофименко, Л. Горболіс, Л. Ковалець. Свого часу велику увагу літературній діяльності письменника приділяли В. Белінський, Є. Гребінка, Т. Шевченко, П. Куліш, І. Франко, М. Сумцов.

Вивчення художнього дидактизму Квітки заслуговує на увагу і є сучасним у будь-який час ще й через те, що тема сім'ї була, є і буде важливою доти, доки існуватиме людське суспільство. Численні наукові праці, критичні матеріали про творчість письменника майже не висвітлюють цієї проблеми як окремого аспекту прози Г. Квітки-Основ'яненка.

Розпочавши епоху в прозі в новій українській літературі, Г. Квітка-Основ'яненко дав могутній поштовх для її розвитку та на багато років визначив її особливості. Як справедливо зазначив С. Зубков, письменник у своєму художньому розвитку «пройшов складний шлях від традицій російської сатири XVIII століття до викривального реалізму гоголівського типу, ускладненого в ранніх творах просвітельським дидактизмом і особливостями карамзінської естетики» [1, с. 363].

Дійсно, творчість Квітки-Основ'яненка насичена моралізаторськими повчаннями і густо забарвлена рисами доброзичливого дидактизму. Ця тенденція зумовлена особливостями світосприймання Квітки, його життєвими переконаннями. Гуманізм,

бажання дапамогі народаві покращыць сваё жыццё і почуття бацьківскай турботы змушвалі Квітку звяртацца ў сваіх творах да пэўных педагагічных прыёмів, власцівых жыццёвай літаратуры і творчасці Г. Сковороды. Майже ў кожным сваёму творы Квітка-Основаў яна намагаецца падаць якуюсь мораль, карыснае павучаньне, што, на думку Зубкова, «значна відрозьняе яго ад романтикаў, для якіх поэзія ё самацілла [1, с. 6].

Творы Основаў яна, насычаны хрысціянскімі павучаньнямі або проста зверненням да хрысціянскай рэлігіі. Так, напрыклад, ён засуджуе адружэння героіў павісці «Конопска відьма» (1836) за тое, што яны звярнуліся за дапамогаю да відьмы. Тут выяўляецца выхаваная мета Квітки – вярнуць народ ад забобонных вчынкіў, заохочуваць яго пакладатся на «божу волю».

В апавяданнях «Мертвецкі Великдзень» (1834) і «От тоб і скарб» (1834) ў змалюванні пекла майстерна падаюць разнаманітныя катэгорыі «грэшнікіў» і пакарань ў зв'язку з іх залучэннем: забіякам «зараз кулакі павідападуць і рукі скандзюбіць у тры пагібелі» [2, с. 159].; у цокотух і шэбетух у роті квакаюць жабы, або яны сваім терчаннем горобціў лякаюць; жінок, які, палюблялі «мужыка вчыты» караюць не адным пакараннем: в язык «жаба ввіп'ецься, а рукі поскорчуе так, што й коваль молотом не порозправляе» [2, с. 167], жывчыкі, што, зітхаючы, абдурывалі дівчат і чужых жінок сваім оханнем, «тепер роздмухуюць вогонь у печах» [2, с. 184], марнотратныкі бацьківскаго добра «трошчаты дрова» [2, с. 186], кывухы і моргухі «підвішаны за плахты і спідніці, мов флюгер, паказуюць напярэм вітру» [2, с. 188], а ті жіныкі, што змушвалі чоловікіў на астанны грошы купуваты абновы, «замість опудала стырчаты на городі» [2, с. 192].

Провына грэшнікіў у Квітки вызначаецца з пазыціі народнай моралі й етыкі. А апавядання «Перекотыполе» (1840) загалом пядпярядковае хрысціянскай настанові – бог «не потерпіць, щоб яке злее діло так і минулося» [2, с. 308]. С. Зубков навіць вважае, што це пазначылося на художнасці твору: «Майстерны опіс грозы багаты втрачае від того, што вона теж мала сімвалізуваты перэдвстыя «божой кары» вбывці» [1, с. 23].

Своерідны аналіз хрысціянскаго дыдактызму в творчасці Основаў яна даў П. Куліш: «Або ён натякае на хрысціянскы догматы, як у прымірлівому акорді «Марусі»: «...Дай, Господы мілосердны, щоб ты там (в іншому світі) знайшов свою Марусю», чы на хрысціянску мораль, як у «Шчыры любові»: «Я сповныла самы святішы закон Ёго (Бога): душу мою положила за мого друга, щоб вярнуць від нього горе!..» Або в «Перекотыполі»: «Так-то суд Божы не потерпіў неправды: і хоч як кінциў былі захаваны, так Бог аб'явыў» [3, с. 278].

Митець пядкреслюе, што мораль Квітки майже выключна загалюнолюдська. Але іноді «він «псуе» апавядання, пераборшуючы, як у «Добре робы...» та в багатыох місцях іншых апавядань...» [3, с. 278].

У сваіх творах Квітка зачіпав різны стораны саціально-духовнаго буття селянства. Дыдактычна настанова аўтара змушвала яго вступаты проты марновірства й забобонів, несправедлівості і алогічності жыццёвых явыщ, выявіў, жорстокості, дурості, брэхлівості, спыраючыся на прыклады й факты, почерпнуты з навоколышнього, добра знаёмаго чытачэві жытця. Так, напрыклад, в павісці «Сердешна Оксана» Квітка ў сваіх эмоційных зверненнях до Оксаны, в засуджэнні ставлення адносельчан до пократыкі, немовбы прагне перабороты патрыархальну жорстокість затурканых і забобонных селян, пробудыты в ных співчуття до всіх, кого в жытці спіткало горе – нехай і чэрэм власну нерозважлівість. А в «Мертвецкому великодні» пысьменнык выко-

ристовує фантастичний сюжет для повчального висновку – от до чого ся горілочка доводить. Повісті «Добре роби, добре й буде» і «Божі діти» покликані репрезентувати обов'язкове винагородження добродійності, хоч деякі критики закидають їм нереалістичність і чересзірну ідеалізацію.

Неодноразово у своїй творчості Квітка торкається проблеми виховання. Так, наприклад, у ранній повісті «Ганнуся» (1832) він зіставляє дві системи виховання – Ганнусі у чужих бідних людей та її матері в поміщицькому середовищі, що недвозначно виявляє письменницькі симпатії, «постає, як дві форми буття – трудового і паразитичного» [1, с. 24].

Продовжуючи тему «дворянського» виховання, Квітка створює ряд викривлених цим вихованням образів дітей Халявських у романі «Пан Халявський». Не залишається поза увагою Квітки і проблема «батьків і дітей». Мріючи забезпечити гармонійне співжиття різних поколінь, письменник намагається повернути і тих і інших до патріархальних звичаїв. У своїй творчості Основ'яненко створює позитивних героїв як взірець для наслідування – вони видатніші в своєму середовищі красою, розумом, працьовитістю, духовний світ їх простий, природний, поетичний; почуття незмірно глибокі; діяльність хоч і не виходить за межі простого трудовничого життя, але підкреслює їхнє благородство, високу моральність.

Вся творчість Квітки-Основ'яненка спрямована на викриття негативних рис людського характеру, вад суспільного життя, на піднесення гідності і добродійності, духовності і моральності на виховання свого читача в дусі народних традицій і загальнолюдських цінностей. «Звернення до життя народу, увага до внутрішнього світу й високих якостей простого люду, намагання проникнути в його душу, виняткове знання народної творчості, побуту й мови. Вдале використання етнографічних матеріалів, тверда впевненість у славному майбутті рідного слова, свідомо участь у російському літературному процесі визначили його місце в історії красного письменства» [1, с. 22].

Постать талановитого, самобутнього письменника Г. Квітки-Основ'яненка належить до суспільно-культурних явищ великої ваги. Видатний представник української літератури дошевченківської доби, відомий і популярний у часи М. Гоголя, О. Пушкіна, В. Белінського драматург і прозаїк, він увійшов у літературу в період великих суспільно-політичних зрушень і став безпосереднім учасником формування національної культури і нової української літератури.

Творчість Г. Квітки-Основ'яненка відзначається художньою різноманітністю, новаторством. Завдяки майстерному використанню пісенної образності, фольклорних форм, народної лексики Квітка-Основ'яненко вніс у прозу ліричний, поетичний струмінь, що на багато десятиріч визначило характерний стиль української прози.

Література

1. бков С. Перший класик української художньої прози / С. Зубков. – К.: Дніпро, 1987. – С. 5-25.
2. Квітка-Основ'яненко Г. Твори: [у 7 т.] – Т.1. / Г. Квітка-Основ'яненко. – К.: Наукова думка, 1981. – 384 с.
3. Куліш П. Григорій Квітка і його повісті // Історія української літературної критики і літературознавства: [хрестоматія]: [у 3 кн.]. – [кн.1] / [упорядн. М.Федченко, М.Павлюк] / П. Куліш. – К.: Либідь, 1996. – С. 278-293.

НІМЕЦЬКОМОВНА НОВЕЛА: ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЇ ЖАНРУ

Ключові слова: жанр, новела, тип тексту.

Keywords: genre, short story, text type.

Жанр новели має складну діалектику. Кожна епоха накладає на нього відбиток. Життя потребує не тільки виразити нові відносини і суперечності, а й по-новому їх осмислити. Це, в свою чергу, вимагає заглиблення в історію та теорію жанру. Навколо дефініції новели та її специфіки точиться багато суперечок як у вітчизняному, так і в зарубіжному літературознавстві. З цього приводу М. Бахтін зазначає: «Жанр завжди той і не той, і старий і новий одночасно. Жанр відроджується й оновлюється на кожному новому етапі розвитку літератури і в кожному індивідуальному творі даного жанру» [1,142].

Думку російського дослідника ніби продовжує український вчений В.Фащенко: «Будь-який жанр, в тому числі й новелістичний, необхідно мислити не як мертву, застиглу суму формальних ознак, а як сповнену історичної доцільності й змістовності рухливу, змінну категорію, в якій, проте, зберігається загальне, стійке, те, що повторюється в композиційно-стилістичній структурі твору» [14,158-159].

Жанр новели представляє великий інтерес для дослідників з багатьох причин. Є.М. Мелетинський виділяє три, на його думку, найбільш важливі: перша пов'язана з широким поширенням новели синхронічно у різних країнах і діахронічно – протягом тривалого історичного часу, на різних етапах історико-літературного процесу; другою причиною є малий формат жанру, який робить новелістичну літературу досить доступною для огляду і який надає можливість уявити у мініатюрі на її матеріалі всесвітній історико-літературний процес; ще одним важливим моментом є можливість виявлення досить чітких критеріїв опису наративу і розповідних жанрів, в силу сюжетної сконцентрованості, композиційної суворості і високої структурованості новели [7,3-4].

Теорією новели найбільше займалися у Німеччині, а за її межами також в основному на матеріалі німецької літератури та на основі класичних висловлювань Гете Шлегеля, Тіка, Хейзе, Штіфтера, Шторма, Шпільгагена [19; 20; 21; 22; 24; 25].

Найбільш ранні висловлювання про новелу як жанр належать Й.В. Гете. У своїх «Розмовах німецьких подорожуючих» він вкладає у вуста дійових осіб низку теоретичних зауважень про естетичну природу новели. Головною думкою цих зауважень є те, що новелі обов'язково повинен бути притаманний елемент «нового», «не повсякденного», але це «нове» дається у плані «можливого», «того, що відбувається», а не в плані розпливчатої як сни фантазії, що властиве для казки.

«Незвичайність» новели створюється її відірваністю із зв'язків цілого, тому новела найсильніше виражає уявлення, ледве хвилюючи почуття і не ставлячи за-

вданий розуму [18]. У розмовах з Екерманом ця думка поглиблюється, і Гете формулює сутність новели як «одну нечувану подію» («eine unerhörte Begebenheit») [17,127]. Це визначення довгий час мало великий вплив на всю німецьку поезику.

Німецькі романтики приділяли надзвичайно багато уваги теорії і практиці новели. Виходячи з свого загального вчення про дух романтичної поезії, Шлегель писав: «Новела є анекдот, невідома ще історія, яка цікава лише сама по собі..., яка дає привід для іронії при самому появленні на світ. Так як вона повинна зацікавити, то повинна мати таку форму, яка містить у собі незвичайні або привабливі моменти. Мистецтво оповідача повинно піднятися на більш високий рівень» [26]. Розвиваючи і завершуючи теорію Шлегеля, Тік писав, що новела являє собою «незвичайний або значний випадок, який є надзвичайним, одиничним». Він назвав його «поворотним пунктом» (Wendepunkt) [28].

Шпільгаген визначав новелу з погляду характеру персонажів. На його думку, новела має справу з «готовими характерами», які існують в одному цікавому конфлікті, що розкриває їх «чисту природу» [27]. Однак, і подібне визначення не наближає до вирішення питання: поняття «готового характеру» не може бути визначальною ознакою, а взаємна зумовленість конфлікту і характерів дійових осіб є обов'язковою не лише для новели, але й для всіх літературних жанрів.

Великий вплив на теорію новели здійснив Пауль Гейзе зі своєю «теорією сокола» [23]. Гейзе виходив із аналізу новели Боккаччо про сокола і дійшов висновку, що, крім лаконічного стилю, новелу відрізняє «малогабаритність» композиції, а також специфічні, характерні лише для новели, композиційні прийоми. Так, окрім початкового й заключного акордів, напруження сюжету, композиційного лейтмотиву речі-символу, несподіваного повороту подій, головним для новели залишається подраматургічному конфліктний розвиток сюжету, що тяжів до незвичності відбиття переломних характерів епох. Події подаються як реальні і, разом з тим, як якісь незвичні, нові для читачів [13, 344].

Із розвитком реалізму в новелі спостерігається поглиблення психологізму (Т.Манн, Г. де Мопассан, Е. Хемінгуей, А. Чехов).

Вагомий внесок у теорію новели зробили російські радянські вчені, які були близькі до так званої формальної школи [3;4;5;9]. Ці вчені намагалися показати на конкретних прикладах шлях перетворення природного порядку життєвих подій в особливу художню сюжетну композицію, у відповідності до задуму автора, а також виявити механізми сюжетотворення.

Теоретичні обґрунтування поняття новели находимо в працях Б. Ейхенбаума «О'Генрі і теорія новели» (1925), Г. Майфета «Природа новели» (1928), М. Йогансена «Як будується оповідання» (1928).

Багато вчених (В Шкловський, Б. Томашевський, С. Ташликов, Б. Ейхенбаум) також робили спроби розмежувати повість, оповідання, новелу, але зазначали, що в ХІХ ст. ці жанри важко було розрізнити: оповідання схоже з новелою обсягом, але відрізняється структурою: висуненням на перший план зображувально-словесної фактури розповіді і тяжінням до розгорнутих психологічних характеристик. Повість відрізняється тим, що сюжет у ній зосереджений не на одній центральній події, а на цілій низці подій, що охоплюють значну частину життя героя, або часто й кількох героїв. Повість більш спокійна і некваплива. Порівнюючи новелу і роман, вчені

дійшли висновку, що збірка новел була попередником роману. Перші романи були циклами новел, які, за Б. Томашевським, могли об'єднуватися трьома методами побудови оповіді: по-перше, ступінчастою побудовою – послідовним викладом новел, пов'язаних з одним героєм. По-друге, кільцевим: одна новела розсувається, і в неї занурюються, як епізоди, що перебивають один одного, всі інші новели. По-третє, паралельною побудовою: персонажі групуються кількома самостійними групами; історія кожної групи, різні дії складають окрему лінію розповіді. [12].

Як бачимо, українські та російські літературознавці підкреслюють зрощення між жанрами малої прози, їх перетікання одне в одне, і навіть не вбачають між оповіданнями і новелою ніякої різниці.

Отже, з погляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що немає одного вичерпного визначення новели. Сама стислість є суттєвою ознакою новели. Стислість відмежовує новелу від великих епічних жанрів, зокрема від роману і повісті, але поєднує її з казкою, бувальщиною, байкою, анекдотом [8]. Стислість корелює з одноподієвістю і з структурною інтенсивністю, концентрацією різних асоціацій, використанням символів і т.д. Все це призводить до яскраво вираженої кульмінації у вигляді поворотного пункту композиційної «кривої». Зі стислістю опосередковано пов'язана і тенденція до переваги дії над рефлексією, психологічним аналізом. Перевага дії робить новелу найбільш епічним з усіх епічних жанрів (маючи на увазі, звісно, оповідання, а не епічний розмах). Разом з тим, стислість, сконцентрованість, примат дії і важливість композиційного «повороту» сприяють появі у межах новели елементів драматизму. Всі наведені ознаки не виключно належать новелі, але їх внутрішня сукупність є характерною для цього жанру.

Дослідниця німецькомовної новели Є.Є. Беренвальд-Райш до її жанрових ознак відносить композиційну побудову новели, яка відрізняється чіткою структурою логічно побудованих етапів оповіді: а) експозиція (введення у хід дії); б) підведення до кульмінаційних моментів; в) кульмінація; г) стисле закінчення (розв'язка), переважно з відкритою кінцівкою; д) першочерговість усіх подій; е) перевага подій над людьми [2]. На думку вченої, характерними рисами оповіді німецькомовної новели є: рамкова конструкція, односпрямована, сконцентрована на конфлікті дія, визначення структури мовним лейтмотивом, політемпоральність, динаміка розповіді створена за рахунок превалювання динамічних сюжетних мотивів.

Отже, жанр новели – літературна категорія, що склалася історично, це своєрідний тип літературного твору, який розуміється і як конкретна єдність особливих властивостей форми в її основних формотворчих моментах – композиції, сюжетності, образності, мові, ритмі та інших чинниках структури. У свою чергу, жанр художнього твору як сформована естетична категорія впливає на вибір манери викладу. Так, сконцентрованість і внутрішня напруга, що притаманні новелі, вимагають і відповідної організації матеріалу.

Література

1. Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского / М. Бахтин. – М.: Сов.писатель, 1963. – С. 142.
2. Беренвальд-Райш Е.Е. Темпоральная сетка немецкой новеллы: автореф.дис... кандидата филолог.наук. – Ростов-на-Дону, 2010. – 24с.

3. Выготский Л.С. Психология искусства. – М., 1968.
4. Виноградов И.А. О теории новеллы. – Борьба за стиль. – Л., 1937.
5. Йогансен М. Як будеться оповідання / М. Йогансен. – Х.: Книгоспілька, 1928. – С.44.
6. Майфет Г. Природа новеллы. – ДВУ.- Харьков, 1929.
7. Мелетинский Е.М. Историческая поэтика новеллы. – М. – 1990. – 275 с.
8. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. – М., 1976.
9. Петровский М.А. Морфология новеллы. – М., 1927. – 278 с.
10. Реформатский А.А. Опыт анализа новеллистической композиции. – М.: Ополз, 1922.
11. Ташлыков С. Русская новелла: вопреки традиции / С. Ташлыков // Традиции в русской литературе: Межвуз. Сборник научн. Трудов. – Н. Новгород: Изд-во НГПУ, 2002. – С.47.
12. Томашевский Б. Теория литературы. Поэтика / Б.В. Томашевский. – М. Аспект-пресс, – 333 с.
13. Українська новелістика кінця ХІХ – початку ХХ ст. – К.: Наук. думка, 1989.- 688 с.
14. Фащенко В. Оновлення жанру і суперечки про поетику // Фащенко В. / У глибинах людського буття. – Одеса: Маяк, 2005. – С. 158-159.
15. Шкловский В.Б. О теории прозы – М.: Узд-во «Крут», 1925. – С 56-69.
16. Эйхенбаум Б.М. О'Генри и теория новеллы / Эйхенбаум Б. Литература. Теория, критика, полемика. – Л.: Прибой, 1927. – С. 166-209.
17. Эккерман И.П. Разговоры с Гете в последние годы его жизни. – М., 1981.
18. Юнович М. Новелла // Литературная энциклопедия в 11 т., Т. 8. – М.: ОГИЗ РСФСР, «Сов. Энцикл.», 1934, – стлб. 114-129.
19. Borherdt H.H. Geschichte des Romans und der Novelle in Deutschland. Lpz., 1926.
20. Ernst P. Der Weg zur Form. – München, 1928.
21. Himmel H. Geschichte der deutschen Novelle, Bern- München, 1963.
22. Hirsch A. Der Gattungsbegriff „Novelle“ – Germanische Studies. H. 64. – B., 1928.
23. Heyse P. Deutscher Novellenschatz, 24 B-de, 1871-1875.
24. Klein J. Geschichte der deutschen Novelle von Goethe bis zur Gegenwart. – Wiesbaden, 1956.
25. Malmede H.H. Wege zur Novelle. Stuttgart – Berlin – Köln, 1966.
26. Schlegel Fr., Nachricht von den poetischen Werken des Boccaccio. – Zugendschriften, hrsg. V. Minor, B II, 1882.
27. Spielhagen E. Beiträge zur Theorie und Technik des Romans. – Leipzig, 1883.
28. Tieck L. Vorbericht zur dritten Lieferung. – Schriften, B. XI. Berlin, 1829.
29. Wiese B. von Die deutsche Novelle von Goethe bis Kafka. Bd. 1-2. Düsseldorf, 1957-1962.

РОЛЬ УСТОЙЧИВЫХ ВЫРАЖЕНИЙ
В СОЗДАНИИ ОБРАЗОВ ГЕРОЕВ
РОМАНА М. ЭТВУД «СЛЕПОЙ УБИЙЦА»

Ключевые слова: устойчивые выражения, образ героя, художественный стиль
Keywords: set expressions, the image of a character, belles-lettres style

Образ героя представляет собой сложную многогранную структуру. Одним из языковых средств создания образа являются устойчивые выражения (половицы, поговорки, клише, аллюзии, фразеологизмы), которые встречаются как в речи самого героя и являются, соответственно, его речевой характеристикой, так и в речи других героев, когда они дают характеристику друг другу.

В романе М. Этвуд «Слепой убийца» устойчивые выражения играют существенную роль в формировании следующих образов: главной героини Айрис (Чейз) Гриффен, являющейся единственным потомком некогда состоятельной и влиятельной семьи, её няни и экономки в доме отца Рини, мужа бизнесмена из Торонто Ричарда Гриффена и его сестры Уинифред.

Лейтмотивом и характеристикой всей трагичной жизни главной героини является поговорка с императивным тоном *grin and bear it*, которую она часто слышит в свой адрес в юности, а затем вспоминает на протяжении всей жизни. Например: ***Grin and bear it had been her (Reenie's) words*** [246]. Тот факт, что Айрис была не свободна распоряжаться своей жизнью, и вынуждена была совершать поступки против собственной воли подчёркивают также устойчивые выражения в следующих примерах: *A certain amount of resolve must be required. A certain amount of courage. Biting the bullet and so forth* (слова отца Айрис о её браке с Ричардом) [231]. *“He'd (Richard) never give me a divorce. And I don't have any money ... And what about Aimee (her daughter)?”*

“You could take her with you” “Easier said than done. She might not want to come” (разговор Айрис с её сестрой Лорой) [500].

Устойчивое выражение в нижеприведённом примере раскрывает отношение главной героини к своему зависимому положению и объясняет необходимость мириться с ним: *Did I care (about her husband's adultery)? Yes, in a way. But half a loaf is better than none, ... and Richard was just a kind of loaf. He was the bread on the table, for Aimee as well as for myself ... Half a life is better than none* [494].

Зависимое положение и ограниченность возможностей не могли не вызвать в умной и независимой Айрис бунтарский дух, который передаётся устойчивым выражением *when the coast was clear*, повторяющимся несколько раз на протяжении всего романа. Например: *Having seen Richard off his travels, I gave the help a free evening ... When the coast was clear I acted quickly* [518].

Аллюзии на Библию, присутствующие в речи Айрис, свидетельствуют о религиозном воспитании, оказавшем определённое влияние на формирование её лич-

ности со своим собственным восприятием бога. Например: *It's all right for Myra to do it, because I know her and she knows me: I'm her cross to bear* [378].

Речь Рини изобилует устойчивыми выражениями, поскольку она происходит из простой семьи и является в романе своего рода хранителем и воплощением житейской мудрости, что отражается в частом употреблении в её речи пословиц и поговорок. Например: "*Least said, soonest mended,*" said Reenie, glancing around her ... [457]. Reenie said **a penny saved was a penny earned** [202]. Некоторые жизненные наблюдения Рини, являющейся человеком достаточно мудрым и проницательным, могли бы легко пополнить состав паремий. Например: **Lose your temper and you lose the fight**, Reenie used to say [317].

Наблюдательность и проницательность Рини раскрываются через употребление следующего устойчивого выражения в речи главной героини романа Айрис: *The big hurdle would be Reenie, who was sure to smell a rat if we acted too furtive* [218].

Нередко сама Рини прибегает к использованию устойчивых выражений для описания других персонажей, что зачастую характеризует её как человека очень эмоционального. Например: *Iris can help. At least she's not all thumbs* [188].

Желание Рини быть в курсе всех событий передаётся в следующем примере: *When we asked Reenie what was going on, she looked worried, and said our guess was as good as hers, but she was keeping her ear to the track* [212].

Образ мужа главной героини раскрывается через восприятие Айрис, у которой он вызывал только отрицательные эмоции. В нижеприведённом примере подчёркивается чрезмерная амбициозность Ричарда: *It wasn't that he was too big for his boots; he wasn't big enough for them* [495].

Лицемерие и беспринципность Ричарда просматриваются в следующей ситуации: *True, Richard had said much about the Communists, but that was once upon a time. It was all swept under the carpet now, because weren't your enemy's enemies your friends?* [495].

Жажда лёгкой наживы передаётся через частое употребление устойчивого выражения *for a song*, причём это выражение применяется как к вещам, так и к людям. Например: *He picked it (a house) for a song ... Richard liked to say he picked things up for a song, which was odd because he never sang* [315]. *I suppose when he married me he figured he'd got a bargain – two for the price of one. He picked us up for a song* [522].

Презрение и безразличие к судьбе простого народа выражается в следующем примере: "*Bennett's labour camps, for the unemployed. Ten hours a day and slim pickings ...*" "**Beggars can't be choosers,**" said Richard [193].

Лучшим другом и советчиком Ричарда была его сестра Уинифред, которая постоянно вмешивалась в жизнь брата и оказывала на него большое влияние. Устойчивая фраза *to put one's oar in* очень часто встречается в речи Айрис, когда она говорит о Уинифред. Например: *Winifred had put in her oar over this, of course. She must have told Richard to take a stand, because Laura was the kind of girl who would bite the hand that fed her unless a muzzle was applied* [341]. Во втором случае устойчивое выражение в речи Уинифред свидетельствует об её подозрительности и отрицательном отношении к людям не её круга.

Подлость Уинифред раскрывается в нижеприведённом примере: *As I said, marry her (Laura) off to some nice man who doesn't know which end is up* [435]. Речь Уи-

нифред на протяжении всего романа содержит много устойчивых выражений, помогающих ей завуалировано выражать свои истинные мысли.

Способность к откровенной лжи раскрывается в следующем примере: “*Richard’s hands are absolutely clean ... He is pure as the driven.*”

“*He may be pure as the driven, but it’s not the driven snow. It’s another substance entirely.*” [523]. Зная всю страшную правду о поступках своего брата, она настаивает на его невиновности.

Итак, устойчивые выражения играют немаловажную роль в создании образов героев романа М. Этвуд «Слепой убийца». Можно выделить основные устойчивые выражения, ассоциируемые с образами некоторых главных героев: Айрис – *grin and bear it*, Ричард – *to get smth for a song*, Уинифред – *to put one’s oar in*.

Литература:

1. Atwood M. The Blind Assassin. – New York: Anchor Books. – 2000. – 540 p.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЗДОРОВ'Я В МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Ключові слова: концепт, субконцепт, медичний дискурс, сема, семантичне поле, семантична група, семантичний діапазон.

Keywords: *concept, subconcept, medical discourse, seme, semantic field, semantic group, semantic scope.*

У сучасному мовознавстві існує велика кількість дефініцій поняття «дискурс». У нашому дослідженні, оперуючи поняттям, дискурсом будемо вважати, услід за Н. Д. Арутюною, «зв'язний текст у його сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психолінгвістичними та іншими чинниками» [4].

Згідно з дослідженнями сучасних філософів та культурологів, різні типи дискурсу можуть визначатися згідно з тією сферою, в якій вони функціонують, оскільки кожен вид діяльності породжує свій власний різновид дискурсу з притаманною йому лексикою й стилістикою [2, с. 7]. Відповідно до каналів інформації, І. Р. Корольов наводить понад 70 типів дискурсу, що ґрунтуються на основі різних типів семіотичних знаків (художній, науковий, поетичний, фольклорний, магічний, дипломатичний, етикетний тощо) [3, с. 294-296].

Трактат Корнелія Цельса «De medicina» містить знання з медицини, які були актуальними у перші десятиліття нашої ери й відображали стан наукових уявлень у цій галузі.

Н. Мішанкіна виділяє такі складові наукового дискурсу: система онтологізованих знань, наукова комунікація, система наукових текстів [5, с. 11–12]. Основні риси наукового стилю – це абстрактність (понятійність), логічність, однозначність, нейтральність [3, с. 298]. Змістом наукового тексту є вербалізовані знання; а процеси текстотворення в науковому дискурсі відображають закономірності пізнавального процесу [1]. Науковий дискурс як результат пізнавальної діяльності структурується згідно з авторською концепцією, яка є частиною концептуальної картини світу, що включає базові концепти, концепції і здатна уявити цілісну наукову картину світу як сукупність наукових знань [6].

Відповідно до розглянутих визначень та характеристик наукового дискурсу, трактат Корнелія Цельса «De medicina» має ознаки наукового медичного дискурсу. Отже, аналіз концепту ЗДОРОВ'Я у медичному трактаті Корнелія Цельса дасть можливість наблизитися до системи онтологізованих знань, які інтегруються в поняттєвій складовій концепту й розкривають фрагмент наукової картини світу давніх римлян.

Субконцепти SALUS, SANITAS, VALETUDO представлені в медичному дискурсі Корнелія Цельса в такому відсотковому співвідношенні: SALUS 13%, SANITAS 40%, VALETUDO 47%. Тож, домінують позицію займають субконцепти SANITAS та VALETUDO, які витісняють субконцепт SALUS.

Семантичний діапазон **субконцепту SANITAS** є найбільш обмеженим, однак найбільш конкретизованим: його складають лише три семи: «одужання, зцілення» (60%), «здоровий стан організму» (33%), «психічне здоров'я, здоровий глузд» (7%). Домінування семи «одужання, зцілення» зумовлене насамперед головною прагматичною функцією трактату «De medicina» – визначити й описати всілякі способи й методи лікування людей.

У межах семантичної групи «одужання, зцілення» можна виділити кілька сем: 1) «зцілення, виліковування» як результат медичного впливу на людину: *neque enim sanat emissus humor, sed medicinae locus facit, quam intus inclusus impedit* (Cels. 3.21.15). Зрештою, спускання рідини не виліковує, але воно звільняє місце для медичного впливу, котрому заважали води, які там знаходилися; 2) «лікування», як процес медичного впливу на людину: *Atque etiam praeter hos quartum est, quod neque acutum dici potest, quia non peremit, quod neque utique longum, quia, si occurritur, facile sanatur* (Cels. 3.1.3). Крім цих видів, є навіть четвертий (вид), який не може бути названий ані гострим, тому що не тягне за собою смерті, ані тривалим, оскільки, якщо вчасно надати допомогу, легко підлягає лікуванню. 3) «одужання» як процес, який відбувається без зовнішнього втручання іншого суб'єкта: *Omnibus vero sic adfectis somnus et difficilis et praecipue necessarius est: sub hoc enim plerique sanescunt* (Cels. 3.18.12). Усім таким хворим особливо потрібен сон, хоча вони засинають важко, адже більшість одужує завдяки йому; 4) «загоєння»: *At arteria incisa neque coit neque sanescit* (Cels. 2.10.15). Якщо поранити артерію, то вона не закривається й не заживає.

Сема «здоровий стан організму» є другою за частотністю вживання, її набуває переважно прикметник *sanus*, зрідка іменник *sanitas*: *Sanus homo, qui et bene valet et suae spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neque medico neque iatroalipta egere* (Cels. 1.1.1). Здорова людина, яка добре себе почуває й ні від кого не залежить, не повинна себе обмежувати ніякими приписами: вона не потребує ані лікаря, ані масажиста. *Quod si musculus laesus videbitur, praecidendus erit: nam percussus mortiferus est, praecisus sanitatem recipiti* (Cels. 5.25.22). Якщо буде видно пошкоджений м'яз, його треба відрізати, тому що, пошкоджений, він, призведе до смертельної небезпеки, а після його видалення повернеться здоров'я.

Найменш частотною є сема «психічне здоров'я, здоровий глузд» (7%), що пояснюється змістом та метою трактату – опис соматичних хвороб, а психічним хворобам присвячені лише окремі абзаци різних книг трактату та XVIII глава III книги «Про три види божевілля»: *Ergo protinus insania timenda est, ubi expeditior alicuius, quam sani fuit, sermo subitaque loquacitas orta est* (Cels. 2.7.24). Отже, слід остерігатися раптового божевілля, коли мовлення хворого стає більш швидким, ніж було в нього при здоровому стані, коли з'являється раптова балакучість.

Отже, семантичне поле субконцепту **SANITAS** у трактаті Корнелія Цельса має лише ядерні семи з семантичної групи «здоров'я» й позбавлене будь-яких периферійних сем.

Семантичний діапазон **субконцепту VALETUDO** складають наступні семи, об'єднані макросемою «здоров'я»: «цілющість» 26%, «хвороба» 25%, «користь для здоров'я» 20%, «здоровий стан організму» 11%, «хороше самопочуття» 8%, «наявність фізичної міці» 7%, «здоров'я частин тіла» 3%.

Найбільш часто вживаною є семантична група «цілющість», яка представ-

лена наступними сем: 1) «одужання» як процес, який відбувається без зовнішнього втручання іншого суб'єкта: *In pulmonis morbo si sputo ipso levatur dolor, quamvis id purulentum est tamen aeger facile spirat, facile excreat, morbum ipsum non difficulter fert, potest ei secunda valetudo contingere* (Cels. 2.8.2). Якщо при запаленні легенів лише кашель (хоча й з гнійними мокротами, але завдає полегшення), а хворий дихає легко, вільно відкашлює й саму хворобу переносить без ускладнень, його очікує повне одужання; 2) «загоєння»: *deoque protinus brachium deligandum habendumque ita est, donec valens cicatricula sit; quae celerrime in vena confirmatur* (Cels. 2.10.19). Тому руку слід відразу ж забинтувати й тримати в такому вигляді, доки рана не заживе (з венами це відбувається дуже швидко); 3) «цілюща властивість, позитивна дієвість на організм»: *Si parum sic sanguis conquiescit, saepius linamenta mutanda sunt, et si sicca parum valent, aceto madefacienda sunt* (Cels. 5.25.21). Якщо при цьому кров погано зупиняється, слід частіше міняти пов'язку, і якщо вона погано допомагає в сухому вигляді, то намочить її в оцті.

Високої частотності набуває сема «хвороба», яка експлікується у 70% випадків у поєднанні з прикметником *adversus* (протилежний, несприятливий, поганий): *valetudo adversa: Sed cum proposuerim signa, quae in omni adversa valetudine communia esse consuerunt* (Cels. 2.7.1). Оскільки я виклав загальні ознаки, властиві будь-якій хворобі. Часто сема «хвороба» може інтерпретуватися як «стан організму» (тоді *valetudo* є атрибутом до іменника *genus*): *suntque valetudinis genera, quibus ex lacte purgatio convenit* (Cels. 2.12.1). Є такі види захворювань (види станів організму), при яких допомагає клізма з молока.

Давні римляни вважали, що одним із головних чинників здоров'я є їжа, її енергетичні властивості, живильний характер, правильне харчування. Тому сема «користь для здоров'я» часто есплікується в семі «поживний характер» у синтагматичі з іменником *cibus* їжа та іншими іменниками, що позначають різновиди їжі: *Scire igitur oportet omnia legumina, quaeque ex frumentis panificia sunt, generis valentissimi esse (valentissimum voco, in quo plurimum alimenti est)* (Cels. 2.18.2). Отже, необхідно знати, що всі стручкові і всі види печеного хліба належать до найбільш поживних різновидів їжі: найкращим я вважаю той різновид їжі, який містить найбільше поживних речовин.

Сема «здоровий стан організму» зустрічається приблизно в 11% випадків і належить до периферії: *At firmus puer et robustus senex et gravida mulier valens tutuo curatur* (Cels. 2.10.3). Навпаки, здорова дитина, міцний старий, здорова вагітна жінка можуть безпечно переносити подібне лікування.

Периферійними за частотністю вживання є семи «хороше самопочуття» (8%): *Quod ad aetates vero pertinet, pueri proximique his vero optime valent, et aestate prima tutissimi sunt, senes aestate et autumnii prima parte* (Cels. 2.1.17). Щодо вікових особливостей, то навесні й на початку літа чудово почувають себе й неохильні до захворювань діти та юнаки; старі ж – влітку й на початку осені; «наявність фізичної міцці» 7%: *Interest etiam inter valens corpus et obesum, inter tenue et infirmum* (Cels. 2.10.5). Точно так само існує різниця між сильним тілом і повним, між тілом худим і слабким; «здоров'я окремих частин тіла» 3%: *Si quis itaque hoc parum valet, palmulas potaque et similia melius primo cibo adsumit* (Cels. 1.2.1) Тому, в кого шлунок нездоровий, першою стравою краще вживати фініки й інші схожі плоди.

Субконцепт **SALUS** має найнижчу частотність вживання в медичному трактаті Корнелія Цельса (не більше 13%), – це свідчить про те, що сема «здоров'я»

закріпилася за субконцептами SANITAS та VALETUDO. Семантичний діапазон субконцепту SALUS складають наступні семи, об'єднані макросеєю «здоров'я»: «користь для здоров'я» 34%, «стан задоволення, приємний стан, полегшення» 18%, «набуття здорового стану/одужання» 18%, «цілющий характер, цілющі функції» 12%, «порятунок, спасіння життя» 12%, «стан гарного самопочуття» 6%.

Сема «користь для здоров'я» є домінувальною: субконцепт SALUS набуває її у третині випадків свого вживання. Означену сему експлікує зазвичай прикметник *saluber* у поєднанні з іменниками *locus* (місцевість), *dies* (день), *ventus* (вітер): *Nam neque ex salubri loco in gravem, neque ex gravi in salubrem transitus satis tutus est. Ex salubri in gravem prima hieme, ex gravi in eum, qui salubris est, prima aestate transire melius est* (Cels. 1.3.1). Так, переїзд із сприятливої для здоров'я місцевості на несприятливу, і навпаки, є небезпечним. Сприятливу для здоров'я місцевість на несприятливу краще змінювати на початку зими, а несприятливу на сприятливу – на початку літа.

Семи «стан задоволення, приємний стан, полегшення» та «набуття здорового стану, одужання» набувають іменник *salus* та прикметники *salutaris*, *salvus*: *Aestiva quartana fere brevis est. Cui calor et tremor est, saluti delirium est.* (Cels. 2.8.16). Чотириденна лихоманка зазвичай буває короткою. Марення приносить полегшення тому, у кого жар й озноб. «Набуття здорового стану, одужання»: *Si in iocinere vomica est, et ex ea fertur pus purum et album, salus facilis est: id enim malum in tunica est* (Cels. 2.17.3). Якщо при абсцесі печінки настає рвота й виділяється разом з нею чистий та білий гній, одужання для хворого буде легким: адже вся проблема була в оболонці печінки.

Нижчу частотність вживання мають семи «порятунок, спасіння життя» 12%, «цілющий характер, цілющі функції» 12%, яких набувають іменник *salus* та прикметники *salutaris*, *salutaber*: *Neque tamen ignorare oportet in acutis morbis fallaces magis notas esse et salutis et mortis* (Cels. 2.6.18). Однак не слід забувати того, що при гострих захворюваннях бувають хибні ознаки й порятунку, й смерті.

Найнижчу частотність вживання складає сема «стан гарного самопочуття» 6%: *Qua vero moderatione utendum sit, ut, quantum fieri potest, omnia ista contingant prima semper habita salute, in ipsis partibus curationum considerandum erit* (Cels. 3.4.1). Необхідно визначати з конкретних етапів лікування, якого саме обмеження варто дотримуватися, щоб досягнути, наскільки це можливо, всіх зазначених вимог, адже збереження здоров'я (гарного самопочуття) завжди було на першому плані.

Аналіз засобів маніфестації концепту «ЗДОРОВ'Я» у трактаті Корнелія Цельса дав можливість зробити висновки, що у семантичному полі всіх трьох субконцептів домінувальною є пропозиція «результату» (досягнення людиною здорового стану), яка реалізується через семи «зцілення, одужання» (SANITAS), «цілющість» (VALETUDO), «користь для здоров'я» (SALUS), які є головними у семантичних полях кожного субконцепту. Ця пропозиція «результату» репрезентована через контактний вплив на організм людини (властиво субконцептам SANITAS, VALETUDO) – лікування (процес), виліковування (результат), дистантний вплив на організм людини (характерно субконцепту SALUS) – сприяння, користь для здоров'я (наприклад, місцевість, клімат); а також через саморекреацію (характерно субконцептам SANITAS, VALETUDO) – «одужання, загоєння» (результат). Пропозиція «стану» властива також усім трьом субконцептам, однак репрезентована різною мірою: домінувальною вона є у субконцепта VALETUDO – семи «хвороба», «здоровий стан організму», «хороше

самопочуття» разом складають 43% усіх вживань вербалізаторів субконцепту VAL-ETUDO; у субконцепта SANITAS – 33%, у SALUS («стан задоволення, приємний стан, полегшення», «стан гарного самопочуття») – 24%;

Також можна з певністю зазначити, що вживання лексем-вербалізаторів субконцептів SANITAS та VALETUDO часто є синонімічним.

Отже, поняттєва складова концепту «ЗДОРОВ'Я», за Корнелієм Цельсом, містить наступні знання: відсутність соматичних і психічних хвороб (безумства), соматичне здоров'я домінує над психічним; гарне самопочуття; відсутність потреби в лікарях; відсутність явних фізичних пошкоджень; нормальне функціонування всіх органів, які забезпечують життєдіяльність людини; важливим чинником впливу на здоров'я є природні стихії, хороше і правильне харчування, ліки на природній основі.

Література

1. Баженова Е. А. Научный текст в аспекте политекстуальности / Елена Александровна Баженова. – Пермь: ПГУ, 2001. – 269 с.
2. Ковалев П. А. Поэтический дискурс русского постмодернизма: дисс.... доктора филол. наук: 10.01.01 / Ковалев Петр Александрович. – Орел, 2010. – 558 с.
3. Корольов І. Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія / І.Р.Корольов // Studia Linguistica. – 2012. – Випуск 6. – С.285–305.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. Ярцева В. Н. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 672 с.
5. <http://tapemark.narod.ru/les/447d.html>
6. Мишанкина Н. А. Лингвокогнитивное моделирование научного дискурса: автореф. дисс. на соискание ученой степени д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык», 10.02.19 «Теория языка» / Н. А. Мишанкина. – Томск, 2010. – 46 с.
7. Ракитина С. В. Когнитивно-дискурсивное пространство научного текста: автореф. дисс. на соискание ученой степени д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / С.В. Ракитина. – Волгоград, 2007. – 46 с.

Пересунько І.М.

студентка факультету іноземної філології
МНУ ім. В.О.Сухомлинського

Коваленко О.В.

викладач кафедри німецької філології
МНУ ім. В.О.Сухомлинського

МОЛОДІЖНА ЛЕКСИКА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ

Ключові слова: сленг, молодіжна лексика, розмовна мова

Key words: slang, youth language, spoken language

Німецька мова, як і кожна мова у світі, має чимало сленгових виразів. Кожне покоління має свої вирази для позначення окремих груп людей. Таких груп може бути безліч. Так, наприклад, школярі та студенти можуть по-різному звертатися до своїх однокласників чи до людей, які молодше або старше за них. Дивлячись на лексику німецької мови, можна виділити, що з огляду на соціальні, вікові та психологічні особливості користувачів, молодіжний сленг висловлює певне заперечення та протиріччя щодо установлених суспільством правил та законів. Молоді носії німецької мови дивляться телебачення, слухають радіо, листуються з представниками інших країн, переглядають пресу та користуються інтернетом, де постійно вживаються ті чи інші сленгові вирази. Таким чином, поповнення деяких елементів певного словникового запасу молоді є у наш час дуже актуальною темою для дослідження.

Метою статті є визначення найбільш актуальних молодіжних сленгізмів на позначення людей. **Об'єктом** здійсненого дослідження є молодіжні слова, зафіксовані в установлених джерелах літературної та розмовної німецької мови.

Існує чимало сленгізмів і не кожна людина спроможна їх зрозуміти. В німецькій мові багато існує слів та словосполучень, особливо для позначення дівчини, жінки [1]:

- білявка – Blöndchen;
- дівчина, подруга - Torte, Braut, Esche, Kirsche, Mietze/Mieze;
- неприваблива дівчина – Schabracke, Horrorbraut, Motte, Zookrähe, Spinatwachtel, Plomben, Schreckselraube, Dreitonner, Bratze;
- дівчина, дівчинка - Girl, Schickse;
- худорлява дівчина – Lüftchen;
- некрасива дівчина – Trüdchen, Eule, Besen, Gans, Schraube, Schrulle;
- завзята відвідувачка дискотек - Disco-Torte;
- склочна, неприємна жінка – Giftspritze, син. Giftschlange;
- симпатична дівчина – Braut, Mieze, Perlhuhn, Schnecke, Schnitte, Biene;
- будь-яка дівчина, ім'я якої не знаєш - Inge;
- дурна дівчина – Tussi;
- товста некрасива дівчина - Minipanzer;
- стара жінка - Schrumpelrose;
- дівчина легкого поведінки – Lewinsky;

– дівчина, яка повільно говорить та сутужно міркує - *Blondie, die nicht checkt* і т.д.

У розмовній німецькій мові існує велика кількість слів, що позначають дівчину з позитивної сторони, і які частіше використовуються молодими людьми [1]:

– *Flamme* – (досл.) вогонь, полум'я; в молодіжній лексиці це слово має значення «кохання», наприклад: “*Seine alte Flamme*” – його старе (давнє) кохання.

– *Süße* – (досл.) солодощі. Жаргонне значення цього слова – чарівна дівчина, наприклад: “*Welch eine Süße!*” - Яка чарівна особа!

– *Schnecke* – (досл.) равлик. В молодіжній лексиці використовується як «теличка, чувиха», наприклад: “*Diese Schnecke ist toll*” - Ця чувиха дуже хороша.

– *Ische* - дівчисько, подружка, наприклад: “*Er geht heute in die Disko mit seiner Ische*” - Він йде сьогодні на дискотеку зі своєю подружкою.

Для позначення поняття «приваблива, симпатична дівчина» в німецькій мові використовується ряд слів:

– *Puppe* – (досл. лялька) розм. симпатична дівчина, наприклад: “*Sie ist eine echte Puppe*” - Вона справжня красуня;

– *Hase* – (досл. заець) розм. симпатична дівчина, зайченя;

– *Biene* - (досл. бджілка) розм. дитинко, малятко, наприклад: “*Eine dufte Biene*” - красуня;

– *Torte* – (досл. торт) розм. гарна дівчина, наприклад: “*Ich möchte mit dieser Torte wieder treffen*” – Я хотів би знову зустрітись з цією красунею;

– *Kirsche* - (досл. вишня) розм. красуня;

– *Schnitte* – (досл. ломоть) розм. приваблива дівчина;

– *Blume* – (досл. квітка) розм. красуня, симпатична дівчина.

Сленгізми для позначення хлопців, чоловіків діляться на наступні групи [2]:

– зовнішній вигляд: *hohl* – старомодний; *der Kurze, der Nabelküsser* – хлопець низького зросту; *der Pelzlämmel* – хлопець з довгим волоссям; *der Stopfer, die Tonne* – дурний хлопець/ чоловік; *die Rauschkugel* – п'яний хлопець/ чоловік; *der Skeletti* – худий хлопець/чоловік; *die Brillenschlange* – хлопець/ чоловік, який носить окуляри;

– риси характеру: *der Schlaffi* – лінивий хлопець; *der Schmachti, der Warmduscher, der Softi, das Weichei* – м'який хлопець/ чоловік; *der Angsthase* – боязливий хлопець; *der Eisbeutel* – безсердечна людина; ; *der Kühlturm* – холоднокровність; *der Ladykiller* – молодий чоловік, який розбиває жінкам серця; *die Rotzschleuder* – плакса;

– інтелектуальні здібності: *der Denkmeister, der Denkwerg, der Diddl* – дурна людина; *Witzknubbel* – це і «жартівник», «дотепник» і «людина без почуття гумору».

На думку професора психології Т.Дж. Галліно, підлітковий сленг змінюється приблизно кожні 5 років, тому важко простежити усі зміни в розвитку молодіжної розмовної німецької мови. Крім того, не кожна людина має бажання регулярно знайомитися з ними наново. Очевидно, це одна з причин, чому більшість людей сприймають молодіжну мову більше зашифрованою мовою, ніж вона є насправді.

Сленг учнів шкіл та сленг студентів хоч і незначно, але різняться між собою. Дивлячись на це, можна відзначити, що у різних вікових групах основний склад лексики для позначення людей також відрізняється.

В сучасних словниках з молодіжної лексики можна знайти близько 347 іменників, які використовуються учнями для позначення людей. Семантичний аналіз матеріалу дослідження дозволив виділити 5 головних груп [3]:

– іменники для позначення однокласників та інших учнів: Muttersöhnchen, Muster – відмінник, Lautsprecher, Schreihals, Obmann – староста, Bettler, Kleiner, Landsturm – двієчник, Rundgänger, Absteiger – другорічник, Anleihe – однокласник;

– іменники для позначення людей в суспільстві: Vollnull – невдаха, Hasenhirn, Feudel, Mongo, Pfofen – дурна людина, Junghuhn, Upstyler – красива дівчина, Puddingdampfer – товста людина;

– іменники для позначення працівників школи: Gänsehirt – директор школи, Gehirndoktor, Blaustrumpf, Oberkuttel, Besserwisser – вчитель;

– іменники для позначення батьків: Erzeugerfraktion, Strefikomitee, Geldköpfe;

– іменники для позначення друзів: Digger – друг, Anhangsel – подруга.

З прогресивним розвитком інтернету, особливо поширилась у світі англійська мова. У кожній мові є певні запозичення з англійської мови, німецька мова не є винятком. Англіцизми вживаються майже у всіх сферах діяльності, тому не дивно, що в лексичній молодіжній німецькій мові вони присутні. Наприклад:

– Lady – (досл. леді) дівчина, яка поводить зарозуміло;

– Freak – (досл. дивак) людина, яка весь свій вільний час посвячує своєму улюбленому заняттю;

– Cheater – (досл. шахрай) зазвичай, це людина, яка постійно обманює;

– Hacker – (досл. хакер) людина, яка дуже добре розбирається в комп'ютерній сфері; комп'ютерний геній;

– Crazy – (досл. божевільний) людина, яка полюбає робити неординарні вчинки;

– Boss – (досл. керівник) вчитель;

– Fan – (досл. шанувальник) людина, яка дуже захоплюється чимось;

– Looser – (досл. невдаха) людина, яка зазнала краху в певній справі і т.д.

Отже, лексичний склад молодіжної німецької мови постійно та систематично поповнюється. Молоді люди використовують сленг відповідно до нових подій, що відбуваються у світі та появи нових технологій. Молодіжний сленг поповнюється не лише словами з англійської мови, але й з інших мов, що робить дослідження ще цікавішим.

Література

1. Коломиєц Е.А Русско-немецкий словарь современного молодежного жаргона. М.: Восток-Запад. 2005.
2. Кропп В. Молодіжний жаргон / В. Кропп. – М., 2006.
3. PONS. Wörterbuch der Jugendsprache. Ernst Klett GmbH, Stuttgart, 2002.

**ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ЕПІСТОЛЯРНОГО ТЕКСТУ
НА ПРИКЛАДІ ЛИСТУВАНЬ ЛОРДА ЧЕСТЕРФІЛЬДА**

Ключові слова: епістолярний текст, культурна спадщина, індивідуальний стиль, дидактичний аспект

Key words: epistolary text, cultural heritage, individual style, didactic aspect

На сьогоднішній день існують різноманітні теорії тексту та методи його аналізу і виникає необхідність вивчення текстів всіх типів, яка націлена на створення загальної теорії та типології текстів. Саме тексти циркулюють в системі комунікації і саме породження текстів є одним з найважливіших завдань, які вирішуються системою комунікації [3,7].

Текст діалектичний за своєю природою, тобто містить роздуми, характери, події. Можна зазначити, що тестові властиві циклічність, тотожність, постійність та мінливість. В характері тексту значним є параметр обсягу. Текст може збільшуватись до певних розмірів, але його можна досягнути, оскільки він має кінець [3,9].

Текст як складне семантичне утворення володіє рядом психолінгвістичних характеристик. До їх числа відносяться цілісність, зв'язність, креолізованість, прецедентність. Окрім того в тексті зберігаються відтінки невербальної поведінки учасників комунікації, і він володіє великим ступенем інтерпретативності [4,64]. Однією з найбільш характерних особливостей писемної різноманітності мови є її функціональна спрямованість – орієнтація на виконання мети повідомлення, яка вже намітилась. Але писемний текст не завжди розкриває свою цілеспрямованість, як це можна помітити в усному мовленні. Інтонація, міміка, жести, діалог виявляють наміри того, хто говорить, в той час як в писемному мовленні це потрібно розпізнати [3,16].

Відомо, що діалог є ознакою усного мовлення, а монолог – писемного [3,17]. Якщо розглядати лист, як монолог, то наявність адресата надає йому діалого-монологічний характер. Однак, слід відмітити, що кореспонденція – це можливий дистантний діалог. Відповідь адресата може прийти з запізненням, або взагалі бути відсутньою. А наявність монолога адресата вже породжує комунікативний акт. Дослідження спрямованості будь-якого тексту, в тому числі й епістолярного пов'язано з вивченням прагматичного аспекту комунікації, бо будь-який текст має за мету вплинути на адресата.

Отже, епістолярний текст являє собою повідомлення, яке володіє змістом і характеризується своїми дистинктивними ознаками. Якщо розглядати епістолярний текст як монолог, то наявність адресата надає йому діалого-монологічну характеристику, а наявність монолога адресата вже породжує комунікативний акт. В епістолярних текстах виражена комунікативна спрямованість, яка тісно пов'язана з категорією інформативності. В епістолярному тексті проявляється творча індиві-

дуальність з власною концепцією людини і світу, з філософськими, політичними, етичними, й естетичними ідеалами, інтересом та ерудицією, гумором, індивідуальним стилем та індивідуальним методом. Старі листи можуть слугувати зразком для наслідування та «учбовим посібником» з епістолярного жанру [5,9].

Епістолярний текст є дистантним спілкуванням, що націлене на комунікацію. Внаслідок того, що сьогоднішній день виникає необхідність дослідження текстів всіх типів, епістолярні тексти, які ще маловивчені представляють сьогодні великий інтерес. Необхідно підкреслити, що епістолярному тексту властиві відображення високого інтелекту, широкого світогляду, використання різних прийомів спілкування, які засновані на знанні дидактики, психології, мовного етикету, а також інформативність, цілісність, структурна оформленість і прагнення до комунікації.

Епістолярна спадщина видатних особливостей цікава тим, що в ній розкриваються проблеми, типові ситуації, які утворюють той чи інший період історичного часу. В епістолярних текстах письменників теми оригінально подаються в різноманітних варіаціях, які репрезентують одну головну тему з кількома різними [5,9].

Природна для листів дидактична тенденція стає основною функцією послання апостолів. Для розуміння епохи характерним є визнання єдності, яка охоплює різні сфери людської культури і мистецтва. В 17-18 століттях форма епістолярної літератури використовується як засіб надання безпосередності інтелектуальному спілкуванню на прикладі листів маркизи де Савіньє, листування Вольтера, листи англійських державних діячів, листи лорда Честерфілда, які в свою чергу несли дидактичне посилення. До імітації «істинності» розповіді чи документу з'являється література нового часу. Це проявляється в особливостях авторської позиції. Наприклад, роман в «листах», видавцем яких є сам автор, який намагається імітувати невимуслене розмовне мовлення.

Для епістолярної спадщини XVII-XVIII властиве не тільки зливання епістолярного стилю з художньою прозою, а також засіб інтелектуального спілкування. В епістолярних текстах час більш тривалий, рух уповільнюється, ніж в інших текстах. Це свідчить про те, що повідомлення в листах доходять завжди пізніше, ніж відбуваються самі події. Ця особливість епістолярного тексту послабляє динаміку розвитку дії, уповільнює час і концентрує увагу на змісті листів.

Листи відомих людей цікаві тим, що в них розкриваються характери, проблеми, типові ситуації, які утворюють той чи інший період історичного часу. Втративши навички листування, які перенасичені нестатком часу та ледащів, люди багато втратили в своєму спілкуванні. В цьому значенні старі листи можуть слугувати своєрідним докіром нашого сумління та зразком для наслідування, а вже дидактичне посилення, стилістика листів, витончений літературний смак, такт, гумор, етикет, делікатність листів можуть слугувати «учбовим посібником для епістолярного жанру» [5,5].

В XVIII столітті розум був найвищим критерієм оцінки навколишнього середовища, приділялась увага вихованню. Для доби Провітництва характерний гуманістичний ідеал людини, оптимістична віра в можливість перетворення особистості, проголошення цінності людини неалежно від її прошарку. В літературі XVIII століття велике місце займав епістолярний жанр. Написання листів вважалося справжнім шедевром. І багато імен увійшло в історію літератури, завдяки особистим

листам, які були видані після смерті авторів. Їх листи здобули світову відомість. Одним з представників того часу був лорд Честерфільд [2,277].

Філіп Дормер Стенхоп (1694-1773), майбутній граф Честерфілд, був представником знатного англійсько роду. Він закінчив Кембріджський університет і був дуже освіченою людиною, добрим педагогом, філософом, моралістом. Епістолярна спадщина лорда Честерфільда підійшла до традиційного жанру моральної літератури. Початок ще був закладений з античності. У Візантії, на Заході, в стародавній Русі цим жанром користувались для викладення моральних повчань, які сформувались життєвим досвідом багатьох поколінь. Форма морального повчання батька і сина існує зовсім не випадково. Це пов'язано з тим, що в Середньовіччя патріархальні відносини робили батька всемогутнім. Батько передавав синові свою мудрість, досвід, знання, вміння підтримувати з людьми добрі стосунки [1,301]. Алексеев зазначає, що Честерфільд займає велике місце в історії англійської літератури XVIII століття [1,278]. Але літературну відомість ім'я Честерфільда здобуло тільки після його смерті. Книга «Листи до сина» виявилась класичним прикладом англійської епістолярної прози [1,297].

Листи лорда Честерфілда до свого сина написані в дусі просвітництва і містять ідеї філософії, етики, педагогіки свого часу. Епістолярні тексти лорда Честерфільда містять велику повчальність і цю повчальність цінили багато видатних і талановитих людей. Всезагальну популярність листи лорда Честерфільда отримали через рік після смерті автора. Листи були опубліковані вдовою сина – Юджинією Стенхоп. З першого дня публікації листів Філіпа Дормера Стенхопа Честерфілда критикували і водночас хвалили. Епістолярні тексти Честерфільда мали незмінний інтерес в тому, що в них міститься загальнолюдська мудрість, основною цінністю, якої є досягнення моральних глибин життя [1,305]. Багатовікове листування з сином не призначалось для друкування. Честерфільд всім серцем намагався спрямувати свої зусилля на становленні особистості сина. Він хотів очистити шлях синові на досвіді власного життя [1,301].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зазначити, що епістолярні тексти, використовуються як у реальному житті, так і у вигляді літературного прийому й досягають своєї найрозгалуженішої та найскладнішої форми в епістолярному романі. Саме листи можуть слугувати своєрідним зразком для наслідування. Листи лорда Честерфільда навіть у дистантній формі мали великий інтелектуальний вплив на його сина. За допомогою листів дидактичного спрямування можливо навчити людину і виховати її, якщо сама людина має добре відношення до листів, до порад, настанов і рекомендацій, звернених до неї.

Література:

1. Алексеев М.П., А.М. Щадрин. Филипп Честерфильд. Письма к сыну. Л.: Наука, 1971. – 310 с.
2. Артамонов С.Д., Самарин Е.М. История зарубежной литературы XVII века. – М.: Изд-во РСФСР, 1958. – 356 с.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
4. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика. – М.: Эудиторіал УРСС, 2000. – 350 с.
5. Честерфильд. Письма к сыну.: [Перевод] / Предисл. Л.Б. Вовченко. – М: Знание, 1991. – 62с.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В ПОЭЗИИ АНАТОЛИЯ ПОПЕРЕЧНОГО

Ключевые слова / Keywords: словообразование / word formation, словообразовательный тип / word formation type, окказиональное словообразование / occasional word formation.

В данной работе рассмотрены некоторые особенности словообразования в поэтическом творчестве Анатолия Поперечного, родившегося на Николаевщине, учившегося в Николаевском пединституте, известного поэта, автора слов многих популярных песен: «Рязанские мадонны», «Соловьиная роща», «Почему не ведаю», «Малиновка», «Аист на крыше», «Трава у дома», «Малиновый звон» и другие.

Анатолий Поперечный необыкновенно самобытный и удивительный поэт. Неподдельность чувств, естественность в каждой строке, правдивость образов, песенный дар и разнообразие ритмов – вот что отличает его поэзию. Особое место в работе над образным словом занимает процесс образования новых слов.

Окказиональные образования по-новому передают не только понимание поэтом мира, но и демонстрируют словообразовательные возможности языка. Анализ индивидуально-авторских неологизмов является неотъемлемой частью исследования языка и стиля художественной литературы в целом, дает возможность заглянуть в творческую лабораторию писателя либо поэта.

В творчестве поэта встречаем примеры редеревации – усечение морфемы или сегмента в слове, при котором изменяется направление обычной мотивации. Словообразовательный тип существительных с нулевым суффиксом, обозначающих отвлеченный признак, возможен от основ глаголов: Над бегом олененка / В стынть и звень / Его рогами не забьет олень. (Лебединое); Ель чинит дятел, / Клен врачует грач, / На плахи пней / Летит капель и звень. (Березовая колыбель); от основ имен прилагательных: И вне ее пределов / Где-то / Остались топь, и *тьмь*, / и жуть, / И неоправданная дерзость, / И неосознанная суть. (Поля ждут снега); от основ существительных: Голубые травы, / Чудо-васильки, / У глухой заставы, / У *глубынь*-реки. (Холм, травой поросший); И очи застлала / Смерти *хмарь*, / И волосы смешались, / Цветом в рожь. (Зерно, зерно...)

От украинского относительного прилагательного «іноземний» путем эллизии суффикса и окончания образовано имя существительное с собирательным значением лица – *инозем*, т.е. иностранец: И лишь *инозем* обомлеет, / Чуть вникнув в его буквари. (Русский язык)

В современном русском языке продуктивным типом образования считается отприлагательное существительное с суффиксом – *ость* со значением отвлеченного признака. У поэта эти образования достаточно частотны: Подносов подхалимских

потность / Иль лизоблюдов липкий взгляд? (Летающие тарелки); Что вечность, / Как *малиновость* и *алость*, / Сокрыто здесь, / В глуши, / За ивняком. (Я видел, как ромашка улыбалась); А то, обретя *ясноликость*, / Степенно войдет в берега, / Вовек оставаясь великим. (Русский язык); В руках *сноровитость* весла. (Полнолуние)

Продуктивны имена существительные, образованные сложением в сочетании с нулевой суффиксацией, со второй глагольной частью, обозначающие действие в отвлечении от его носителя. В первой части сложных слов со вторым глагольным компонентом обычно выступает основа имени существительного: Рыба Азии, не на убыль / Твой неистовый *икромет!* (Рыба Азии); *Яблокопада* / В Терновке близилась пора. (Родная хата); Лета *середина*, / *Летостой*. / В травах недокошенных / Постой! (Летостой); В день солнцепятый *травостоя* / Земля пришла от косарей. (И сосны за грядой, и море); Где шаманит в степи *ветровей*. (Лебединая стая)

Одиночно сложение с опорным именным компонентом, имеющим значение «носитель отношения к предмету, названному опорным компонентом сложения и конкретизованному первым компонентом сложения». В качестве первого компонента сложения выступает основа имени существительного: В провинциальный городок / Приехал он, / Суровый *мотобог*. (Мотогонки по вертикали.)

Некоторые окказионализмы А. Поперечного появились в результате субституции – замещение морфем, сегментов слова, компонентов сложного слова: Ты уходила... / В *знокком* страхе, / В слепом предчувствии беды. (Уход лета); Как притяжение Земли, / Что вдруг в иллюминатор / Ракеты, взрезавшей простор... (Любовь, как яблоко, багрова...); Набрякла шаль, / *Крыленная* каймой. (Женщина из глухомани); И *аржанное* солнышко восходит / На молодых плечах его внучат! (Ржаное солнце); И синь, томя, тесниться / В *окрыльях* облаков... (А я слова святые порой сказать страшусь); А в мире, вешнем и *штучем*, / Любовь добра, мятежна, зла. (Любовь, как яблоко, багрова...) В последнем примере от глагола шатать образовано прилагательное *штучий*, более экспрессивная форма, с древнерусским суффиксом действительного причастия настоящего времени.

Как известно, способ сложения в словообразовании имен прилагательных продуктивен. Компоненты сложного прилагательного всегда соединяются с помощью интерфикса. В поэзии Поперечного такие прилагательные также частотны. В качестве первого компонента выступает как основа прилагательного, так и основа существительного: Ловцы раздолий / И птичьей / *Косокрылой* высоты. (Певцы); *Желтоперые* звезды, как гнезда. (Август); Но невозможно *дурнопьяной* мятой / Набрякла шаль. (Женщина из глухомани); Чтоб вставал / Молодой, *синегубый*, / Над путиною день вразлет... (Рыба Азии); Золотоволосый, *небоокый* (Прядь Есенина); *Солнцеглавый* август, – / ты в славе, / Коронован пшеничным венком. (Август)

Встречаем также прилагательные с близкой по звучанию, но абсолютно разной по значению второй частью словосочетания: Детство *босопятого* отрада – / Сломанной телеги колесо. (Колесо), где вторая часть – «пята, пятка». Ср. *босоногий*, и *солнцепятый*: В день *солнцепятый* травостоя / Земля пришла от косарей. (И сосны за грядой, и море...), где пятый – порядковое числительное.

К авторским образованиям следует также отнести некоторые краткие формы от относительных прилагательных, образованных также сложением: Где август стоит полнолун... (Полнолуние); О сентябрь, дубрав молчанье! / *Тихокрыл* и *тонко-*

бров. (О сентябрь); Я тоже *остробров* / Но бровь как нож. (Клятва на весле); Словно князь, пирует Павел, / Так же дик и *крутоглав*. (Павел Васильев). От относительного прилагательного осенний поэт также образует краткую форму: Так же тих вдруг и осенен. (Павел Васильев)

По продуктивной в современном русском языке модели образования прилагательных от основ имен существительных неодушевленных со значением «наделенный тем, что названо производящей основой» с использованием суффикса -лив- у автора встречаем новообразования: В *дрожливых* ветках – / Зыбкий ветра хруст. (Березовая колыбель). И причастие дрожащая на ветру ветка, образованная от глагола дрожать. Вместо прилагательного сентябрьский встречаем *сентябриный*: И крыльев плеск в час *сентябриный*. (Дерев шумящая вершина...) От глагола разгуляться поэт образует прилагательное со сложным суффиксом: Ой, ты, удаль скоморошья, / *Разгулянская* кума. (Разгулялось)

Одна из самых продуктивных моделей образования имен прилагательных – добавление суффикса -н- к основе существительного: весенний, осенний. У Поперечного новое слово образовано суффиксом -н- от украинского слова «червоний»: *Червонный* орден / В грудь, как в землю, врос. (Ржаное солнце)

Интересен пример употребления имени прилагательного в новом, необычном значении. Так, в «Словаре русского языка» С.И. Ожегова находим: Жилой, -ая, -ое. 1. Предназначенный для жилья. Жилые здания. Жилая площадь (помещение для жилья). 2. Обитаемый, занятый под жилье. Жилое помещение. Жилая комната [2, с. 173]. В стихотворении «Запах хлеба» это прилагательное употребляется в значении, которое словарь не фиксирует: Дух *жилой* семьи / Шел от меня, а может от земли. Как видим, автор разрывает семантические ограничения в сочетаемости слов.

Прилагательное *отравные* цветы из стихотворения «Женщина из глухомани» несет то же значение, что и отравляющие, т.е. «вызывающие отравление» [2, с. 422], но одно образовано от существительного, а другое – от глагола, как кстати, и отравленное.

Окказиональных глаголов и глагольных форм в поэтическом творчестве Анатолия Поперечного немного, но они яркие, передающие новые, семантические оттенки, стилистическую окраску. Стилистические коннотации стимулируют развитие оттенков содержания в структуре лексических значений слов, дополняя основное содержание и денотативное значение слова.

В стихотворении «Август» встречаем глагол *колыбелится*: Млечный путь *колыбелится* в ставе, / Он разбавлен парным молоком. Словарь С.И. Ожегова приводит только имена существительные и прилагательное: колыбель, колыбелька, колыбельный. Глагол в данном случае мотивирован названием неодушевленного предмета и имеет значение «действовать подобно предмету». Ср.: парусить, пружинить, семафорить [1, с. 231]. Этот глагол встречаем и в других стихотворениях: Журавли колыбелят своих журавлят. (Журавлиная криница) От нового слова автор образует деепричастную форму несовершенного вида: Как дитя, *колыбеля* буханку, / Мать внесет ее бережно в дом. (Пашня) По аналогичной модели от сложного существительного звездопад образован глагол *звездопадила*: Она в окошко зернами стучала, / По крышам *звездопадила* в ночи. (Ржаное солнце)

От разговорной формы корабел «специалист по кораблям, по строительству, проектированию и т.п.» [2, с. 261] образован поэтом глагол *корабелил*: И мать счаст-

ливо яблоню трясла, / И корабелил батко на комбайне. (Ржаное солнце) От прилагательного крылатый новообразование имеет вид: И *крылатился* альбатросом / Презирающий качку стих. (Рыба Азии)

От несуществующего глагола «язычить» образована форма деепричастия несовершенного вида: И, запутавшись в травах, / *Языча* слова, / С плеч крутых облетала / Не одна голова. (Смерть деда) Надо думать, что в основу значения слова языча положено одно из значений слова язык, а именно: «Речь, способность говорить». В этом же ряду находится деепричастие *адмиралтействуя*: В своих *адмиралтействуя* делах. (Ядро)

Таким образом, анализ особенностей словообразования в поэзии Анатолия Поперечного показал, что индивидуально-авторское словообразование занимает важное место в создании идиостиля автора, т. к. создает неповторимые, индивидуальные образы, особую стилистическую окрасченность.

Литература

1. Грамматика современного русского литературного языка. – М.: «Наука», 1970. – 755 с.
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под ред. докт. фил. наук, проф. Н.Ю.Шведовой. – М.: «Русский язык» 1983. – 815 с.
3. Поперечный Анатолий. Избранное. Стихотворения и поэмы / Анатолий Поперечный. – М.: Худож. лит., 1991. – 511 с.

Глуханюк Дар'я Віталіївна

студентка

Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Анотація: У статті висвітлюються особливості формування активної комунікативної позиції учнів на уроках англійської мови в основній школі через аудіювання, монолог та діалог; співвідносяться такі поняття, як спілкування, комунікація та комунікативна діяльність. Виокремлюються умови формування комунікативної діяльності в навчальному процесі.

Ключові слова: спілкування, комунікативна діяльність, комунікативна компетентність, монологічне та діалогічне мовлення, аудіювання.

Keywords: communication, communicative activity, communicative competence, dialogue, monologue, listening comprehension.

Метою формування активної комунікативної позиції в основній школі є набуття вмін та здібностей, які необхідні при живому спілкуванні як з представниками власного народу, так і з носіями іноземної мови.

Спробу зрозуміти співвідношення таких понять як «спілкування», «комунікація» та «комунікативна діяльність» здійснив В. Семенов. Автор характеризує спілкування і комунікацію як складові комунікативної діяльності, що мають єдине походження, складне не лише за формою його прояву, а й за психологічним механізмом, який супроводжує комунікативну діяльність [6, 11-12].

Спілкування – один із необхідних чинників важкого процесу соціальної детермінації поведінки людини [2, 60].

Формування комунікативної діяльності можливе за умови моделювання в навчальному процесі ситуацій реального спілкування, що виникають у різних сферах життєдіяльності та відносяться до різних тем. Відповідно, навчальна діяльність школярів організовується таким чином, щоб вони виконували дії, які є мотивованими для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів спілкування.

Комунікативна компетентність особистості розуміється як вміння вільно, невимушено послуговуватися мовою у спілкуванні, тобто, передавати й обмінюватися думками в різноманітних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками, правильно використовувати систему мовленнєвих норм та вибирати комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування. Комунікативна змістова лінія спирається на мовленнєву діяльність, вироблення умінь аудіювання, читання, говоріння, письма [1, 144].

Говоріння вимагає формувань умінь та навичок діалогічного та монологічного мовлення. Монолог – це безпосередньо спрямований до співрозмовника чи аудиторії

організований вид усного мовлення, який передбачає висловлювання однієї особи. Основні типи монологічних висловлювань: опис, розповідь, роздум. Діалогічне мовлення покликане формувати комунікативну компетентність особистості через діалог.

Важливим завданням курсу іноземної мови є навчання спонтанному мовленню. Розглянемо діалогічне та монологічне мовлення, в яких активна комунікативна позиція учнів відіграє важливу роль.

Діалогічне мовлення (ДМ) як вид мовленнєвої діяльності виконує такі комунікативні функції: запити інформації – повідомлення інформації; пропозиції (у формі наказу, прохання, поради) – прийняття/неприйняття запропонованого; обміну судженнями, думками, враженнями; взаємопереконавання/обґрунтування своєї точки зору. Діалогічне мовлення має двосторонній характер. Спілкуючись, співрозмовник виступає то в ролі мовця, то слухача, який повинен реагувати на репліку партнера. Іншими словами, обмін репліками не може здійснюватися без взаємного розуміння, яке відбувається через аудіювання [3, 149]. Аудіювання – це розуміння сприйнятого на слух усного мовлення. Без аудіювання не може бути нормального говоріння. Так, перша репліка діалогічної єдності завжди ініціативна (її називають ще реплікою-спонуканням або керуючою реплікою). Друга репліка може бути або повністю реактивною (інакше залежною або реплікою-реакцією), або реактивно-ініціативною, тобто включати реакцію на попереднє висловлювання і спонукання до наступного. Наприклад,

1. *Ann: Can you give me a book, please?*

John: Sorry, but I have only one.

2. *Rachel: Do you have a pet?*

Jim: Yes, I have a dog, and what about you, Rachel?

В обох прикладах перша репліка діалогічної єдності звичайно ініціативна, друга репліка у прикладі 1 – реактивна (тут розмова може і зупинитися), а в прикладі 2 вона реактивно-ініціативна: спочатку реакція (відповідь на запитання), а потім спонукання (пропозиція).

Існують також інші види діалогічних єдностей: «повідомлення-повідомлення», «повідомлення-запитання», «запитання – контрзапитання», «спонукання-запитання», «діалог-розпитування», «діалог-домовленість», «діалог-обмін враженнями думками», «діалог-обговорення».

Основними якісними показниками сформованості загального вміння вести діалог іноземною мовою є такі спеціальні вміння: уміння починати діалог, вживаючи відповідну ініціативну репліку (повідомлення, спонукання, запитання); уміння швидко реагувати на репліку співрозмовника, використовуючи репліки, що мають різні комунікативні функції; уміння підтримувати розмову, додаючи до репліки-реакції свою ініціативну репліку; уміння стимулювати співрозмовника до висловлювання, виражаючи свою зацікавленість за допомогою реплік оцінювального характеру; уміння продукувати діалогічні єдності різних типів; уміння продукувати діалоги різних функціональних типів на основі запропонованих навчальних комунікативних ситуацій (в межах тематики, мовного і мовленнєвого матеріалу, визначених чинною програмою для даного класу і типу школи); уміння в разі необхідності (нерозуміння репліки співрозмовника чи утруднення при висловлюванні своєї думки) ввічливо перервати розмову і звернутися за допомогою до партнера.

Відомо, що мовленнєва поведінка кожного учасника діалогу значною мірою зумовлюється мовленнєвою поведінкою партнера. Обмін репліками відбувається досить швидко, і реакція вимагає нормального темпу мовлення. Це й зумовлює спонтанність, невідповідність мовленнєвих дій, потребує досить високого ступеня автоматизованості й готовності до використання мовного матеріалу. З мовної точки зору, монологічне мовлення характеризується структурною завершеністю речень, відносною повнотою висловлювання, розгорнутістю та різноструктурністю фраз. Орім того, монологічному мовленню властиві досить складний синтаксис, а також зв'язність, що передбачає володіння мовними засобами міжфразового зв'язку. Такими засобами виступають лексичні та займенникові повтори, сполучники та сполучникові прислівники, або сполучення іменника з прикметником у ролі обставини місця та часу, артиклі тощо [4, 70].

Монологічне мовлення виконує такі функції: інформативну – повідомлення інформації про предмети чи події навколишнього середовища, опис явищ, дій, стану; впливову – спонукання до дії чи попередження небажаної дії, переконання щодо справедливості чи несправедливості тих чи інших поглядів, думок, дій, переконань; експресивну (емоційно-виразну) – використання мовленнєвого спілкування для опису стану, в якому знаходиться той, хто говорить, для зняття емоційної напруженості; розважальну – виступ людини на сцені чи серед друзів для розваги слухачів; ритуально-культову – висловлювання під час будь-якого ритуального обряду.

Кожна з цих функцій має свої особливі мовні засоби вираження думки, відповідні психологічні стимули та мету висловлювання. Залежно від комунікативної функції та характеру логіко-синтаксичних зв'язків між реченнями розрізняють такі основні типи монологічних висловлювань: опис, розповідь і роздум (міркування). Навчаючи учнів такому виду монологу необхідно формувати такі вміння: констатувати факт, який необхідно оцінити; вміння виділити основу для оцінки: факти, докази; вміння аналізувати факти; вміння чітко, логічно і послідовно організовувати, викладати і пояснювати факти; вміння висловлювати ставлення до проблеми з опорою на подані факти; вміння відбирати найбільш важливі аргументи; вміння викладати інші погляди на проблему і критично їх оцінювати; вміння робити висновок-оцінку, яка базується на викладених аргументах [5, 24-30].

Формування необхідного рівня комунікативної компетенції в навчальному процесі відбувається за наявності таких дидактичних умов: врахування індивідуально-вікових особливостей школярів, соціалізацію та сприятливі соціальні умови, відпрацювання вчителями оптимальних механізмів мовлення, педагогічну підготовку та майстерність учителя, підвищення рівня мотивації учнів до вивчення, впровадження інноваційних прийомів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, забезпечення учнів методичними матеріалами для комплексного формування комунікативної компетенції, розвиток пізнавальної діяльності учнів, сприятливі умови та комунікативну поведінку співрозмовників, створення типових ситуацій спілкування в навчальному процесі [2, 61].

Учні в жодному випадку не повинні відтворювати дослівно певне висловлювання, вивчаючи текст напам'ять. По-друге, мовлення завжди адресоване співрозмовнику, тому слід організовувати навчальний процес таким чином, щоб він дозволяв учням вільно спілкуватися, в тому числі й між собою. По-третє, мовлення повинно

бути емоційно забарвленим, виражати власні думки, почуття, особисте ставлення до повідомлюваного. По-четверте, мовлення завжди є ситуативним і має місце у конкретній ситуації. Тому на заняттях варто продумати ситуації, які можна використати, щоб зробити мовлення учнів ситуативним [7, 320].

Отже, формування комунікативної діяльності можливе за умови моделювання в навчальному процесі ситуацій реального спілкування, що виникають у різних сферах життєдіяльності та відносяться до різних тем. Варто формувати комунікативну позицію через діалог та монолог. Перед учителем стоїть завдання організувати навчальну діяльність школярів таким чином, щоб вони виконували дії, які є мотивованими для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів спілкування.

Література:

1. Безкоровайна О. В. Актуальні аспекти комунікативної компетенції / О. В. Безкоровайна, Л. В. Мороз // Наукові записки. – 2012. – Вип.25. – С.142-145.
2. Мамочкова В. Ф. Підвищення мотивації навчання / В. Ф. Мамочкова//Англійська мова та література. – 2005. – №9. – С.2-3.
3. Назарчук А. А. Шляхи мотивації навчання на середньому етапі в процесі вивчення англійської мови / А. А. Назарчук, А. В. Бредік // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Київ-Вінниця, 2012. – Вип.31. – С.121-126.
4. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах/ С. Ю. Ніколаєва. – К.:Ленвіт. – 1999. – с.319.
5. Орлов Ю. М. Потребностно-мотивационные факторы эффективности учебной деятельности студентов вуза: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. псих. наук / Ю. М. Орлов – Москва, 1984. – 525 с.
6. Саєнко Н. С. Іншомовна освіта учнів у форматі розвиваючого навчання /Н. С. Саєнко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Київ-Вінниця, 2010. – Вип.24. – С.473-477.
7. Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Ю. П. Федоренко – Луцьк, 2005. – 23 с.

СПІВСТАВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

У статті проаналізовано проблеми перекладу англійських фразеологізмів, надано їх класифікацію, описано особливості їх перекладу українською мовою трансформаційними засобами. Наведено основні рекомендації щодо способів їх перекладу.

Ключові слова: англійські фразеологізми, способи перекладу, трансформаційні засоби, ідіома, калькування

Під час роботи з лексикою англійської художньої літератури великі труднощі для розуміння і перекладу становлять фразеологізми, тобто словосполучення, які не виникають у процесі мовлення, а існують як стійкі фразеологічні звороти. В них знаходимо відображення історії народу, своєрідність його культури та побуту [2, с. 4]. У створенні фразеологічних утворень величезну роль відіграє людський фактор, тому що переважна більшість ідіом пов'язана з людиною, різними сферами її діяльності.

Мета статті – розглянути особливості перекладу англійських фразеологізмів українською мовою.

Фразеологія – надзвичайно складне явище, вивчення якого потребує певного методу дослідження, а також використання низки інших наук – лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, історії, філософії, логіки та країнознавства [2, с. 5]. Тому, при перекладі фразеологізмів рідною мовою, потрібно підбирати вислови та мовні кліше, які відповідають саме менталітету та культурі мови перекладу. Однією з основних особливостей фразеологічних одиниць, яка відрізняє їх від вільних словосполучень, є ідіоматичність. Саме через цю характеристику загальне значення фразеологізму не дорівнює сумарному значенню його компонентів; часто це значення не має нічого спільного із значеннями слів, які входять до нього: *to show white feather* – *бути боягузом*. У фразеологізмах часто міститься метафоричний елемент, тому їх не можна перекладати дослівно, оскільки у багатьох випадках вони мають чітко виражене національне забарвлення. Всі ці фактори призводять до того, що фразеологічні одиниці іноді не мають абсолютних відповідників в іншій мові. Складність перекладу полягає у тому, що перекладач повинен уміти підшукати відповідний український варіант. В. В. Виноградов виділив три типи фразеологізмів:

1. Фразеологічні зрощення або ідіоми – немотивовані одиниці, які виступають як еквіваленти слів: *to go between* (*бути посередником*), *a quiet wedding* (*негучне весілля*), *to be dead with cold* (*промерзнути до кісток*).

2. Фразеологічні єдності – мотивовані одиниці з єдиним цілісним значенням, яке виникає із злиття значень лексичних компонентів: *horn of plenty* (*повна чаша*), *to rise to the occasion* (*бути на висоті*), *to do somebody proud* (*надавати честь комусь*).

3. Фразеологічні сполучення – звороти, в яких один з його компонентів має фразеологічно пов'язане значення, яке виявляється лише у зв'язку з чітко визначеним колом понять та їх мовних значень: *набратися страху, давитися зі сміху* [1, с. 67].

До трьох типів фразеологічних одиниць Н. М. Шанський [6, с. 143] додав ще один – фразеологічні вирази: *To share one's last shirt with somebody* – *поділитися останньою сорочкою. If you run after two hares, you will catch neither* – *якщо поженешся за двома зайцями, жодного не стіймаєш*. Підсумовуючи вищесказане, подамо основні способи перекладу фразеологічних одиниць:

1. Найкращий спосіб – це передати фразеологізм фразеологізмом. Це стає можливим тоді, коли англійська та українська мови запозичили фразеологічний зворот з інших мов (найчастіше класичних): *Strike while the iron is hot*. – *Куй залізо, поки гаряче*;

2. Переклад фразеологічним аналогом, тобто використання в українській мові фразеологічних одиниць, які мають те саме значення, але які побудовані на іншому образі. При такому перекладі слід враховувати, що український образ повинен бути нейтральним щодо національного забарвлення: *Can the leopard change his spots?* – *Природу не виправиш. Горбатого могила виправить*.

Фразеологічні еквіваленти також поділяються на дві групи: повні еквіваленти та часткові еквіваленти. Багато фразеологізмів взагалі не мають еквівалентів у інших мовах. Ми можемо перекладати такі фразеологізми за допомогою калькування або описового перекладу. При перекладі калькою (тобто спробою скопіювати англійський образ і створити свою фразеологічну одиницю) варто пам'ятати, що образ повинен бути зрозумілим, метафоричне, переносне значення повинно витікати з прямого значення.

Фразеологічні звороти – це яскраві словосполучення, які належать до певного визначеного стилю та часто несуть в собі різноманітні національні особливості, і тому переклад фразеологізмів – це дуже важкий процес [3, с. 211]. Під час перекладу фразеологізмів ми також маємо враховувати контекст, в якому вони вжиті. З точки зору перекладу всі фразеологізми можуть бути розділені на дві групи – ті, що мають еквіваленти в мові перекладу, та ті, які таких еквівалентів не мають [4, с. 43]. Перші поділяються на дві групи – повні та часткові еквіваленти. Повні еквіваленти мають не тільки одне і те ж значення в обох мовах, а ще й однакову лексичну й граматичну структуру. Значення і переклад таких еквівалентів не залежить від контексту. До цієї групи зазвичай належать фразеологізми, джерелом яких є Біблія; стародавні міфи та легенди та загальновідомі історичні події. Мовознавці відносять такі фразеологічні звороти до інтернаціональних, а перекладачі – до тих, що мають зазвичай чіткий переклад. Проте на фоні загальної кількості фразеологічних зворотів кількість тих, що мають повний еквівалент в мові перекладу, невелика. Часткові еквіваленти не означають недостатньої повноти в передачі значення, а лише мають певні лексичні, граматичні або лексико-граматичні відмінності. Інші, які не мають еквівалентів в мові перекладу перекладаються за допомогою калькування (дослівного перекладу), з використанням описового або контекстуального перекладу. Іноді необхідно передати значення словосполучення дослівно, і цей метод використовується в тому випадку, коли важливо розуміння тексту в цілому, а еквівалент в мові перекладу відсутній. Проте, під час перекладу фразеологізмів перекладач зустрічається з деякими трудно-

щами: розуміння того, що перекладач має справу саме з фразеологічним зворотом, адже існують словосполучення, які в одному контексті можуть виступати вільними словосполученнями, а в іншому – фразеологічними зворотами, тому перекладач може пропустити той факт, що перекласти потрібно саме фразеологічний зворот. У випадку, коли в мові перекладу відсутній еквівалент, і потрібно обрати один з безеквівалентних перекладів, то головне завдання тут – обрати правильний еквівалент. При наявності кількох еквівалентів в мові перекладу необхідно приймати рішення, який з них краще вжити у відповідному контексті. Фразеологічні звороти можуть нести в собі національно-культурні аспекти, і найголовніше завдання в цьому випадку – зберегти національний колорит і не замінити фразеологізмом еквівалент, який несе в собі вже зовсім інші культурні реалії. Фразеологічний зворот може мати еквівалент в мові перекладу, а контекст його вживання не дозволяє зробити таку заміну [5, с. 187]. Вживання фразеологічних сполучень – це справа стилю, а завдання перекладача – цей стиль зберегти. І тому, незважаючи на всі труднощі перекладу фразеологізмів, вони повинні бути перекладені відповідним чином. Існує ще одна велика проблема перекладу фразеологізмів – “буквалізм”, що означає “слово в слово”, тобто “буквально”, але під час перекладу цей метод набуває зовсім іншого значення. “Калькування” – це дійсно переклад “слово в слово”, натомість “буквалізм” – це переклад, який спотворює значення фразеологізму у даному тексті або копіює лексичну або граматичну структуру. Такий переклад фразеологізмів виглядає дуже дивно. Наведені в статті труднощі та особливості перекладу фразеологізмів свідчать про особливу відповідальність, необхідність компетенції лінгвістів і перекладачів. На завершення варто відзначити, що знання цих особливостей і володіння методами їх перекладу українською мовою, без сумніву, підвищує ефективність роботи з художніми текстами і дає змогу поглибити знання студентів про культуру та традиції народу, мова якого вивчається, удосконалювати вивчення мови в оригіналі, формувати розуміння та вміння відчувати логіку мовлення, збагатити світогляд студентів, навчити їх адекватно, нестандартно та яскраво відображати власні думки, використовуючи фразеологізми.

Література:

1. Городникова М. Д. О модусе существования фразеологизмов / М. Д. Городникова // ИЯШ. – № 3. – 1973. – С. 56-57.
2. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. / А. В. Кунин – М.: Высшая школа, 1986. – С. 3-10,128-139.
3. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. 3-е изд., стереотип. / А. В. Кунин – М.: Русский язык, 2001. – 403 с.
4. Левицкая Т. Р., Фитерман А. Н. Проблемы перевода (на материале современного английского языка). / Т. Р. Левицкая, А. Н. Фитерман – Москва: Междунар. отношения, 1976. – 206 с.
5. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. / Я. И. Рецкер – Москва: Междунар. отношения, 1974. – 216 с.
6. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. 3-е изд. / Н. М. Шанский. – М.: Высшая школа, 1985. – 178 с.
7. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English, vol. 2. – Oxford University Press, 1988.

В статье проанализировано проблемы перевода английских фразеологизмов, рассмотрено их классификацию, описано особенности их перевода на украинский язык. Поданы главные рекомендации для способов перевода английских фразеологизмов.

Ключевые слова: английские фразеологизмы, способы перевода, особенности трансформации, идиома, калька.

The article deals with the problems of translating English phraseological units, describes their classification and peculiarities of their transference into Ukrainian. It also defines main ways of translation of English phraseological units.

Key words: English phraseological units, ways of translation, peculiarities of transference, idiom, calques.

Іванісова В.О.

вчитель вищої категорії,

вчитель-методист,

вчитель французької та німецької мови

Бердянської спеціалізованої

школи I-III ступенів №16

з поглибленим вивченням іноземних мов

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Запорука успішної соціалізації учнів — це формування ключових компетентностей. Вони визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні види життєдіяльності, ефективно розв'язувати різні навчальні завдання та життєві проблеми.

Учень, який навчається в сучасному навчальному закладі, — це особистість, у якої мають бути сформовані всі ключові компетентності. Саме така особистість зможе успішно самореалізуватися в соціумі як свідомий та відповідальний громадянин, високий професіонал, особистість.

Успішність та ефективність формування компетентностей учнів залежать від форм та методів організації навчально-виховного процесу. Пріоритетними в цьому відношенні стають сучасні педагогічні технології, інтерактивні методи навчання, інформаційні комп'ютерні технології, презентації, які забезпечують активні форми діяльності учнів, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації.

Саме такою технологією є методика розвитку критичного мислення.

Критичне мислення — це:

уміння урівноважувати у своїй свідомості різні точки зору;

- уміння піддавати ідею м'якому скепсису;
- об'єднання активного й інтерактивного процесу;
- перевірка окремих ідей на можливість їх використання;
- моделювання систем доказів, на основі яких базуються різні точки зору в разі;
- переоцінка та переосмислення понять та інформації;
- здатність знайти необхідну інформацію та використовувати її самостійно під час прийняття рішення.

Таким чином, критичне мислення — це складний ментальний процес, який починається із залучення інформації і закінчується прийняттям рішення.

Щоб стимулювати критичне мислення, учителю необхідно:

- виділити час і забезпечити можливість для використання критичного мислення;
- дозволити учням вільно розмірковувати та висловлювати свої думки;
- приймати різноманітні ідеї та думки;
- сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- висловлювати впевненість у здібностях кожного учня;

- цінувати критичне мислення учнів.

Щоб почати ефективно практикувати критичне мислення, учні повинні: розвивати впевненість у собі, розуміння цінностей власних поглядів та ідей;

- брати активну участь у процесі навчання;
- поважати думки інших;
- бути готовими продовжувати чи відкидати міркування, судження.

Основною формою роботи для розвитку критичного мислення є групова форма роботи.

Робота в групах будується на правилах:

- один говорить – усі слухають;
- з кожної проблеми висловлюються всі члени групи;
- висловлювати свої думки чітко, лаконічно;
- група доручає одному з її членів виступити;
- усі цінують час.

Розвиток критичного мислення досягається застосуванням різних методичних стратегій, які використовуються на окремих етапах уроку.

Організаційна схема стратегій:

Евокація:	Осмислення:	Рефлексія:
<ul style="list-style-type: none"> • мозкова атака • читання в парах • читання в групах • «знайдіть того, хто...» • дискусія в групах • ґрунування • кубування • порушення послідовності • вільне письмо • аналіз понять • проблема 	<ul style="list-style-type: none"> • взаємні питання • джигсоу • таблиця • аргументи на карточках • критичне читання 	<ul style="list-style-type: none"> • дискусія в парі • таблиця понять • есе • «збережи останнє слово для мене» • дебати • аргументи • протилежні елементи • сенкан • кубування

Використання цих прийомів створює можливості для формування інформаційних компетентностей. Вони пов'язані з умінням добувати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел. Прийоми та стратегії методики розвитку критичного мислення створюють необхідні умови для різнопланової роботи з інформацією: складання алгоритмів, виділення головного, представлення матеріалу у вигляді схем, малюнків, написання сенканів, есе.

Варто залучати учнів до складання опорних конспектів, цікавих ситуативних задач, підсумкових запитань, творчих завдань.

Таким чином, саме методика розвитку критичного мислення дозволяє максимально підвищити ефективність навчально-виховного процесу, дає можливість створити такі умови, коли всі учні залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, вчать спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію.

Parlons-nous!

Учитель: Я театрал і цікавлюсь різними театральними жанрами. Я скажу вам, чим саме я цікавлюсь. Скажіть, що ви цікавитесь тими самими жанрами, що й я.

– Je m'intéresse à l'opéra et au ballet.

Elève – Je m'intéresse aussi à l'opéra et au ballet.

Учитель: Ми продовжуємо розмову про наші театральні смаки. Але зараз вони можуть різнитися: мені подобається один жанр, вам – інший.

– Je m'intéresse au drame.

Elève – Et moi, je m'intéresse à la comédie.

Учитель: Ви – іноземні туристи, які хочуть відвідати театри і концертні зали України. Я – ваш гід. Скажіть мені, чим ви цікавитесь, а я порекомендую вам, куди вам краще піти.

Elève – Je m'intéresse au ballet.

Je vous conseille d'aller à l'Opéra.

Учитель: Тепер роль гіда будете виконувати ви, а роль іноземних туристів – диктори. Кожен з них скаже вам, чим він цікавиться, а ви порекомендуєте, куди їм краще піти. Інший гід підтвердить вашу рекомендацію.

– Je m'intéresse à la musique classique.

Elève - Alors je vous conseille d'aller à la philharmonie.

– Alors vous conseillez d'aller à la philharmonie.

Приклад лексичної казки на відпрацьовування прикметників, які вказують на колір, та МЗ: Welche Farbe hat die Blume? Die Blume ist rot.

В одному королівстві біля високої гори стояло місто. І мало воно назву Rot. Все в цьому місті було червоним. Ліс – червоний. Der Wald ist rot. Небо – червоне. Der Himmel ist rot. Мешканці цього міста ніде не були і вважали, що весь світ має червоний колір. Та ось одного разу в це місто Rot заїхав чужоземець та розповів про місто Blau, яке знаходилося по той бік гори і в якому все було блакитне. Ніхто не міг в це повірити. Тоді голова міста відправив своїх слуг перевірити слова цього чужоземця. Але вони не змогли піднятися на гору. Тоді вони звернулися до доброї чарівниці Farbe. Вона сказала їм чарівне заклинання, яке вони повинні повторювати, піднімаючись на гору. Ось воно: Welche Farbe hat die Stadt?(Якого кольору місто?)

Таким чином вони піднялися на гору, постійно повторюючи: Welche Farbe hat die Stadt?(повтор). Коли слуги були на верхівці гори, перед ними відкрилося блакитне місто, вони закричали: Die Stadt ist blau.(місто – блакитне). Щоб до кінця переконатися, що все в цьому місті блакитне, вони почали запитувати один одного: Welche Farbe hat der Hund? – Der Hund ist blau.

Welche Farbe hat die Katze? – Die Katze ist blau.

Та ось прийшла ніч, все занурило в темряву. Всі речі в цьому місті стали чорними (schwarz). Чужоземці закричали з верхівки гори: Welche Farbe hat der Apfel? – Der Apfel ist schwarz.(повтор). Не повірили вони своїм вухам і стали ще запитувати: Welche Farbe hat die Zitrone? – Die Zitrone ist schwarz. Та й лимон був також чорний.

Вчитель просить поцікавитися кольором предметів в цьому нічному місті. Учні, дивлячись на малюнок, ставлять запитання і відповідають на них.

А вранці, коли з'явилося сонечко, мандрівники побачили, що все в цьому місті стало жовтим. Вони здивувалися і закричали, побачивши жовту мишу: Welche Farbe hat die Maus? – Die Maus ist gelb.(повтор) Welche Farbe hat der Wolf? – Der Wolf ist gelb.

Вчитель, звертаючись до дітей, продовжує: Невже, дійсно, все – жовте? Давайте і ми запитаємо.(Учні, дивлячись на малюнок, ставлять запитання).

Після полудня все стало знов блакитним і місто Blau також. Тоді слуги з міста Rot зрозуміли, що в їхньому місті також відбувається зміна кольорів, просто ніхто на це не звертав увагу. З цією думкою вони відправилися додому, щоб розповіси мешканцям міста Rot про багатокольоровість свого міста.

В цій казці – грі поряд з багаторазовим повторенням присутня новизна мовної ситуації, що забезпечує засвоєння матеріалу та активність і зацікавленість кожного учня.

Wie sieht dein Traumhaus aus? Erzähl in der Klasse. Gebrauch die Fragen und die Redemittel. Який вигляд має будинок твоєї мрії? Розкажи в класі. Використай мовні зразки.

Bequem, ruhig, am Meer wohnen, viele / keine / wenige Nachbarn, günstig wohnen, allen Komfort haben, nicht teuer.

Beendet folgende Situationen witzig! Закінчить слідуєчі ситуації дотепно!

Ein falscher Mann.

Zwei unbekannte Männer sitzen im Restaurant. Da sagt einer: „Reichen Sie mir bitte das Salz.“ – „Halten Sie mich für einen Kellner?“ – ...

(Nein, für einen gut erzogenen Menschen.“)

Diät.

Ein dicker Mann kommt zum Arzt. „ Ich möchte gern abnehmen“, sagt er. „ Sie müssen strenge Diät halten“, antwortet der Arzt, „ ein Stückchen Brot mit Margarine, ein Kotelett, Quark und Äpfel“. – ...

(Vor oder nach dem Essen?).

Коротка І. М.

аспірант кафедри
перекладу і загального мовознавства
Кіровоградського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

**СЕМАНТИКА РЕФЛЕКСІВ І.-Є. *VNEU-, *VNEUΘ- (*VNUĀ-, *VNUĒ-): *VNĪŪ-:
*VNĪŪ- ‘РОСТИ, РОЗВИВАТИСЯ’, ‘БУТИ, ІСНУВАТИ’, ‘ЖИТИ, НАСЕЛЯТИ’
В ГЕРМАНСЬКИХ, СЛОВ’ЯНСЬКИХ ТА БАЛТІЙСЬКИХ МОВАХ
(НА ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОМУ ФОНІ). II**

*Статтю присвячено дослідженню еволюції значення групи германських, балтійських та слов’янських лексем, сформованих у межах етимологічного гнізда і.-є. *vneu- із базовою семантикою ‘рости, розвиватися’, ‘бути, існувати’, ‘жити, населяти’. З урахуванням свідчень семантичної типології, індоєвропейської етимології сформульовано схеми семантичних зрушень у групі генетично тотожних германських, слов’янських та балтійських форм. На підставі цього у статті виведені спільні й відмінні риси в еволюції семантики споріднених форм у трьох групах мов індоєвропейської сім’ї. Висновки щодо можливості виведення різних «семантичних моделей» додатково обґрунтовуються матеріалом інших лексичних гнізд, які демонструють аналогічні вектори семантичних зсувів. Результати попередніх спостережень над формами зазначеного гнізда засвідчують різний ступінь модифікації етимологічного значення у мовах трьох гілок, що зумовлено різними (в тому числі екстралінгвальними) чинниками.*

Ключові слова: аналогія, етимологія, семантика, типологія, модель.

Key words: analogy, etymology, semantics, typology, model.

Сучасна індоєвропейська етимологічна лексикографія накопичила величезний матеріал, належним чином витлумачений із морфологічного й фонетичного погляду, проте дослідження семантичних процесів, які протікали в різних відновлених етимологічних гніздах, нині ще не охоплюють всього корпусу відомої лексики індоєвропейських мов. Власне, сьогодні може йтися лише про відпрацювання методики історико-семасіологічного аналізу цілих лексичних сімей, об’єднаних спільним етимомом, формулювання його проблем. Обов’язковим етапом підготовки бази для таких досліджень має стати фронтальний аналіз змісту статей етимологічних словників, де історія семантики не завжди стає об’єктом спеціального аналізу, оскільки кожен словник має свій комплекс першочергових завдань, серед яких із об’єктивних причин не завжди є місце висвітленню генези значень.

На наш погляд, серед таких проблем мають бути: а) дистрибуція сукупності семантичних змін у групах генетично тотожних лексем, що передбачає обов’язкове встановлення відносної хронології значенневих зсувів; б) порівняльне дослідження семантичної еволюції системи спільнокореневих форм у мовах різних груп і.-є. сім’ї із визначенням спільних семантичних архаїзмів та інновацій як наслідків

пізньої взаємодії носіїв споріднених мов (особливо складний момент, оскільки фіксація певного явища у пам'ятках писемності не завжди дорівнює його давності й, навпаки, функціонування в діалектному, народному середовищі часто сигналізує про його глибоку архаїку), визначення індивідуальних (давніх і порівняно пізніх) семантичних інновацій в окремих мовах; в) моделювання (й, почасти, реконструкція) схем семантичних зрушень й підтвердження їхньої реальності широким колом типологічних аналогій; г) порівняльний аналіз семантичних процесів у генетичних гніздах із синонімічними етимонами. Вирішення поставлених завдань *порівняльно-історичної* семасіології має допомогти визначенню *загальних* закономірностей значеннєвого розвитку лексики, які надалі мають бути підтвержені свідченнями власне *історичної* семасіології окремих індоєвропейських мов.

Нижче пропонується частковий опис семантичної еволюції германської, слов'янської та балтійської лексики, що сягає і.-е. бази **bheu-*, рефлеksi якої виявили значний семантичний потенціал у діакронії.

1. 'Бути, існувати' → 'справжній', 'дійсний', 'істинний' ('який насправді існує'), 'істотний' (→ 'важливий'). Таке семантичне зрушення здебільшого представлене матеріалом слов'янських мов, а саме – рефлексами псл. прикметників з основами **by-t-/*by-l-*, пор.:

**bytnъ* (jъ): макед. *biten* 'істотний, важливий', серб., хорв. *bitan*, *bitna* 'дійсний, який існує', словн. *biten*, *-tna* 'істотний', д.-чес. *bytný* 'істотний', XV ст., чес. *bytný* 'т. с.', пол. рідк. *bytny*, *bytni* 'справжній, присутній, який існує' [4: вип. 3, с. 157];

**bylbnъjъ* (?): серб., хорв. стар. *biljan* 'істинний, справжній', XVI ст., пор. ще *biljevit* 'дійсний', 'справжній', рос. діал. (тихв., новг., білозер., перм.) *быльнóй* 'дійсний, справжній' [4: вип. 3, с. 150; 31: т. 1, с. 159–160; 13: вип. 3, с. 346].

Балтійський структурно-етимологічний аналог до слов'янських форм (пор. псл. **bytnъ*), репрезентований лит. *butinas* 'необхідний, обов'язковий' [4: вип. 3, с. 157; 22: I, с. 68], лише на перший погляд видається семантично віддаленим від них. Насправді ж семантична дистанція між спільнокореновими словами на позначення поняття *істотності* та *необхідності* в рамках лексико-семантичних систем слов'янських мов є ілюзорною: достатньо припустити взаємоперехідність значень 'істотний' ↔ 'необхідний', пор., напр., дефініцію рос. *существенный* (= укр. *істотний*) зі словника С. І. Ожегова, де знаходимо тлумачення 'який складає сутність чого-н., надзвичайно важливий, *необхідний*' (курсив наш – І. К.) [10: с. 638]. Отже, з огляду на відому близькість (а в деяких випадках – тотожність) протікання семантичних процесів у балтійському та слов'янському словниках не варто виключати, що лит. *butinas* діакронічно також мало семантичну ланку 'істотний' (тобто 'важливий у певних обставинах').

Типологічний фон цього зрушенню в семантиці утворюють лексеми, сформовані в інших етимологічних гніздах, пор.: осет. *æcæg* 'істинний', 'дійсний', 'правдивий', 'правда', 'істина', хот.-сак. *ha᠎h᠎hā* 'правда', авест. г., п. *haiṣya-* 'який відповідає істині, істинний, вірний', д.-перс. *hašiya-* 'істинний, вірний', д.-інд. *sánt-*: *sát-* 'який існує; хороший, істинний', *satyá* 'істинний', 'правдивий', 'справжній' і хет. *asant* 'дійсний, існуючий' < і.-е. **sent-* 'існуючий' [1: I, с. 100; 2: I, с. 92; 30: II, с. 690], а також складне нім. утворення *Währheit* 'правда, істина' < *währen* (вар. *wahr-* 'реальний') 'продовжуватися, тривати' + *heit* 'одиниця чогось (частина іменників)' ~ с.-в.-н. *wes-*

en 'бути', д.-в.-н. *wesan* 'бути, перебувати' [26: с. 968]. Додамо, що зазначена модель семантичного зсуву поширюється за межі індоєвропейської мовної області, оскільки її явні сліди розпізнаються в мовах інших мовних сімей, пор., зокрема, тув. *байгы* 'весь, наявний, реальний' ~ п.-монг. *байху* 'бути, існувати; бути наявним' [5: I, с. 175].

Стосовно інших джерел значення 'істина', 'дійсний' пор.:

д.-англ. *trēow* 'правда', 'вірність', 'віра', англ. *true* 'правдивий' і под. < і.-е. **dru-* 'бути міцним, твердим, здоровим', 'міцний, стійкий як дерево' [15: с. 382, 383; 24: с. 1659], де 'правда' як результат філіації 'віра';

лат. *vērus* 'реальний, дійсний', д.-ірл. *fír*, кимр. *gwi* 'дійсний', д.-в.-н. *wār* 'т. с.' (~ гот. *tuzwērijan* 'важко вірити, сумніватися', д.-в.-н. *wārjan* 'доведений', д.-ісл. *vǫr* 'вірність') < і.-е. **yer-* 'милість' [34: с. 825].

2. '?' → 'хороший', 'міцний', 'великий'/'високий', 'численний'. Попри чітку етимологічну визначеність ряду слів'янських адектівів (рефлекси псл. **bylbnǫjъ*), їхня семантична історія видається неоднозначною. Зокрема, значення словин. *bělnī* 'хороший, чудовий, добротний, доброчесний', *bělny* 'хороший', 'міцний', 'великий', *bělni* 'хороший, чудовий, прегарний', 'великий, величезний, високий, численний' [4: вип. 3, с. 150] дозволяють висловити припущення щодо двох потенційних джерел цього семантичного спектру. Власне, 'великий, величезний, високий' і 'численний' можна витлумачити як відлуння семантики твірної для **bylbnǫjъ* основи з «рослинним» значенням (пор. **byl-* у співвідношенні **bylbnǫjъ*: д.-чесь. *býlé* 'рослини' і под. поряд із макед. *билен* 'рослинний'; 4: вип. 3, с. 150], тобто як указівки на розмір і кількість (урожай) рослин. Безпосереднє ж виведення 'великий, величезний, високий' і 'численний' < 'рости', на наш погляд, виставляло би ситуацію в занадто спрощеному вигляді, при якому ігнорується словотвірний аспект: структура слова **by-l-nǫjъ* не дозволяє виводити його власне від дієслова **byti*.

Друга семантична серія 'хороший, чудовий, добротний, доброчесний', 'міцний', 'прегарний' почасти могла сформуватися в адж. **bylbnǫjъ* під впливом морфологічно близького й генетично тотожного **bytnǫjъ* (основи **by-l-*: **by-t-*), репрезентанти якого демонструють близькі значення 'здоровий', 'жирний', 'дебелій', 'товстий' як імовірні базові для цього ряду семем. Пор. такі приклади, як чесь. *bytelny* 'міцний', 'здоровий, дебелий' [17: I, с. 75; 29: с. 78: і.-е. **bheuə-* 'бути'], рос. діал. (луж., гдов. петерб.) *бытoй* 'здоровий, дебелий' [13: 3, с. 352], пск. *бытно́й* 'жирний, здоровий, дебелий, міцний, опастий', пск., ошаш., твер. *бытны́й, бытно́й* 'товстий, здоровий' [4: вип. 3, с. 157]. Сучасні 'чудовий', 'прегарний' і под. семемами легко пояснити зростанням ступеня інтенсивності ознаки 'хороший' < 'здоровий, який живе' (інший напрямок: 'здоровий' → 'жирний', 'дебелій, товстий', 'міцний'). Тобто на певному етапі історії частини діалектів північного ареалу праслов'янської мовної області (словинські та російські наріччя сягають саме північної гілки праслов'янської мови) відбулася семантична контамінація двох адектівів.

Семантична історія балтійських і германських форм на зразок лтс. *budzis* 'жирний, товстий' ~ англ. *big* (< **bugja*) 'здоровий, великий', норв. *bugge* 'дебелій, високий, вірогідно, відмінна від слов'янських лексем цього гнізда з аналогічним значенням. Тут, наскільки дозволяє стверджувати відомий сьогодні фактаж, відсутня ситуація, подібна до слов'янської взаємодії двох варіантних основ, тому 'жирний', 'товстий' і 'високий' можуть сягати архаїчних смислів 'набрякати; рости',

що відновлюються для і.-е. *bheu- [див., напр., 23: с. 151; натомість у 25: с. 171 англ. adj. *big* 'здоровий' подається як слово із нез'ясованою етимологією]. У цілому мусимо констатувати, що однією з перешкод на шляху вивчення семантичних процесів, які тривали/тривають у досліджуваній лексичній сім'ї, є недоступність (на сучасному етапі розвитку методики гніздового вивчення лексики германських і балтійських мов) реконструкції детальної картини структурної та семантичної взаємодії одиниць, які належали до різних підпарадигм гнізда з етимомом *bheu-.

3. 'Бути, існувати' → ^{a)} 'набувати', 'добувати', 'здобувати' (= 'зробити чуже буття своїм') → 'виграти, вигравати'/'оволодіти, захопити', 'перемагати' → 'майно', 'господарство', 'здобич', 'прибуток', 'користь'; ^{b)} '(з)добувати', 'отримувати' → 'народжувати', 'породжувати'; ^{b)} 'здобути' → 'виймати, вийняти'. Раніше нам уже доводилося звертати увагу на цю семантичну модель, зокрема, на першу (^{a)}) лінію розвитку [7: 28, с. 176], тому не будемо зупинятися на ній докладно й обмежимося новими ілюстраціями.

3.1. Зокрема, сюди ж д.-рус. *прибытъкъ* 'прибуток, надбання', 'ріст', 'майно', 'вигода, благо', 'прибування, зростання', *прибытъчный* 'корисний, той, що складає прибуток' [12: II, с. 1380, 1381], які засвідчують відносну давність зсуву '(з)добувати' → 'майно', 'прибуток', яка, звісно, не обмежується хронологічним рівнем писемних фіксацій у давньоруських пам'ятках, сягаючи періоду існування праслов'янських діалектів.

Серед похідних від основи *by-l- трапляються прикметники із семантикою 'корисний', 'діловий', 'вигідний', пор.: д.-рус. *прибыльный* 'вигідний' [12: II, с. 1381], рос. діал. (шадр.) *быльнóй* 'той, що взмозі бути корисним', (перм.) *быльнóй* 'діловий', 'слухний' [13: вип. 3, с. 344; 4: вип. 3, с. 157]. Загальний напрямок протікання семантичних процесів у межах описуваної лексичної сім'ї не суперечить можливості розвитку 'користь' → 'корисний', 'вигідний', 'діловий'. Проте комбінації семантичних елементів у межах словотвірного гнізда саме з етимомом *by-l- у своїй сумі не призводять до утворення подібних значень (згадаємо «рослину» семантику, значення 'хороший', 'численний', 'великий'), тому постає закономірне запитання про її джерела. Думаємо, що її виникнення у східнослов'янських рефлексів зумовлене взаємодією похідних від двох основ (*by-l- ↔ *by-t-), про що ми вже мали нагоду сказати (див. вище). Вплив системи дериватів від *by-t-, що мали значення 'корисний' (пор., напр., д.-рус. *прибытъчный* 'корисний, той, що складає прибуток'), власне, міг зумовити появу нової семантики 'корисний', 'вигідний' у похідних від *by-l-, які надалі спеціалізувалися вже як 'діловий'.

Близьку історико-семасіологічну аналогію представляє псл.**koristь* (< *ko- + *ristati 'гнатися'), чії континуанти мають широке значення 'захоплення', часткову спеціалізацію якого вбачають у 'здобич', 'користь', 'майно', пор.: болг. *кóрист* 'вигода, користь', д.-пол. *korzyść* 'здобич', 'майно', 'зиск', д.-рус., рос.-ц.-сл. *користь*, *корысть* 'користь', 'зиск', 'здобуток, здобич', укр. *користь* 'зиск, вигода, прибуток', 'здобич', блр. *карысьць* 'зиск, користь' і под. [4: вип. 11, с. 71; див. ще 3: с. 196; 6: т. 3, с. 19].

Приклади на зразок тув. *ажыл-агый* 'господарство' ~ монг. *аж ахуй* 'господарство' < *а-хи* 'бути, існувати' [5: I, с. 67] дають підстави вбачати в цій моделі можливий прояв однієї з семантичних універсалій, опис якої потребує додаткових спостережень, оскільки нам відомі лише початкова й кінцева ланки в розвитку значення, деталі ж його лишаються в тіні.

Інші джерела значень ‘користь’, ‘корисний’, ‘прибуток’ представлені, напр., у: гот. *brūks* ‘корисний’, д.-англ. *bryce* ‘корисний’, д.-в.-н. *brūhta* ‘використовувати’, д.-фриз. *brūka* ‘т. с.’ < і.-е. **bhreui-* ‘відрізати (для користі)’ [27: с. 81], однак пор. зведення гот. *brūkjan* ‘використовувати’ до і.-е. **bhrūg-* ‘насолоджуватися’, ‘потребувати’ у [28: с. 320]; лат. *fructus* ‘прибуток’ < і.-е. **bhrūg-* ‘насолоджуватися’, ‘потребувати’ [34: с. 320]; осет. *æftiag* | *æftujag* ‘прибуток’, ‘барिश’ < *æftyn* | *æftujun* ‘додаватися’ [1: I, с. 115], тобто ‘те, що додане’, ‘додаток’. Вони демонструють складність і неоднозначність історії формування цієї важливої ціннісної категорії, що відбилась як в архаїчній торгівельно-економічній термінології, так і в лексиці на позначення користі, корисності, вигоди загалом.

Відзначимо ще семантику ‘домашня худоба’ в **dobyťakъ* як інновацію в словах зі значенням ‘**майно**’ (звуження, конкретизація ‘**майно**’ → ‘**рогата худоба як частина майна**’): болг. *dobítъkъ* ‘домашня худоба’, д.-чес. *dobytek* ‘домашня худоба’, д.-слвц. *dobytok* ‘худоба’, XV–XVII ст., слвц. *dobytok* ‘домашня худоба (корови, свині)’, пол. *dobytek* ‘майно (рухоме і нерухоме)’ і ‘домашня худоба (звичайно велика рогата)’, д.-укр. *dobytokъ* ‘тварина’, укр. діал. *dobitókъ* ‘велика рогата худоба’ [4: вип. 5, с. 49: із припущенням імовірності розвитку ‘майно’ → ‘худоба’].

3. 2. Друга лінія в розвитку ‘бути, існувати’ (→ ‘(з)добувати’, ‘отримувати’ → ‘народжувати’, ‘породжувати’) представлена формами на зразок болг. *dobíja*, *dobívam* ‘добути, добувати’ і (про жінку) народжувати, діал. *dobíja* ‘народжувати’, *dobívъm* ‘народжувати (дитину)’, серб., хорв. *dobíче*, род. в. *-ета* neutr. ‘новонароджений’ (**dobyťъčę*, *-ęte*), укр. діал. *dobútки* ‘приплід, ягнята, телята’ [4: вип. 5, с. 47, 48, 49: із твердженням про вторинність ‘народжувати’, ‘породжувати’ щодо ‘отримати’, ‘добути’], (з)добудча́ ‘незаконнонароджена дитина’ [6: вип. 1, с. 308; 6: вип. 2, с. 98]. Нам не відомі приклади такого семантичного зрушення у споріднених формах інших і.-е. мов, однак це не дає підстав вважати його суто слов’янським мовним явищем, оскільки воно засвідчене в іншому генетичному гнізді, пор., напр., англ. *get* ‘отрим(ув)ати’ і похідне *beget* ‘породжувати’, ‘народжувати’. Цікава деталь: семантика ‘по-/народжувати’ у похідного дієслова з’являється після додавання до *get* дієслівного *be* ‘бути’, що етимологічно відповідає псл. **byti* ‘т. с.’.

На відміну від смислового зрушення ‘добувати’ → ‘народжувати’, засвідченого в названих вище слов’ян. і англ. формах, гр. *ἐχφύω* ‘народжувати’ пройшло еволюцію базового ‘рости’, ‘ставати’, минаючи названі вище ланки. Пор. гніздо споріднених утворень, у яких відсутня вказівка на (з)добувати: *φύομαι* ‘рости’, ‘виникати’, ‘ставати’, а також *φύλου* ‘рід, клан, сім’я’, *φύ-τλη* ‘рід, раса’, *φύσις* ‘природа, народження’ [23: с. 1049, 1052; 4: вип. 9, с. 19–20 (**ъzbyti*); 23: с. 146]. Мабуть, аналогічним чином витлумачується й семантика ст.-сл. бытиискъ ‘народження, походження’ [11: с. 55], яке не може бути утвореним від каузативного дієслова, як це було у випадку із переліченими раніше префіксальними девербативами.

3. 3. ‘Здобути’ → ‘виймати, вийняти’. Це порівняно пізні зрушення у семантиці (на периферії значеннєвого діапазону нашого гнізда) також репрезентоване рефлексими префіксальних псл. **dobyti*, **dobyvati* ‘добувати’: чес. *dobyti* ‘дістати, витягнути’, *dobyvati* ‘добувати’, ‘заволодіти’, ‘виймати’, пол. *dobyć* ‘захопити, оволодіти’ і ‘вийняти, дістати, витягти’, рос. *добыть*, *добыва́ть* ‘витягувати звідкись’, укр. *добути*, *добуду* ‘вийняти (шаблю з піхв)’, блр. *дабыць* ‘добути, дістати’ [4: вип. 5, с. 47; 6: вип. 2, с. 98; 17: I, с. 131].

4. **‘Рости’** → **‘опуклість’ (будь-яка), ‘пухлина’**. Ця модель представлена в германських рефлексах нашого гнізда, пор. нім. *Vausch* ‘опуклість’ [26: с. 216: до і.-е. *bheue- ‘рости, розвиватися’] та ісл. *beygla* ‘опуклість’ [21: с. 62]. Щоправда, д.-ісл. форма *beyla* ‘наріст’ в літературі зводиться до прагерм. *beul-/*baul-/*bül-, яке у свою чергу – до і.-е. *bhe- ‘пухнути, дуги’ [9: с. 124], однак ця обставина зайвий раз свідчить про складність чи навіть неможливість розмежування рефлексів структурно й семантично близьких чи тотожних етимонів. Інші мови зберігають споріднені архаїчні утворення з іншим формантом: гр. φυ-μα ‘рослина, наріст, пухлина’, ἀλοφυ-άς ‘наріст; придаток, додаток’ [23: 1052: порівняння з д.-інд. bh^hma ‘земля, світ, буття’ < і.-е. *bh1a- ‘рости, бути’].

5. **‘Рости’, ‘сходити’** → **‘трава, рослина’ (доповнення)**. Початок див.: [7: п. 7: у друці]. Германська лексика із чим зрушенням представлена рефлексами двох прагерм. форм: **biusa* ‘ситник’ (: д.-в.-н. *biosa* ‘ситник, папірус’, с.-в.-н. *biese* ‘ситник’) і **baunō* ‘біб’ (: д.-фриз. **bā-n-e*, д.-в.-н. *bōna* ‘т. с.’, с.-в.-н. *bene* ‘біб; щось знецінене’) [26: с. 148]. Інноваційним, на наш погляд, треба вважати значення с.-в.-н. лексеми **‘щось знецінене’** ← **‘біб’**, якщо розуміти ‘знецінена/малоцінна річ’ як розвиток ‘дрібниця’, власне – *біб, дрібний плід*.

6. **‘Зростати, ставати сильнішим’** → **‘дикий’** (→ **‘безглуздий’, ‘нерозумний’**), **‘буйний’** → **‘зарості, нетрі, хащі’, ‘бик’**. Простежується у слов’янських рефлексах досліджуваного гнізда, зокрема, у похідних від основи архаїчного безсуф. прикметника на -j- від **bhou-/*bhū-* ‘зростати, ставати сильнішим’: **biujakъ* (: макед. *бујак* ‘зарості, нетрі’, чес. діал. *biuják* ‘бик’, укр. діал. *буї́ак* ‘т. с.’, *буїк* ‘лісок в яру’, ‘бик’, ‘рослина *Vaccinium uliginosum*’) < adj. **biujъ* (:ст.-сл. боуи ‘нерозумний, дурний’, серб., хорв. стар. *biј* ‘дурний, божевільний’, чес. *biјivý* ‘буйний’, рос.-ц.-слав. боуй ‘жорстокий’, ‘дурний, безглуздий’, ‘дикий’, ‘зухвалий’, ‘сильний, сміливий’, укр. *буї́й* ‘буйний’) [4: вип. 3, с. 82, 84]. На нашу думку, значення ‘безглуздий’, ‘нерозумний’ – результат подальшої філіації ‘дикий’.

Рефлекси похідного від **biujъ* прикметника **biujъnъ(jъ)* засвідчують ширший спектр значень, пор. болг. *буен* ‘буйний’ і ‘сповнений сил, соковитий’, ‘несамовитий’, макед. *буен* ‘буйний, пишний’, слов. *biјen* ‘пишний’, чес. *biјný* ‘пишний, буйний’, н.-луж. *biјny* ‘пишний, хтивий (про людей, тварин і рослин)’, ‘гордий, марний’, ‘здоровий’, *beјny* ‘норовливий, хтивий’, ‘хвастливий, гордий’ [4: вип. 3, с. 86]. Щодо семантичної історії рос. діал. *буї* ‘сильний вітер’, ‘місце, відкрите для вітрів’, ‘гірка’, ‘кіпа риби’, ‘рибний табунець’, ‘місце, де ловлять рибу’ та ін. [13: вип. 3, с. 260] докладніше див.: [8: с. 84: з оглядом версій]. Зокрема, тут виведено такі семантичні моделі: **‘рости’** → **‘високий’** (пишний, хтивий) → **‘сильний’** (дикий, гордий, сильний); **‘рости, ставати сильним’** → **‘гора, пагорб’** → **‘насип для будівництва церкви’** → **‘кладовище’** (як місце поховання шанованих людей на подвір’ї церкви); **‘рости’** → **‘гірка, кіпа риби, табунець’**.

Ще одна група слов’янських лексем з іншим формантом показує значення ‘буян’, ‘бик’, вторинні щодо ‘дикий’, ‘нерозумний’ або ‘буяти’, про що свідчить неоднозначна словотвірна структура архетипу **biujanъ* (: чес. діал. *biujan* ‘буйник, забіяка, крикун’, слов. *biјan* ‘т. с.’, рос. *буян* ‘людина бурхлива, неспокійна, грубіян, задирака’, блр. *буян* ‘забіяка’, діал. ‘бик’; обидва значення ‘буйний’ і ‘бик’ співіснують в укр. *буян* ‘неслухняний, впертий віл’), якого вони сягають. Зокрема, автори ЕССЯ відзначають можливість його утворення як від **biujati*, так і від **biujъ* [4: вип. 3, с. 83].

Докладніше про вторинні значення ‘ставати зухвалим’, ‘ставати буйним, неприборканим’, ‘зростати’, ‘буяти’ у репрезентантів слов’янських деад’єктивних дієслів **bujьnĕti*, **bujьniti* (se) < **bujьnъ*(jъ) див.: [4: вип. 3, с. 85].

7. **‘Бути’, ‘існувати’, ‘жити’ → ‘природа, істота’ (доповнення).** Початок див.: [7: п. 1: у друці]. Слов’янський матеріал: ст.-сл. бышьство ‘сутність, істота’, бѣтъство ‘т. с.’ [11: с. 55], чес. *bytotst* ‘істота, сутність’ [18: I, с. 131]. Порівняно пізні деривати з суффі. *nomina abstracta* -*bstv-*, -*ost-* від **byтъ* (пор. д.-чес. *bit* ‘буття, існування, сутність’) [4: вип. 3, с. 155]. Форма ст.-сл. бышьство могла розвинути з бѣтъство під впливом структури основи **быш@* [див. про похідні від неї форми: 16: I, с. 260], імовірно, внаслідок взаємодії спільнокоренових утворень усередині цього генетичного гнізда. Щодо семантико-словотвірної аналогії пор., напр., пол. *istota* ‘живий організм; сутність’ < пол. *jist* ‘бути’ [19: с. 193].

8. **‘Буття’, ‘існування’ → ‘час’, ‘пора (року)’.** Ця модель розвитку засвідчена у слов’янських формах, пор. чес. діал. *byt* ‘пора, час’ (*Za starých bytů* ‘в старі часи’) [4: вип. 3, с. 155], рос. *быт* ‘загальний уклад життя; майно; **пора**; спосіб дії’ [17: I, с. 260].

9. **‘Бути’ → ‘звільнитися, позбутися’, ‘згубити’ (доповнення).** У попередній статті цього циклу ми пропустили приклади такої значенневої еволюції серед спорідненої балтійської лексики, передчасно зробивши висновок про відсутність прикладів із подібним розвитком семантики у доступних джерелах [7: п. 5: у друці]. Користуючись нагодою, хочемо виправити цей недолік. Отже, пор. балтійські форми на зразок лит. *nub*☆*ti* ‘звільнитися’ ~ д.-прус. *būton* ‘бути’ [32: с. 83] аналогічно до укр. *позбутися*.

10. **‘Позбавити’, ‘позбутися’ → ^{a)} ‘знищити’ і ‘звільнити(ся)’ (→ ‘виправдати’, ‘врятувати’); ^{b)} ‘непотрібний, зайвий’ → ‘залишок’, ‘надлишок’ → ‘численність’, ‘ряснота, рясність’.**

Щодо першого: на сьогодні це семантичне зрушення ми можемо відзначити лише у слов’янських префіксальних формах (**jbz-*, **vy-*) дієслів **baviti* (‘затримуватися’, ‘зволікати’, ‘бавитися’, ‘залишатися’; див.: [4: вип. 1, с. 168, 169]) – *causat.* до **byti*, пор.: д.-рус. *выбавити* ‘звільнити, виправдати’ [12: I, с. 439], укр. *вѣбавити* ‘вивести, знищити; звільнити’, рос. *избавить* ‘звільнити’, блр. *вибавіць* ‘знищити; звільнити’ та ін. [6: т. 4, с. 368: i.-e.**bheu-*/**bh*☆*u-* ‘рости, виникати, бути’].

Фактично значення ‘знищити’ могло постати в межах давніх фразеологічних одиниць на зразок укр. *позбавити життя* (= зробити так, щоби хтось/щось не був/не було, «відібрати» *буття*). Навпаки, семантика ‘звільнити(ся)’ (і далі – ‘врятувати(ся)’) демонструє інше осмислення акту позбавлення як *втрати* чогось (без примусу зовні) з пізнішими конотаціями, які зумовили смислову перебудову *втрата* → *звільнення* (від відповідальності, небезпеки, тягара), *полегшення* → *порятунок*.

Ще одне слов’ян. префіксальне (на **jbz-*) дієслово демонструє цей значенневий зсув, пор., зокрема, **jbzhyti*: ст.-сл. *избыти* ‘залишитися’, ‘позбавитися’, серб., хорв. стар. *izbiti* ‘позбавитися, звільнитися, лишитися’, ‘втратити’, н.-луж. *zbyś* ‘позбавлятися, втрачати’, пол. діал. *zbyć* ‘занапастити, втратити’, д.-рус., рус.-ц.-сл. *избыти* ‘втратити’ і ‘врятуватися, позбавитися’, ‘звільнити’ та ін. [4: вип. 9, с. 19–21].

Стосовно другої лінії розвитку пор. рос. діал. свердл. *сбытъ* ‘збувати з рук’, укр. *збути*, *збуду* ‘збути з рук’, ‘позбавитись чогось’ [4: вип. 9, с. 20], *збудьок* ‘малоцінний предмет, який продають аби збути з рук’, укр. *збутний* ‘непотрібний, зайвий’ [6: т. 1,

с. 308]. Слова цього лексичного гнізда із подібним значенням, пройшовши стадію 'залишок, надлишок', розвивали семантику 'велика кількість чогось, ряснота', пор.: ст.-сл. избыток 'надлишок, залишок' і 'ряснота', д.-чес. *zbytek* 'залишок', 'рясність', в.-луж. *zbytk* 'надлишок, залишок, рясність', д.-рус., рус.-ц.-сл. избытъкъ 'ряснота', 'залишок' та ін. [4: вип. 9, с. 20].

11. 'Жити (також і як співіснувати)' → 'селянин', 'сусід' (= 'селянин, який живе поруч', 'хто живе поруч у громаді'). Ця модель семантичного зрушення реалізується, наскільки дозволяє стверджувати відомий сьгодні матеріал, у германській лексиці, сформованій у досліджуваному гнізді. Пор.:

д.-ісл. *búi* 'сусід' (< *būa* 'жити', 'виготовляти', 'споряджати'), норв. *na-bo* 'сусід', д.-в.-н. *būwo* 'хлібороб' [14: с. 455; 9: I, с. 101];

д.-англ. *bū-r* 'сусід, мешканець, малий землевласник', *gebūr* 'селянин', 'той, хто проживає з іншими' (*ge-* 'з' + *būa* 'проживати, будувати'), англ. *boor* 'селянин, фермер', ндрл. *boer* 'селянин', с.-н.-н. *būre* 'громада, селянство' ~ с.-в.-н. *bauen* 'будувати, жити', гот. *bāu-an* 'жити, будувати' [25: с. 186; 26: с. 147; 28: с. 63; 9: I, с. 101], н. *Bauer* 'селянин', д.-в.-н. *gibūr* 'т. с.', зах.-н. **ga-būra* 'сусід' < **būr* 'місце проживання; жити' [25: с. 97]. Похідні форми зі значенням 'сусід': д.-ісл. *nābūi*, д.-англ. *nēahgebūr*, англ. *neighbour*, д.-сакс. *nābūr*, н. *Nachbar*, д.-в.-н. *nāhgibūro*, с.-н.-н. *nabur*, ндрл. *nabuur* [9: I, с. 101].

Цікаво відзначити дещо інший напрямок у розвитку первісного '**жити (= співіснувати)**' → '**чоловік', 'жінка'** (= '**співмешканець у домі**') в мовах інших груп і.-е. сім'ї. Пор., зокрема, алб. *burr*, *burrë* (**bu-ro-*) 'чоловік', кимр. *bun* 'жінка' [31: с. 146–150].

З іншим формантом:

д.-норв. *būandi* 'домовласник' (< *būa* 'мешкати, будувати') і *husbūandi* 'проживання в будинку' ('будинок' + 'проживати'), д.-ісл. *bōndi* 'вільний селянин', (похідне) *hūsboṇdi* 'хазяїн будинку', д.-англ. *bōnda*, *būnda* 'селянин', (похідне) *hūs-bonda* 'хазяїн, чоловік', пор. ще англ. *bond* 'кріпак' і *husband* 'чоловік' [25: с. 185, 752; 9: I, с. 101].

Розуміння семантики герм. лексем як 'той, хто господарює (= живе) у будинку' дозволяє зіставити їх із балтійськими формами на зразок прус. *butta riki-ans* 'господар будинка', *butsargs* 'домогосподар' (букв. 'сторож оселі': *buttan* + *sargas*), *buttantāws* 'батько будинка', *buttastaws* 'батько будинка', *butta tawas* 'батько будинка', де перша частина генетично тотожна основі герм. слів [14: I, с. 274–276].

Семими 'землероб', 'землевласник', 'хазяїн будинку', 'кріпак' (← 'залежний селянин') – результат спеціалізації базового 'селянин' у різних історичних умовах. Можливо, 'громада' відбиває не розвиток 'селянство', а більш **давню** семантику (світ, людське оточення як громада), яка характеризувала архаїчний суспільно-економічний уклад життя давніх германців. Щодо 'хазяїн будинку' пор. слов'янські спільнокореневі форми на зразок чес. *bytná* ('квартирна' господарка, *bytný* ('квартирний') господар' [18: I, с. 77] – субстантивованій прикметник на *-n-*, де ця семантика похідна від 'помешкання', пор., напр., чес. *byt* 'житло'. Щоправда, з іншого боку пор. д.-норв. *būr* 'камера', 'житло', д.-ісл. *būr* 'кімната, комірka' [27: с. 63; 25: с. 215] і под. поряд із д.-англ. *bū-r* 'сусід, мешканець, малий землевласник' без морфологічних ознак похідності 'житло' → 'сусід'.

Наведені у статті розвідки щодо вивчення закономірностей розвитку семантики слів однієї генетичної мікросистеми підводять до висновку про поліфункціональність її

одиниць, які, ймовірно, ще у праіндоєвропейську добу могли вживатися у різних сферах – від побутової до соціальної. Характер еволюції семантики у колі спільнокореневих утворень різних мов у ряді випадків демонструє багато спільного, проте більшість із виведених семантичних моделей, з огляду на зібраний сьогодні матеріал, представлена не в усіх мовах, де зберігаються рефлексі досліджуваного гнізда. Чинником, який багато в чому ускладнює процедуру аналізу картини семантичної еволюції, є взаємодія одиниць різних етимологічних гнізд, їхнє формальне зближення, звідки неможливість установити характер і напрямок семантичного зсуву.

Перспективи для подальшого дослідження ми вбачаємо у: 1) вдосконаленні методики опису одиниць аналізованої лексичної сім'ї шляхом деталізації аналізу їхньої семантичної історії та розширення порівняльного фону, що у перспективі підведе нас до констатації універсальних і унікальних (пізніх локальних чи архаїчних локальних) явищ не лише для названого гнізда, а й для цілої категорії слів різних мов, об'єднаних спільністю їхньої семантичної історії; 2) контрастивно-типологічному описі специфіки формування значення назв соціальних відносин носіїв індоєвропейських мов, лексем на позначення їхньої специфіки світосприйняття, що становить одне із завдань порівняльно-історичної семасіології; 3) поглиблення засад методики формулювання семантичних моделей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абаев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1958. – Т. I. – 275 с.
2. Расторгуева В. С. Этимологический словарь иранских языков. – М. : Вост. лит., 2003. – Т. 2. – 502 с.
3. Крылов Г. А. Этимологический словарь русского языка. – СПб. : ООО «Полиграф-сервис», 2005. – 432 с.
4. Этимологический словарь славянских языков: Праслав. лекс. фонд / [под ред. О. Н. Трубачева и А. Ф. Журавлева]. – М. : Наука, 1974–2013. – Вып. 1–38.
5. Татаринцев Б. И. Этимологический словарь тувинского языка. – Новосибирск : Наука, 2000. – 735 с.
6. Етимологічний словник української мови / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наук. думка, 1982–2012. – Т. I–VI.
7. Коротка І. М. Семантика рефлексів і.-є.*bheu-, *bhe}ə- (*bh}ā-, *bh}ē-): *bhōu-: *bhū- 'рости, розвиватися', 'бути, існувати', 'жити, населяти' в германських, слов'янських та балтійських мовах (на індоєвропейському фоні) I // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – Вип. 28, С. 176 – 184.
8. Ларин Б. А. История русского языка и общее языкознание. – М. : Просвещение, 1977. – 226 с.
9. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. – Винница : Нова книга, 2010. – Т. 1. – 616 с.
10. Ожегов С. И. Словарь русского языка : 19-е изд., испр. / [под ред. чл.-кор. АН СССР Н. Ю. Шведовой]. – М. : Рус. язык, 1987. – 750 с.
11. Словарь древнего славянского языка, составленный по Остромирову Евангелию. – СПб. : Изд. А. С. Суворина, 1899. – 946 с.
12. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. – М. : Книга, 1989. – Т. II–III.

13. Словарь русских народных говоров / [под ред. Ф. П. Филина и Ф. П. Сороколетова]. – Л. ; СПб. : Наука, 1965–2011. – Вып. 1–44.
14. Стеблин-Каменский М. И. Древнеисландский язык. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 288 с.
15. Топоров В. Н. Прусский язык. – М. : Наука, 1975. – Т. I (A-D).
16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка; [пер. с нем. и доп. чл.-кор. АН СССР О. Н. Трубачева / под ред. и с предисл. проф. Б. А. Ларина; изд. второе, стереотип]. – М. : Прогресс, 1986–1987. – Т. I–IV.
17. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка / П. Я. Черных. – М. : Рус. язык, 1999. – Т. 2. – 560 с.
18. Чешско-русский словарь: В 2 т. / [гл. ред. Л. В. Копецкий]. – М. : Рус. язык; Прага : ГПИ, 1976. – Т. 1. – 580 с.
19. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1970. – 805 s.
20. Buck C. D. A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A Contribution to the History of Ideas. – Chicago ; London : The University of Chicago Press, 1949. – 1515 p.
21. Cleasby R. An Icelandic-English Dictionary. – Oxford : The Clarendon Press, M.DCCC. LXXIV. – 785 p.
22. Fraenkel E. Litauisches Etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag; Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1962. – Bd I–II.
23. Frisk H. Griechisches Etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1960–1972. – Bd I–III.
24. Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. – Rīga : Anots, 1992. – Т. I (A–O). – 640 s.
25. Klein E. A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language. Dealing with the origin of words and their sense development thus illustrating the history of civilization and culture. – Amsterdam ; London ; New York : Elsevier Publishing Company, 1966. – Vol. 1. – 853 p.
26. Kluge Fr. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen Sprache. – Berlin : N. Y., 2002. – 1112 s.
27. Köbler G. Indogermanisches Wörterbuch (3. Auflage). – Göttingen, 2000. – 835 s.
28. Lehman P. Winfred. A Gothic Etymological Dictionary. – Leiden : B. J. Brill, 1986. – 712 p.
29. Machek V. Etymologický slovník jazyka českého: Druhé, opr. a dop. vyd. – Praha: ČSAV, 1968. – 868 s.
30. Mayrhofer M. Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1992–1996. – Bd. I–II.
31. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. – Bern ; München : Francke Verlag, 1959. – 1183 p.
32. Skok P. Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Zagreb : JAZU, 1971. – Knj. 1. – 788 s.
33. Smoczyński W. Lietuvių kalbos etimologinis žodynas. – Vilnius : Printer Polyglott, 2007. – 797 s.
34. Walde A. Lateinisches etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg: Carl Winter, 1910. – 1044 p.

Левицька Л.Я.

доцент кафедри
практики німецької мови,
кандидат педагогічних наук,
Дрогобицький педагогічний університет
імені Івана Франка

Романчук О. В.

доцент кафедри
української та іноземних мов,
кандидат філологічних наук,
Львівський державний університет
фізичної культури

Микитка І.С.

старший викладач
кафедри іноземних мов
для природничих факультетів,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА МОДЕЛЬ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ В УМОВАХ БАГАТОМОВНОСТІ

Описані психолінгвістичні передумови врахування рідної та першої іноземної мов у процесі навчання студентів вищих навчальних закладів німецької мови як другої іноземної. Досліджується проблема міжмовної взаємодії в оволодінні другою іноземною мовою. Визначаються фактори, що взаємодіють у процесі контактування мов в умовах трилінгвізму.

Ключові слова: рідна мова, перша іноземна мова, друга іноземна мова, багатомовність (плюрлінгвізм), полікомпетенція, трилінгвізм (полілінгвізм).

В умовах глобалізації сучасного світу можна констатувати відхід від беззаперечного авторитету англійської мови та тенденцію до зацікавленості в національній ідентичності народів через пізнання їх мов. Актуальність вивчення німецької мови як другої іноземної у вищих навчальних закладах Європи (і України зокрема) зумовлюється значним впливом економіки Німеччини на європейський простір та високим рівнем стандартів освіти німецькомовних країн. Проте, слід зазначити, що англійська мова домінує як перша іноземна у мовній політиці Європи та України.

У такій ситуації німецька (як і французька, іспанська та ін.) мають шанс лише в межах політики багатомовності, яку активно запроваджує Рада Європи. Насадження однієї мови без одночасного шанування інших призводить до приниження цих мов. На противагу цьому, політика багатомовності (Mehrsprachigkeit) сприяє викоріненню асиміляції, виховує готовність жити з відмінностями, мовним і культурним розмаїттям. При цьому важливо зберегти та цінувати свою рідну мову, яка має утворити сутнісне зерно європейської ідентичності. Мобільність та глобалізація

не ведуть до нівелювання мовних і культурних відмінностей. Навпаки, рідна мова є способом знайти свою ідентичність [3; 4]. Мобільні люди в глобалізованому світі цінують локальну, регіональну, національну ідентичність. Європейська ідентичність може бути сприйнята, лише якщо в її рамках можна знову віднайти свою власну мову та культуру. Поряд з цим, логічним здається твердження про те, що європейська ідентичність була і є багатомовною.

Біля витоків концепції багатомовності (полілінгвізму, плюрилінгвізму) (у працях І. Л. Бім, М. В. Барішнікова, В. В. Коротенкової, А. В. Щепилової, Б. А. Лapidуса, а також G. Neuner, В. Hufeisen, U. Jessner, J. Cenoz, T. Odlin та ін.) існує уявлення про вроджену здібність людини до засвоєння мов. Ще у 70-х рр. минулого століття науковці довели, що у кожній людині багатомовність є закладеною, оскільки навіть у межах своєї мови вона має справу з різними варіантами (літературна мова, діалект, розмовна, професійна, історична мови). Wandruska називає це «внутрішньою багатомовністю» (innere Mehrsprachigkeit). Завдяки цій здібності розвивається здатність людини засвоїти також інші мови – «зовнішня багатомовність» (äußere Mehrsprachigkeit) [9, с. 42].

Спробуємо визначити поняття «друга іноземна мова». Усі мови, які вивчаються після першої іноземної, називаються другою іноземною, незалежно від того, чи це третя, четверта і т.д., оскільки існує схожа психолінгвістична модель набуття мовленнєвої компетенції у ситуації вивчення наступної іноземної мови за умови наявності знань, навичок, досвіду вивчення першої іноземної мови. Під цим кутом зору мають розроблятися дидактичні та методичні передумови, які б забезпечили принципово інакше викладання наступних мов (Folgefremdsprachen) [8, с. 8] з тим, щоб можна було використати набутий з рідної та першої іноземної мов потенціал.

Основні положення концепції багатомовності відповідають базовим документам Ради Європи з мовної освіти. По-перше, припускається, що студент, починаючи вивчати ще одну іноземну мову, використовує попередньо набутий досвід. Рівень компетенції в окремих мовах, що вивчаються, може бути дуже різним, що, власне, визначається прагматичними факторами. Окреслимо визначення багатомовності: «багатомовною є людина, яка в декількох мовах навчилася переступати поріг до інших мовних спільнот» [4, с. 4].

Мета статті – з'ясувати психолінгвістичні передумови урахування рідної мови (РМ) та першої іноземної мови (ІМ1) у процесі навчання студентів німецької мови як другої іноземної та описати особливості організації процесу навчання другої іноземної мови (ІМ2) з позиції концепції багатомовності.

Розглянемо психолінгвістичні засади, які зумовлюють специфіку дидактики багатомовності та методики навчання ІМ2.

До прикладу, вивчаючи нову лексику, студент намагається знайти семантичні відповідники у мовах, якими він уже володіє. Психолінгвістичні дослідження довели, що нове знання лише тоді міцно закріплюється в пам'яті, коли інтегрується в попередні знання. Так, у процесі вивчення мови закладається мовна концептуальна база, що з вивченням ІМ продовжує розвиватися, надбудовуватися та диференціюватися, об'єднуючись з іншими концептуальними мережами. З цього припущення виходять Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, де постулюється, що плюрилінгвізм «припускає той факт, що у процесі розширення індивідуального мовного досвіду особистості в його культурних аспектах від рівня побутового індивідуального

мовлення до мови спільноти і далі до мов інших народів, він або вона не сприймають ці мови у вигляді чітко розмежованих розумових блоків, проте у них формується комунікативна компетенція, всередині якої усі мовні знання і досвід є складниками, та в якій мови переплітаються і взаємодіють» [4, с. 4].

У межах дидактики багатомовності виникають дискусії з приводу визначення домінантної мови. М. В. Баришніков, М. А. Бодоньї розглядають англійську мову (АМ) як домінантну в умовах субординативного полілінгвізму. Базова мова є психолінгвістичною основою для викладання інших ІМ. У процесі вивчення ІМ1 (англійської) відбувається поступове формування когнітивних структур, які є основою репрезентації інформації. Іншими словами, ця концептуальна база поєднує вербальні засоби мови з відповідними концептами, що представляють досвід людства. Формування цих структур забезпечує утворення і функціонування універсальної системи оволодіння лінгвістичними знаннями. На основі цих так званих фреймів відбувається аналіз і категоризація мовних явищ, що дозволяє співставляти мови [2, с. 30].

АМ як домінантна, на думку М. В. Баришнікова, впливає на процес формування здатності адаптуватися до системи наступної мови (чи мов). Тобто через вивчення АМ як ІМ1 відбувається адаптація психолінгвістичної системи, що покращує здатність вивчати ІМ взагалі. Вчений акцентує увагу саме на процесі співвивчення домінантної та субординативних по відношенню до неї мов. Домінантна мова засновує ієрархічні стосунки з іншими виучуваними мовами. На її основі відбувається побудова динамічної моделі багатомовності [1, с. 22].

Р. Herdina, U. Jessner припускають, що теорія динамічних систем забезпечує адекватну концептуальну метафору для обговорення розвитку багатомовності. Оволодіння трілінгвізмом (чи будь-яким іншим видом полілінгвізму) – не лінійний, а комплексний динамічний процес, що залежить від низки взаємодіючих факторів. Дослідження багатомовності виявили якісні відмінності між вивченням ІМ1 та ІМ2 і підтвердили їх співвіднесеність зі збільшеним рівнем металінгвістичної усвідомленості. З точки зору теорії динамічних систем, металінгвістичне знання та усвідомленість цього знання відіграють ключову роль у розвитку індивідуальної багатомовності.

Отже, вказана компетенція в багатомовності визначається як динамічна взаємодія між різними психолінгвістичними системами. Іншими словами, психолінгвістичні системи багатомовного індивіда, що постійно змінюються, взаємодіють одна з одною не аддитивним, а кумулятивним, інтегральним способом [7].

Продовжуючи тему домінантної мови в моделі багатомовності, слід зазначити, що твердження М. В. Баришнікова про АМ як домінантну в навчанні інших ІМ викликали дискусії з боку К. Л. Літкенс, А. В. Щепілової. Вони стверджують, що ті ж самі когнітивні структури, які, на думку М. В. Баришнікова, формуються під впливом АМ як ІМ1, починають формуватися вже у процесі вивчення РМ. Вивчення ж ІМ1, безумовно, прискорює цей процес і збагачує мовну свідомість студента. Нова мова кодується в тій же ділянці головного мозку, що відповідає за мовленнєву поведінку людини. При цьому формується певна спільна база граматичних уявлень, концептуальних знань, загальних уявлень про мову (про час, рід, вид тощо). При вивченні ІМ семантичні концепти збагачуються, оскільки студент починає розуміти, що слова різних мов можуть по-різному відображати ті ж самі поняття. У зв'язку з цим А. В. Щепілова висловлює сумнів у тому, що статус домінантної у системі навчання багатомовності має надаватися АМ, а не РМ [5].

Neuner називає згадану концептуальну базу сіткою, або мовною мережею (Sprachnetzwerk), в якій окремі вузлики знань (Knoten im Netz) пов'язані між собою. Він теж вважає РМ вихідною у формуванні мовної мережі (концептуальної бази), у якій всі елементи і структури потім надбудовуються з вивченням інших мов [10].

За концепцією «факторів» В. Hufeisen (Faktorenmodell), від мови до мови виявляються фактори, яких не було у навчанні попередньої. Припускається, що найбільший якісний стрибок має місце між навчанням ІМ1 та ІМ2 [8].

Зазначимо, що всі дослідники сходяться на думці про необхідність виділення фактору типологічної схожості: вплив ІМ1 є сприятливим, якщо ІМ1 є типологічно близькою ІМ2, особливо якщо РМ є більш віддаленою [6; 7]. Якраз така ситуація є релевантною нашому дослідженню, яке присвячене навчанню НМ як ІМ2 після АМ як ІМ1, оскільки обидві походять зі спільної германської сім'ї мов.

Істотне значення для втілення принципу врахування ролі ІМ1 у навчанні ІМ2 має фактор «статусу ІМ». У нашій ситуації АМ вивчається першою як іноземна. Саме через це, вона більш імовірно, ніж українська мова (УМ), активується у свідомості студентів, коли вони починають вивчати НМ як ІМ2, оскільки вона теж сприймається як іноземна [6].

Рівень володіння мовою є одним із визначальних факторів, що визначає ймовірність мовного перенесення. Багато дослідників доходять згоди, що ймовірність трансферу більша на нижчих рівнях володіння мовою, коли перенесення, власне, виступає стратегією, коли у мовця відчувається прогалина у лексичних чи граматичних засобах [7]. Хоча Т. Odlin вказує на те, що таке співвідношення діє лише щодо негативного трансферу, але ж таке перенесення, як користування вокабуляром, має місце й на вищих рівнях оволодіння мовою [11].

Ringbom стверджує, що трансфер з ІМ1 є більш поверховим, і в зв'язку з цим розрізняє трансфер форми та значення. Він заявляє, що в той час як ІМ1 забезпечує більше матеріалу для перенесення форми, випадки трансферу значення, як і лексичного семантичного трансферу, що вимагають значної швидкості та автоматизованості у вихідній мові, свідчать скоріше про перенесення з РМ в ІМ2, навіть якщо РМ та ІМ2 є більш віддаленими [12]. Така ситуація відповідає нашому дослідженню навчання німецької як ІМ2 україномовних студентів, які вивчали АМ як ІМ1 (англійська та німецька мови походять зі спільної германської сім'ї мов, в той час як УМ є більш віддаленою).

Цікаві висновки щодо розподілу впливу РМ та ІМ1 у процесі оволодіння ІМ2 зробили J. Cenoz, В. Hufeisen, U. Jessner у ході експерименту, об'єктом якого стала людина-поліглот, яка вивчала наступну ІМ (нагадаємо, що всі наступні після ІМ1 іноземні мови мають статус ІМ2). Так, у процесі мовлення переключення на РМ траплялися скоріше на рівні прагматичної мети, на ланці ж формулювання думки був зафіксований перенос навичок з ІМ1. У зв'язку з тим, що РМ домінує у різноманітних прагматично-функціональних аспектах, що виникають під час розмов, вона підтримує комунікативну взаємодію, або інтеракцію між мовцями, а також спосіб користування словами, словосполученнями, виразами.

У ході цього експерименту J. Cenoz та ін. також дослідили особливості процесу формування фонетичних навичок у ІМ2 з позицій дидактики багатомовності. Вплив наявних у свідомості мов проявився дещо інакше, ніж у сфері морфолого-синтаксису

та лексикону. Причини іншого контуру дії вчені вбачають у тому, що вимова інтегрує концептуальні структури та специфічні нейро-моторні шляхи. Фонетичні навички пов'язані із глибоко закладеною у підсвідомості артикуляційною базою, яка визначає артикуляційні рухи індивіда. Вивчення нової мови, окрім освоєння нової фонологічної системи, вимагає перебудови наявної артикуляційної бази.

На початкових етапах навчання, фонетичні навички ІМ1 навіть більше виявляли свій вплив на вимову ІМ2, але з часом, з удосконаленням компетенції в ІМ2, виявлялась тенденція мовця надавати ІМ2 акценту з РМ. Щоб пояснити, чому РМ утримується у фонетичній сфері таким способом, який не є властивим лексичній сфері, на думку авторів, треба згадати той факт, що вимовні зразки мають свою основу в нейро-моторних шляхах, які були встановлені відповідно до вимог РМ, і, очевидно, важко піддаються вольовому контролю чи модифікаціям. Автори припускають, що залежність від закладеної артикуляційної бази (на рівні, значно глибшому, ніж свідомість, – у нервових каналах) слугує основним стримувальним фактором вимови, яка має тенденцію бути дуже стійкою.

На противагу описаному відношенню у фонетичній сфері між ІМ2 та РМ, опора на сформовану артикуляційну базу в ІМ1 у процесі оволодіння фонологічною системою нової мови діє скоріше як стратегія, до якої студент звертається головним чином на початковому етапі опанування ІМ2 і яку відкидає по мірі підвищення рівня навченості. Очевидно, що нейро-моторні шляхи РМ виявилися більш стійкими, і тому справили вплив на ІМ2, не дивлячись на те, що мовець уже оволодів системою ІМ1 досить добре. Експеримент, проведений J. Cenoz та ін. проливає світло на певні аспекти процесу говоріння ІМ2, які відсутні у монолінгвального мовця або у того, хто вивчає ІМ1 з однією лише РМ у статусі фонові мови. В цілому, це дослідження підтверджує тезу про те, що знання попередніх ІМ може мати значний вплив на вивчення ІМ2.

Головним висновком психолінгвістичних досліджень є теоретичне положення про мовну здібність людини, що розвивається при вивченні ІМ. Це має велике значення і має враховуватися в організації процесу навчання в умовах трилінгвізму (або триглосії). Виходячи з концепції багатомовності, метою у навчанні ІМ2 має стати формування міжкультурної комунікативної компетенції на необхідному прагматичному рівні. Крім того, у процесі навчання важливим є також розвиток мовної усвідомленості (Sprachlernbewusstsein), тобто знання того, як ефективно вчити ІМ.

Роблячи висновки з психолінгвістичних засад концепції багатомовності, розглянемо першочергово роль занять з РМ для навчання ІМ2. Як впливає з викладеного, РМ у процесі вивчення ІМ не має бути у свідомості учня відділеною, відфільтрованою. Навпаки, вона має бути свідомо та активно включена у вивчення ІМ, адже РМ першопочатково закладає та структурує мовну концептуальну базу свідомості. З точки зору навчання ІМ, особливо ж навчання декількох мов, у процесі вивчення РМ мають бути закладені основи активного та свідомого підходу до вивчення ІМ. У зв'язку з цим можна виокремити, принаймні, два аспекти.

По-перше, у процесі навчання РМ існує багато можливостей до розвитку сприйнятливості до мов, відчуття мови, або мовного чуття. Спираючись на досвід вітчизняних та зарубіжних методистів, наведемо декілька прикладів того, як це можна втілити на заняттях з РМ: використання діалектів (вчити чути відмінності та спробувати їх відтворити, порівнювати літературну мову та діалект між собою); розви-

ток усвідомленості мовного менталітету; складати рими та відчувати мовний ритм / мелодію; створювати нову мову (таємна мова, або жаргон свого класу, групи); вчити усвідомлено, як побудована РМ, обговорювати граматичні категорії.

Зазвичай, окрім РМ, студенти вже мають досвід ознайомлення з іншими мовами (як-от: мова національних меншин, сусідніх держав тощо). У цьому зв'язку доцільно включати у заняття всі дотичні мови; малювати портрети мов; знаходити відповідні слова з інших мов – інтернаціоналізми, запозичені; порівнювати мовленнєві структури: як звучать окремі форми (привітання, прощання тощо) в різних мовах.

З вивченням нової мови (ІМ1) вступає у гру новий, чужий світ, який означає розширення світогляду. Усе, що було представлене у перспективі «мова» і «світ» до цього, постає у новому, багатограннішому світлі. У систему координат, яку ми описували як концептуальну базу з когнітивними структурами особливого роду [1], мовною мережею з вузлами знань [10], включається нове і впорядковується відповідно до її правил. Це результує у необхідність з початком вивчення ІМ1 сприяти мовній усвідомленості через порівняння РМ та ІМ1 та обговорення їх відмінностей. У зв'язку з цим G. Neuner запропонував стратегію, що отримала назву SOS Strategie: sammeln – ordnen – systematisieren [10, с. 22]. Це означає: знайти відповідності між словами, реченнями, текстами РМ та ІМ, які студенти збирають, впорядковують, систематизують.

Цей принцип усвідомленості діє також і стосовно досвіду власне процесу вивчення мови, тобто формується навчально-стратегічна компетенція. Студенти оволодівають новими способами та навчальними стратегіями, відмінними від вивчення РМ, які надалі будуть активно застосовуватися у процесі вивчення ІМ2. Отже, з точки зору навчання ІМ2 доцільними є такі рекомендації щодо методики навчання ІМ1:

- увага до прагматично-функціонально-комунікативного аспекту застосування нової мови (наприклад, здатність розуміти та орієнтуватися в текстах іноземною мовою, а також стратегій різного читання: переглядового, ознайомлювального, навчального, вміння висловлюватися усно чи письмово, вести діалоги в різних сферах життя);
- розвиток відчуття мов (через обговорення співвідношення між мовними явищами в РМ та ІМ1);
- розвиток відчуття іншого світу, який вступає у гру з введенням нової мови;
- обговорення ефективних способів вивчення іноземної мови.

Слід зауважити, що важливим є розвиток уміння виділяти та інтегрувати не тільки схоже та відоме, а також невідоме та протилежне. У нашому випадку, РМ через свою типологічну віддаленість від ІМ2 (НМ) буде слугувати основним джерелом якраз для знаходження протилежностей, відмінностей, що теж важливо. За наявності значних розбіжностей у мовних явищах, вони більше вимагають обговорення, а також спеціально організованого вправління, щоб інтерференція не призвела до помилок у побудові слів чи речень німецькою мовою за аналогією з АМ чи УМ, до неправильної вимови чи інтонації.

Отже, у відповідності з концепцією багатомовності метою навчання ІМ2 поряд із формуванням міжкультурної комунікативної компетенції, має стати розвиток мовної усвідомленості. Особливості психолінгвістичної моделі багатомовності обумовлюють можливість використання досвіду оволодіння РМ та ІМ1 у подальшому

навчання ІМ2. З уведенням ІМ2 доцільно спрыяці развітку мовноў усвідомленасці чэ-
рез парівняння РМ та ІМ1, а таажа вчыці свідомо овалодівати спосабамі оперування
іншомовным матэрыялам. Ураахування ролі РМ та ІМ1 мае буці адным із віршальных
чынініків у вызначенні віхідніх тэарэтычных палажэнъ навчання ІМ2. У падальшых
дасліджэннях доцільно зупініціся на разробці метадыкі навчання німецькаў мовы
як ІМ2 у вузах на аснове апісаных псіхалінгвістычных засад.

Літэратура

1. Барышніков Н. В. Мультилингводиактика / Н. В. Барышніков // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 5. – С. 19-27.
2. Барышніков Н. В., Бодоньі М. А. Английский язык как доминантный в обучении многоязычию / Н.В. Барышніков, М. А. Бодоньі // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 5. – С. 29-33.
3. Бим И. Л. Языковой плюрализм – веление времени [Электронный ресурс] / Бим Инесса Львовна. – Режим доступа: razinov.multilingualism.onego.ru/epub/article010.doc
4. Загалъноевропейські Рекомендації з мовноў освіці: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, професор С. Ю. Ніколаева. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Литкенс К. Я. Так ли всеилен английский язык? / К. Я. Литкенс // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 2. – С. 19-23.
6. Cenoz J., Hufeisen B., U. Jessner. Cross-linguistic influence in third language acquisition: psycholinguistic perspectives / J. Cenoz, B. Hufeisen, U. Jessner. – Clevedon: Multilingual Matters, 2001. – 197 p.
7. Herdina P., Jessner U. A Dynamic model of multilingualism: perspectives of change in psycholinguistics / P. Herdina, U. Jessner. – Clevedon: Multilingual Matters, 2004. – 192 p.
8. Hufeisen B. Kurze Einführung in die linguistische Basis / B. Hufeisen // Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch. – Council of Europe Publishing, 2000. – S. 7-13.
9. Krumm H. J. Sprachenpolitik und Mehrsprachigkeit / H. J. Krumm // Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch. – Council of Europe Publishing, 2000. – S. 35-51.
10. Neuner G. Mehrsprachigkeitskonzept und Tertiärsprachendidaktik / G. Neuner // Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch. – Council of Europe Publishing, 2000. – S. 13-35.
11. Odlin T. Language transfer: cross-linguistic influence in language learning / T. Odlin. – Cambridge University Press, 1989. – 210 p.
12. Ringbom H. Lexical transfer in L3 production / H. Ringbom // Cross-linguistic influence in third language acquisition: Psycholinguistic perspectives. – Clevedon, UK: Multilingual Matters, 2001. – P. 59-68.

Мусієнко А.В.

Науковий керівник –

к.п.н., доц. Л.С. Добровольська

м. Миколаїв,

МНУ імені В.О. Сухомлинського

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглядається практичне застосування Інтернет-ресурсів у навчальному процесі.

Ключові слова: іншомовна компетенція, Інтернет-ресурси, констатуючий експеримент, мотивація, інформаційні технології.

Key-words: foreign language competency, Internet resources, ascertaining experiment, motivation, information technology.

Головним завданням нашого дослідження було формування іншомовної компетенції студентів мовного ВНЗ за допомогою впровадження Інтернет-ресурсів у процесі навчання на заняттях з практичного курсу англійської мови в МНУ імені В.О. Сухомлинського на факультеті іноземної філології на другому курсі.

Метою констатуючого експерименту є виявлення вихідного рівня навчальної мотивації і її конкретного прояву у виді мотивації вивчення англійської мови.

На констатуючому етапі були поставлені наступні задачі:

- Визначити, який мотив є ведучим.
- Чим студенти керуються (тобто які мотиви) при вивченні англійської мови.
- Виявити умови, що сприяють виникненню і зміцненню мотивації вивчення англійської мови.
- Визначити ступінь готовності (потреби) у роботі з комп'ютером, що складає основу в нових інформаційних технологіях [3, с.77].

Для рішення поставлених задач були використані наступні методи:

- педагогічне спостереження;
- аналіз ряду занять та вправ з використанням Інтернет-ресурсів англійської мови.

Констатуючий експеримент містив у собі два етапи: основний і прогностичний. На основному етапі виявлявся реальний навчальний мотив студентів, а також визначалися умови, що підсилюють мотивацію вивчення англійської мови.

Анкетування показало, що більшість студентів займаються англійською мовою із задоволенням, додатково вивчають англійську мову з метою розширення знань, тільки окремі студенти відповіли, що займаються мовою, щоб поліпшити результати у навчанні.

На жаль, виконання студентами домашнього завдання є для багатьох проблемою, хоча ті, хто відповіли, що не люблять виконувати домашні завдання, вказали, що це стосується практичних письмових робіт. Серед висловлених побажань

про те, чого не вистачає на заняттях, були наступні: «відео матеріалів з країнознавства, занять на комп'ютері, спілкування з носіями мови, матеріалів про життя за кордоном, історію та традиції Англії та США».

На прогностичному етапі визначався рівень готовності студентів до сприйняття нових інформаційних технологій.

Для аналізу були виділені наступні критерії:

- Використання на занятті різних педагогічних технологій.
- Психологічний клімат, стиль спілкування з студентами.
- Прийоми підтримки інтересу на занятті [2, с. 46].

На підставі аналізу фактів, отриманих у ході експериментального навчання можна зробити наступні висновки:

1) вихідний рівень навчальної мотивації студентів є невисоким і вимагає підвищення;

2) мотиви одержання знань підмінюються мотивами одержання оцінки, що вимагає переміщення акцентів оцінки на практичну цінність знань;

3) серед факторів, здатних змінити відношення до предмета англійської мови студенти назвали зміну змісту, застосування нових інформаційних технологій, зміна форм роботи на занятті. Ці дані дозволяють говорити про необхідність розробки моделі процесу навчання, метою якої буде підвищення зацікавленості студентів шляхом використання нових інформаційних технологій;

4) аналіз занять показали, що нові інформаційні технології використовуються недостатньо. [1, с. 49].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкова М.М. Использование информационно-компьютерных технологий на уроках иностранного языка // Английский язык в школе. – 2009. – № 2. – С. 48 – 51.
2. Кочергина И.Г. Совершенствование познавательных способностей учащихся через использование информационно-коммуникационных технологий в обучении английскому языку // Иностранные языки в школе. – 2009. – № 3. – С. 45 – 210.
3. Трушкова И.Н. Использование Интернет-ресурсов в обучении письменному выражению мыслей в вузе // Иностранные языки в школе. – 2008. – № 7. – С. 76 – 81.

Андрющенко О.Ю.

МНУ імені В.О. Сухомлинського,

Україна, м. Миколаїв

Науковий керівник:

к.п.н., доцент *О.Л. Щербакова.***РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ**

Ключові слова: невербальне спілкування, кінесика, такесика, праксодика, проксеміка.

Keywords: non-verbal communication, kinesics, takesics, praksodics, proxemics.

Одним із засобів спілкування є невербальна комунікація. Це система немовних знаків, що слугують засобами для обміну інформацією між людьми, тобто різні рухи тіла (жести, міміка) та інші засоби зовнішньої несловесної передачі емоційних станів людини (наприклад, почервоніння, збліднення та ін.),

Найчастіше невербальна передача інформації відбувається одночасно з вербальною і може чи підсилювати, чи змінювати зміст слів. Наприклад, обмін поглядами, вираження обличчя, посмішки, погляд із вираженням схвалення чи засудження – усе це приклади невербальної комунікації.

Австралійський спеціаліст “з мови рухів тіла” Аллан Піз стверджує, що за допомогою слів передається лише 7 % інформації, зате за допомогою звукових засобів (включаючи тон голосу, інтонацію тощо) – 38 %, міміки, жестів, пози – 55 % [3].

Отже, через невербальні прояви співбесідник демонструє своє дійсне ставлення до того, що відбувається. Важливою задачею є побачити ці прояви і зрозуміти, що за ними криється. Але потрібно бути обережним, тому що є такі невербальні сигнали, що в одного народу несуть одну інформацію, а в іншого – другу. Наприклад, згоду більшість європейських народів передають хитанням голови зверху донизу, але болгари цим жестом передають незгоду, а японці – лише підтверджують, що уважно слухають співрозмовника. Використання подібних жестів спричинює часто непорозуміння, тому краще бути обережним і в разі необхідності краще уточнювати або взагалі не використовувати при спілкуванні з іноземцями.

Крім того, усвідомлюючи і керуючи власною невербальною поведінкою, ви отримуєте в користування дуже дієвий інструмент поєднання зі співбесідником і впливу на нього.

Тому, якщо раніше невербальній комунікації відводилася лише допоміжна роль, то нині психологи вважають, що вміння читати невербальні сигнали є важливою умовою ефективного спілкування.

Першою серед невербальних засобів спілкування називають кінесіку, вона включає в себе жести, міміку і пантоміміку, рухи тіла, а також погляди.

Ставлення людини до співрозмовника добре передає його поза. Міміка – це експресивно-виразні рухи різних частин обличчя людини (особливо очей, рота), які передають психологічний її стан у певний момент часу [2].

Другу систему невербальных засобів становить такесика. Такесика вивчає дотики в ситуації спілкування: рукостискання, поплескування по плечах, поцілунки, прогладжування, посмішки.

Окрему систему – праксодику та екстралінгвістику – становлять невербальні засоби, що стосуються голосу та його вокалізацій, тобто інтонація, гучність, темп, тембр, тональність, а також вкраплення у голос – сміх, плач, покашлювання, дикція [1].

Завдяки таким особливостям голос людини неначе проникає у душу співрозмовника, передаючи йому потрібну думку.

Проксеміка – просторові стосунки людей у процесі спілкування. Цей термін належить сучасному американському вченому Е. Халлу, який першим акцентував увагу на ролі просторових чинників у комунікації. Він тлумачить проксеміку як спосіб структурування й використання людьми мікропростору, наприклад, відстань між учасниками спілкування та їх розміщення, форма столів під час вирішення ділових питань тощо. Інші дослідники визначають проксеміку як сприйняття, використання й конструювання простору з комунікативною метою, оскільки очевидним є зв'язок між мікротериторією спілкування та соціальним статусом комунікантів [1].

Розміри особистої просторової території середньо-забезпеченої людини в принципі однакові незалежно від того, чи проживає вона в Північній Америці, Австралії чи Україні, її можна розділити на 4 чіткі просторові зони.

1. Інтимна зона (від 15 до 46 см). З усіх зон ця найголовніша, оскільки саме її людина охороняє так, начебто це її власність. Дозволяється проникнути в цю зону тільки тим, хто знаходиться в тісному емоційному контакті з людиною..

2. Особиста зона (від 46 см до 1,2 метри). Це відстань, що зазвичай розділяє нас, коли ми знаходимося на офіційних прийомах і вечорах, на дружніх вечірках.

3. Соціальна зона (від 1,2 до 3,6 метрів). На такій відстані ми тримаємося від сторонніх людей, яких не дуже добре знаємо.

4. Суспільна зона (більш 3,6 метри). Коли ми адресуємо повідомлення до великої групи людей, то зручніше за все стояти саме на цій відстані [4].

Знання хоча б основних відомостей про невербальне спілкування та розуміння мови міміки та жестів дозволяє більш точно визначити позицію співбесідника, розташувати його до себе. Читаючи жести, людина може зрозуміти, як сприйнято те, що вона говорить, – зі схваленням чи вороже, як відчуває себе у вашому оточенні.

Отже, в наш час невербальне спілкування має важливу роль у житті людини, адже наше ставлення до інших нерідко формується під впливом першого враження, а воно є результатом дії невербальних сигналів – ходи, виразу обличчя, поглядів, манери триматися, жестів, стилю одягу та ін. Крім того, невербальні сигнали спонтанні, несвідомі і тому завжди щирі. Вміння користуватися цим арсеналом невербальної комунікації сприяє формуванню культури спілкування, а також може стати допоміжним засобом у просуванні кар'єрними сходами.

Література:

1. Лабунская В.А. Невербальное поведение. – Ростов-на-Дону: издательство Ростовского университета – 1986.– 135с.
2. РюклеХорст. Ваше тайное оружие в общении: мимика, жест, движение. – М.:Интерэксперт: Инфра – М – 1996.– 227с.

3. ПизАллан. Языкжестов: увлекательнопособие для деловых людей. – М.: Ай-Кью – 1992. – 112с.
4. Петровский А. В. Психология: [Учебник для студ. высш. пед. зав] / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – 2-е изд. – М.: Изд. Центр «Академия»; Высшаяшкола, 2001. – 512 с.

Будій З. І.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики англійської мови
та методики її викладання,
Тернопільський національний
педагогічний університет,
Україна

УМОВИ УСПІШНОГО ВЖИВАННЯ І СПРИЙНЯТТЯ ПЕРФОРМАТИВІВ

Ключові слова: перформатив, умови успішності, конвенційність, умова пропозиційного змісту, підготовчі умови, умова щирості, умова суттєвості, невдачі.

Key words: performative, felicity conditions, conventionality, propositional content condition, preparatory condition, sincerity condition, essential condition, infelicities.

Для того, щоб спілкування було чинним, необхідні умови, навіть якщо ці умови приховані за соціальними структурами або замовчуються зі стратегічних чи важливих міркувань. Комплекс умов, за яких перформатив забезпечує успішність мовленнєвого акту, у формулюванні Дж. Остіна складають такі:

Повинна існувати загальноприйнята конвенційна процедура, під час якої вимовляються певні слова певними особами за певних обставин, і яка дає певний конвенційний результат.

Ці певні особи та обставини у кожному окремому випадку повинні підходити для виконання даної процедури.

Процедура повинна виконуватися усіма учасниками правильно і у повному обсязі.

Якщо процедуру виконують особи, які мають певні думки або почуття, то кожна особа, що бере участь у процедурі, повинна дійсно мати ці думки, почуття або наміри так поводитися.

У кінцевому результаті, ці особи повинні поводитися відповідним чином [3, 15].

Для успішного виконання перформативного мовленнєвого акту Дж. Серль сформулював ряд основних умов:

По-перше, він виокремив *'умову пропозиційного змісту'* – вимогу, згідно з якою мовленнєві акти повинні містити семантичні та референційні елементи, які є підтвердженням того, що вони говорять *про* щось. Один і той же зміст можна знайти у різних видах мовленнєвого акту. Але різні види мовленнєвих актів обмежують цю умову по-різному. Наприклад, обіцянка вимагає, щоб пропозиційний зміст був у формі майбутнього часу, тому що не можна пообіцяти щось формою минулого часу.

По-друге, Дж. Серль зауважив *'підготовчі умови'*, тобто заздалегідь створені умови, необхідні для успішного виконання акту: *Я не можу наказати тобі зробити щось, якщо я не маю статусу дати такий наказ. Я не можу привітатися з тобою, якщо наша розмова віч-на-віч вже підходить до завершення.*

Третя умова, яку Дж. Серль назвав *'умовою щирості'*, полягає у необхідності того, що коли хтось обіцяє щось зробити, то він повинен мати намір це зробити; якщо хтось просить, щоб для нього щось зробили, то він повинен хотіти, щоб це

було зроблено; і якщо хтось стверджує, що він щось знає, то він повинен бути переконаний, що це так.

Четверта умова, яку дослідник вважав найбільш важливою, це ‘*умова сутєвості*’ або ‘*зобов’язуюча умова*’, суть якої полягає у тому, що промовляння окремих слів дійсно означає виконання певної дії: привітання ‘*Добрий день*’ означатиме увічливе визнання мовцем слухача, якщо акт привітання успішний [6, 67]. Ці чотири умови визначають різні рівні, на яких акти відрізняються одне від одного.

Якщо всі умови виконуються, то перформативне висловлювання вважається успішним. Проте є випадки, коли одна або деякі умови порушуються. Таке недотримання умов Дж. Остін поділяє на два класи. До першого класу належать порушення конвенційних процедур – осічки (*‘misfires’*) (умови 1-3), коли дія не є успішною взагалі. Другий клас становлять зловживання (*‘abuses’*) (порушення умов 4-5), тому що дія виконана, але вона є нещирою (*‘hollow’*) [3, с. 16], оскільки існує прогалина між ‘внутрішнім станом думки’ і ‘зовнішньою вербальною дією’ [5, 11] (наприклад, коли мовець щось обіцяє, але не має наміру виконувати обіцянку). Дж. Остін має на увазі розбіжність між інтенцією, наміром (*intention*) і виконанням дії (*performance*). Філософ вважає, що джерело більшості невдач знаходиться не у структурі самого перформативного висловлювання, а у тому, що, по-перше, перформативне висловлювання є конвенційною (ритуальною, церемонійною) дією, а, по-друге, як будь-яка вербальна чи невербальна дія, перформативи можуть бути незадовільними [3, 21]. Окрім цього, Дж. Остін зазначає три особливі типи невдач, які є характерними власне для перформативів, а саме: неправомірність виконання дії, нещирість мовленнєвих актів і порушення зобов’язань [4].

Уцентріувагисучаснихдослідженьперебувають“перформативні(комунікативні) невдачі, що є випадками мовленнєвих актів, коли зміст комунікативної спрямованості перформативного висловлення, що позначає намір мовця відносно адресата, не відповідає очікуванім діям адресата, у результаті чого його реакція є неадекватною” [1, 61], або “недосягнення адресантом комунікативної мети та прагматичних спрямувань, а також відсутність взаєморозуміння та згоди між комунікантами” [2, 180], тобто порушення умов успішності мовленнєвих актів зумовлює порушення релевантності способів вживання мовних виразів та мовленнєвої дії в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації: підручник / О. О. Сліванова. – Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. – 350 с.
2. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О. В. Яшенкова. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 312 с. (Серія «Альма-матер»).
3. Austin J. How to Do Things with Words / J. Austin [2nd edition]. – Oxford: Clarendon Press, 1975. – 192 p.
4. Austin J. Performative-Constative / J. Austin; [trans. G. J. Warnock, in C. E. Caton (ed.)] // Philosophy and Ordinary Language. – Urbana: University of Illinois Press, 1963. – P. 22–54.
5. Loxley J. Performativity / J. Loxley. – London and New York: Routledge, 2007. – 185 p.
6. Searle J. Speech Acts: an Essay in the Philosophy of Language / J. Searle. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969. – 203 p.

10 НАЙВІДОМШИХ ШТУЧНИХ МОВ СВІТУ

Ключові слова: мова, штучна мова, штучно створений, мовна концепція.

Keywords: language, artificial language, artificially created, language concept.

Звичайні мови мали десь виникнути та потім розвинулись в те, що ми розуміємо та використовуємо сьогодні. Але чи з'являються мови в наш час? Чому б комусь спало на думку використовувати штучну мову, а не звичайну?

Сьогодні, крім вчених-лінгвістів, доступ до створення штучних мов в рівній мірі отримують письменники, художники. Більш того, розробка мовної моделі стає хобі. По всьому світу "Товариства Моделювання Мов" (в одному тільки США подібне об'єднання на 1999 рік налічувало близько 20 000 членів) приймають у свої ряди всіх – від дилетантів до визнаних учених. У світі відомі 10 штучних мов, яких було використано не завжди навіть мовознавцями.[1]

Сольресоль була створена як спрощена мова, що значно полегшила спілкування в цілому світі. Розробник мови, французький музикант Франсуа Сюдр, обрав за основу сім нот музичної гама: до, ре, мі, фа, со, ля, сі. А отже, слова можна записати музичним письмом, спілкування при цьому реалізовувати співаючи, тоді як склади навіть можна було презентувати в вигляді сімох кольорів, тож цією мовою могли б оволодіти навіть неписьменні.

Джон Рональд Толкіен вигадав та використовував мову Квенья в своїй культовій трилогії «Володар перстнів». Це – найбільш якісно та старанно продумана з мов, розроблених Толкіном, і одна з причин, з якої він почав писати свої неймовірні історії. Квеньї потрібні були домівка та носії, тож Середзем'я стало її домом, а ельфь-фи – носіями. Толкіен хотів створити найкрасивішу з можливих мов і використовував елементи латини, грецької та фінської, при її створенні.

Лаадан створила американська письменниця та лінгвіст Сюзетт Хеден Елгін, щоб перевірити гіпотезу Сепіра-Ворфа. Гіпотеза Сепіра-Ворфа стверджує, що форма та характер мови можуть визначати процес мислення, те, як думають люди. Отже, Хеден Елгін захотіла перевірити думку про те, що людські мови не дуже пристосовані для самовираження жінок. Лаадан містить слова для вираження таких ідей та понять, які в англійській мові виражаються лише за допомогою тонів або мови тіла. Наприклад, Лаадан має окремі слова для емоції, яка означає «я щаслива через щось», на противагу безпричинному відчуттю щастя. В англійській мові ця різниця виражається кількома іншими словами, які об'єднуються разом з метою модифікації значення «щастя». В лаадані ж в таких ситуаціях достатньо одного слова [2].

Токи пона була створена канадським лінгвістом та перекладачем Сонею Елен Кіса. В своєму лексиконі ця мова має лише 123 слова, які можна об'єднувати, щоб

створювати більш складні слова. Цю мову досить легко вивчити, проте через малу кількість слів, мовці можуть зустрітись з труднощами, пов'язаними з вираженням різних відтінків значень. Токі пона – ще одна мова, розроблена на основі гіпотези Сепіра-Ворфа, яка має на меті спростити життя шляхом спрощення мови.

Лінгва ігнота (лат. *Lingua Ignota*, «невідома мова») була створена абатисою Хільдегардою Бінгенською і є найпершою відомою штучною людською мовою. І хоча щодо цілей її створення можна лише робити припущення, монахині, ймовірно, використовували її як таємну мову. Хільдегарда була талановитим композитором, тож часто використовувала слова своєї мови у власній музиці, а словник лінгва ігнота, який нараховує приблизно 1000 слів, складається переважно з релігійних та медичних термінів.

Новомова – це ще одна мова, створена спеціально для книги. Джордж Оруел використав її в своєму відомому антиутопічному романі «1984». Відповідно до книги, метою мови було звуження можливого простору для думок і, зрештою, – повне витиснення англійської. Деякі слова з книги, а, відповідно, і з самої мови, такі як «думкозлочин» (*thoughtcrime*), були підхоплені живими мовами.

Енохіанська мова з'явилась в книгах астролога Джона Ді і провидця Едварда Келлі в XVI сторіччі. Якщо вірити авторам, їх цієї мови навчили янголи, а використовував її сам Господь, при створенні світу. Ді та Келлі використовували енохіанську абетку при написанні книг з магії.

А-Прим створена виключно з філософськими намірами. Це версія англійської мови, яка не дозволяє використання будь яких форм дієслова “to be” (“бути”, “являтися”). За словами Альфреда Коржибськи, засновника загальної семантики, ідеї якої були розвинуті при створенні А-Прим його учнями, така конструкція мови може використовуватись для того, щоб сприяти критичному мисленню та робити думки більш чіткими, адже подібний формат автоматично переключає мовця з моделі “суджень” (навішування ярликів, як-то “Віктор – геній”) в модель донесення персональних думок (“Віктор справив на мене враження розумної людини”). Іншими словами, А-прим вживається для висловлювання особистих вражень мовця, а не загальних суджень, що робить важчим свідоме чи несвідоме маніпулювання фактами шляхом їх підміни необґрунтованими персональними думками. Правило виключення дієслова приналежності можна так чи інакше використовувати в багатьох мовах, тому вважається, що А-Прим є конкретним випадком Я-Прим.

Есператно – однозначно, найбільш відома з усіх штучних мов. Її було створено наприкінці XIX століття польським доктором Людвіком Заменгофом. Він хотів створити політично нейтральну та легку для вивчення мову. Щоб досягти першої мети Заменгоф використав елементи найбільш поширених європейських мов, а для досягнення другої створив суворо нормалізовану граматику. В наш час цією мовою володіють близько 2 мільйонів людей, а есперанто-версія Вікіпедії нараховує понад 100 000 статей. Есперанто є єдиною робочою мовою багатьох регулярних міжнародних з'їздів, зустрічей і фестивалів, які відбуваються без участі перекладачів.

Клінгонська – штучна мова, вигадана для раси прибульців з Клінгону з відомого телевізійного серіалу “Зоряний шлях”, навмисно насичена складними правилами та звуками. Але саме завдяки серіалу вона набула певної популярності. Наразі навіть існує Інститут клінгонської мови, який випускає щомісячний журнал

«HolQeD» (Лінгвістика). Клінгонською перекладено “Епос про Гільгамеша” та деякі твори Шекспіра.

Серйозним недоліком всіх до цих пір створених міжнародних мов є те, що в їх основі всіх лежить один з європейських мов і латинсько-романська або ж англійська лексика. Незважаючи на це, досвід показав, що штучні мови можуть з успіхом використовуватися в якості міжнаціонального засоби комунікації і що більшість з них значно простіше, ніж будь-який національну мову [2].

Література

1. Кузнецов С.М. Міжнародні мови; Штучні мови. Лінгвістичний енциклопедичний словник. - М.: 1990. – 650 с.
2. Вікіпедія. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Есперанто> https://uk.wikipedia.org/wiki/Клінгонська_мова

Павловская Л.И.

Национальный
технический университет

Украины

«Киевский политехнический институт»,
г. Киев**КОНТЕКСТУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ НЕМЕЦКИХ ГЛАГОЛОВ С
ОТДЕЛЯЕМЫМИ ПРИСТАВКАМИ В ДИСТАНТНОМ ПОЛОЖЕНИИ**

Ключевые слова: немецкий язык, глагол, приставка, контекст, предложение, дистантное положение.

Keywords: German language, verb, prefix, context, sentence, distant position.

Потребность в освоении всего богатства выразительных средств немецкого языка, в частности, для оптимального чтения и письма, а также для перевода высокого уровня с немецкого языка и на немецкий язык, обосновывает актуальность изучения особенностей употребления немецких глаголов с отделяемой приставкой, как одного из компонентов рамочной конструкции, характерной для немецкого языка и привлекающей значительный интерес исследователей [например, 1; 2; 6]. Кроме того, глаголы с отделяемыми приставками изучаются также с грамматической, семантической и стилистической точек зрения, для чего рассматриваются структурные и семантические особенности, как приставок, так и глаголов в предложении [например, 3; 4; 5; 7].

В настоящей работе рассматриваются особенности употребления немецких глаголов с отделяемыми приставками в дистантном положении в зависимости от их окружения (контекста). Это представляется целесообразным, поскольку истинное грамматическое значение формы раскрывается только в связи с ее контекстуальными элементами на уровне высказывания [3, с. 67]. В дистантном положении приставка отделена от корневой основы глагола и находит свое место в предложении после этого глагола, отделяемая пробелом, но чаще всего одним словом или несколькими словами. Приставка в дистантном положении может находиться в конце предложения (один из видов рамочной конструкции) или же после приставки могут находиться другие члены предложения (нарушение рамочной конструкции, неполная рамка). Употребление глаголов с отделяемой приставкой в дистантном положении в немецком языке имеет место в простых предложениях с глаголом-сказуемым в настоящем времени (презент) или в прошедшем времени (имперфект, претерит).

Простое предложение, имеющее глагол с приставкой в дистантном положении, может быть также частью сложносочиненного предложения или же главным предложением сложноподчиненного предложения. Глаголы в таких предложениях могут иметь форму индикатива, конъюнктива или императива в активном залоге. Отделяемая глагольная приставка в дистантном положении может выполнять в немецком предложении функцию компонента, создающего рамку (наряду с другими компонентами) [6, с. 7]. Это объясняет рассмотрение глаголов с отделяемой пристав-

кой в дистантном положении в связи с рамочными конструкциями (полная рамка, неполная рамка, нерамочное строение предложения). Употребление различных типов неполной рамки или нерамочного строения предложения зависит от характера текста [2, с. 28]. Нарушение рамочной конструкции более типично для художественной литературы, публицистики, рекламы, разговорной речи, где подобное нарушение часто объясняется стилистическими целями автора либо его стремлением передать особенности живой разговорной речи. Неполная рамка и нерамочное строение предложения могут иметь место и по причине увеличения семантической нагрузки глагольного сказуемого. В результате этого приставка может располагаться ближе к началу предложения [2, с. 17]. В научных и деловых текстах нарушение рамочной конструкции происходит реже, обычно с целью создания большей ясности высказывания, а иногда для достижения большей благозвучности высказывания в каждом конкретном случае. Научные и деловые тексты, когда в их содержании стремятся учесть многообразие обстоятельств, часто включают в себя многословные предложения, требующие для их ясного восприятия применения разнообразных приемов, в том числе, связанных с изменениями рамочной конструкции, включая различные варианты употребления глаголов с отделяемой приставкой. В коротких предложениях более характерным является рамочное строение, в многословных – нарушение рамочной конструкции.

При переводе с русского или украинского языка на немецкий язык, переводчик, под влиянием структуры этих языков, где отсутствуют глаголы с отделяемой приставкой, стремится переносить отделяемую приставку ближе к глаголу, нарушая рамочную конструкцию или, чтобы избежать дистантного положения приставки в многословном предложении, применяет, где это возможно, вместо активного залога пассивный, или же стремится заменить глагол с отделяемой приставкой глаголом-синонимом без приставки (einführen – importieren, ausführen – exportieren и т.д.). Таким образом, употребление немецких глаголов с отделяемой приставкой в дистантном положении обусловлено контекстом и требует разностороннего изучения в связи с определенными типами текстов и предложений. Перспективным для дальнейших исследований может быть рассмотрение употребления таких глаголов в отдельных типах текстов по тематике, назначению и т.п.

Литература

1. Блох М.Я. К вопросу о рамочной конструкции предложения (на материале английского и немецкого языков)/ М.Я. Блох, МГПИ. – М., 1962. – 26 с.
2. Каменец Г.Е. Неполная рамка и нерамочное строение предложения в современном немецком языке, Г.Е. Каменец; Сибирский металлургический ин-т. – Сталинск, 1957. – 60 с.
3. Милосердова Е.В. Семантика и прагматика модальности (на материале простого предложения современного немецкого языка)/ Е.В. Милосердова. – Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1991. – 196 с.
4. Новак Г.Ф. Структурні та семантичні особливості німецьких дієслів з першим безпосереднім складником durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-, voll-: автореферат дис. канд. філол. наук/ Г.Ф. Новак, Київський держ. лінгв. ун-т. – Київ, 2001. – 20 с.

5. Силаева Т.А. Системная организация и структурно-семантические отношения глагольных префиксальных элементов совр. нем. языка: автореферат дис. ... канд. филол. наук/ Т.А. Силаева, Минский гос. пед. ин-т иностр. языков. – Минск, 1984. – 20 с.
6. Туришева О.О. Порушення рамкової конструкції в сучасній німецькій мові: функціональний аспект, нормативний статус/ О.О. Туришева; Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2012. – 20 с.
7. Яновская М.А. Структурные черты коротких предложений в современной немецкой художественной прозе: автореферат дисс. ... канд. филол. наук/ М.А. Яновская; Ленинградский гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена. – Ленинград, 1976. – 16 с.

**ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ДІАСПОРІ
У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ЯРОСЛАВА РУДНИЦЬКОГО**

У статті висвітлено основні аспекти соціолінгвістичних досліджень Я. Рудницького в контексті вивчення ним умов збереження і перспектив розвитку української мови в діаспорі.

Ключові слова: соціолінгвістика, білінгвізм, мовні права, мовні анклав, національна ідентичність, канадська багатокультурність.

The Problem of Preserving and Perspective of the Diaspora Ukrainian Development in Ya. Rudnytsky's Research Heritage

The main aspects of Rudnytsky's sociolinguistic investigation in the context of the defined terms of preservation and perspective of the diaspora Ukrainian development are elucidated in the article.

Keywords: sociolinguistics, bilingualism, language rights, linguistic enclave, national identity, Canadian multiculturalism.

Цілісний розгляд історії українського мовознавства ХХ століття неможливий без урахування вагомих наукових здобутків визначного ученого діаспори, автора першого «Етимологічного словника української мови» Ярослава-Богдана Рудницького (1910-1995).

Основні етапи його наукової та громадської діяльності стисло окреслені в працях Р. Зорівчак, Г. Дідківської, В. Вериги, Я. Дзири, О. Домбровського, Я. Пришляк, В. Шендеровського, О. Супронюк, Л. Дегтяренко, Т. Носко-Оборонів, Я. Славутича, М. Мандрики, Ю. Шевельова, В. Кубійовича. Про роль Я. Рудницького як оборонця мовних прав українців діаспори йдеться в роботах Г. Дідківської «Професор Рудницький – мовознавець і патріот», Я. Дзири «Лицар ордена не тільки Канади», Р. Сіромського «Питання багатокультурності та збереження національної гідності канадських українців у дослідженнях Ярослава Рудницького». Однак ґрунтовне вивчення соціолінгвістичного контенту наукової спадщини україно-канадського вченого попереду.

Мета статті – висвітлити внесок Ярослава Рудницького в соціолінгвістичні дослідження зарубіжної україніки другої половини ХХ століття в контексті визначення умов збереження і перспектив розвитку української мови в діаспорі.

Майже 60 років життя Я.-Б. Рудницький був відірваний від рідної землі, однак для збереження національної ідентичності українців зробив надзвичайно багато.

Переконаний, що «збереження і розвиток культури будь-якої національної групи неможливе без збереження мови, яка є виразником тієї культури», а «для збереження й поширення української мови треба духовного підложжя, ідейного спряму-

вання й національної свідомости широких кол українського громадянства в розсіянні», Ярослав Рудницький постійно нагадував українцям-емігрантам: «Одне з ваших найперших і найголовніших завдань – зберігати рідну мову і культуру умовх нового поселенця» [2, 152].

У 1948 році учений став одним із ініціаторів відкриття Інституту слов'янознавства УВАН в Авґсбурзі; у 1949 році разом із Л. Білецьким та Д. Дорошенком, розпочав діяльність Української вільної Академії наук в Канаді; у 1978 році ініціював відновлення УММАН (Могилянсько-Мазепинської Академії наук); у 1949 році започаткував роботу Департаменту славістики і україністики в Манітобському університеті Вінніпегу; у 1978 році заснував Кафедру українознавства в Макворському університеті (Сідней, Австралія) [2, 145].

Як просвітник, науковець, педагог і громадський діяч української еміграції, Ярослав Рудницький допомагав українцям Австралії, Нової Зеландії, Бразилії, Аргентини та інших країн, багато зробив для організації практичного викладання української мови в Німеччині і Канаді, був автором численних навчальних посібників з українського фольклору, літератури, правопису, писав програми, посібники, хрестоматії, довідники, підручники та словники для широкого «егзильного» загалу.

Так, «Сучасна українська граматика» Я. Рудницького для англомовних користувачів перевидавалася з 1949 року сім разів, причому останнє, сьоме видання (співавтор – Ю. Луцький), датується 1979 роком. «Підручник української мови» для німецькомовних учнів витримав чотири видання: у 1940, 1941, 1943, 1964 роках. У 1942 році в Празі уперше було опубліковано «Український правопис» Я. Рудницького (фототипічний передрук праці мав місце у 1945 році в Авґсбурзі), у 1948 році роботу було «авторизовано для шкільного вжитку» і ще раз видано в Німеччині. Черговий передрук відбувся у Вінніпезі (Канада) в 1949 році. Неодноразово виходив друком англомовний «Посібник з граматики української мови» (1949, 1968 роки, співавтор – Ю. Луцький). У 1946 році опубліковано «Граматичні таблиці з української мови для шкіл і самонавчання».

Великим попитом серед шанувальників українського слова користувалися його праці: «Як говорити по-літературному» (1942, 1946 роки, Німеччина), «Як писати по-літературному» (1951 рік, Канада), «Правописний словник української мови» на 65 тис. слів, укладений у співавторстві з К. Церкевичем і виданий у 1979 році, кишеньковий «Українсько-німецький словник», який перевидавався чотири рази: у 1940; 1941; 1942 і 1943 роках, «Українсько-німецький словник» (автори – З. Кузеля і Я. Рудницький, 1943 рік). Подією в академічному житті української діаспори став перший «Етимологічний словник української мови» (1962-1982 роки), написаний англійською мовою.

Плідно працював у сфері вироблення єдиних і науково виправданих вимог транслітерації українських імен, прізвищ і географічних назв. Разом з іншими патріотично налаштованими заокеанськими вченими у численних публікаціях оскаржував написання «The Ukraine» (провінція Україна, частина Росії або Польщі) замість «Ukraine» (держава Україна), рішуче протестував проти ненавмисного (через некомпетентність перекладачів) і продуманого (через бажання приховати своє національне походження) українських імен і прізвищ, проти кричущої безграмотності, що призводила неузгодженості в роді імен і прізвищ (Боса Пітер, Сухий Марія) чи

до існавання двух-трёх варыянтаў аднаго і таго ж прызвісца (Крыптула – Крйбтула – Хрйбтула), тощ [6, 43-44; 2, 153].

Актыўна публікаваўся Я. Рудніцкі на сторінках патрыотычна наладжанага перыядычнага выдання «Канадскі фермер», працаваў в асерэду україньскай культуры і асьвіты у Вінніпэзі, редагуваў друкаваны орган Товарысці плеканьня ріднай мовы – часопіс «Слово на сторожы», брав учасьць у теле- та радіоперадачах, прысьвячаны мовным пытаньням. Ась далеко не повны перелік яго публіцыстычных выступіў щодо збережэньня ріднай мовы: «Без ріднай мовы не мае інтэграцыі» («Україньскі вісты», 1960), «Рідна мова – асновны виховны чыннык» («Канадскі фермер», 1960), «Соцыяпсыхалогічны чыннык у збережэньні україньскай мовы» («Наша мета», 1960), «Справа буквы Г в україньскаму правописі» («Канадскі фермер», 1961), «За канстытуцыйнае вызнаньня україньскай мовы» («Гомін Украіны», 1967), «За майбутне україньскай мовы і культуры в Канаді» («Україньскі вісты», 1972), «Проблема мовы і асыміляцыя україньціў в дыяспоры» («Пластовы шлях», 1976), «Справа україньскай мовы в Канаді» («Свобода», 1987), «За самостыйнасьць і окремішнасьць україньскай мовы» («Вільна думка», 1992), «Про україньску мову в Канаді» («Наша мета», 1993) [2, 158].

Асоблывы інтэрес для дасліднікнаў навуковай спадчыны Я. Рудніцкаго в кантэксты вывчэньня ным стану і перспектывы развукту україньскай мовы в дыяспоры становляць яго праці «Мовы Канады», «Україньска мова й мовнае пытаньня в Манітобі», «Іммігрантскы мовы, мовны контакт і двомовнасьць у Канаді», «Становысца україньскай та іншых слов'янскых мов у Канаді» «Дасліджэньня про україньскы мовны анклавы», «Слов'янскы лінгвістычны атлас Канады і США». Чымало цінных матэрыялаў выдрукувано у часопісі «Рудніцкіана».

Апублікована у 1987 році, кнйга «Мовы Канады» аб'яднала ряд соціолінгвістычных дасліджэнь ученого, здыйсненых упродовж 50-80 рокаў.

У «Вступі» аўтор, дэманструючы в порівняльных табліцах статыстычны даны щодо кылькосты носііў мов нацыянальных меншынь у 1961, 1971, 1981 роках, пазыцыйнае україньску мову як анклаву, «стыку до чужомовных втручаны», «здатну до экспансыі» іммігрантску мову в умовах кампактнаго пражываньня україньціў у стэповых правінцыях Канады (Манітобі, Саскачевані й Альберты). Як зазначае вчений, «україньска мова утрымае стыйкі пазыцыі сярэд україньскых емігрантів другога-трэтьога поколінья» навіць за умовы іх пераселення в міста. Так, у 1961 в україньску вызнали рідною: в Онтарыю – 58% народжэных у Канаді україньціў в Манітобі – 83,1%, у Квебеку – 48% україньціў, у Брытанскій Колумбіі 43,8% [6, 11].

У розділі «Іммігрантска родына як фактор мовнаго вихованьня» Рудніцкі підкрэсьлюе, що спецыяльных дасліджэнь у згаданій галузі навуковцямы не праводылось. Натомысь існуе традыцыя ідэалогічных звернень вызначных нацыянальных дйачів до свідомых україньціў забеспечуваты у свойх родынах україномовнае вихованьня дйетей. Для прыкладу учены наводыць цытаты Пантелеймона Куліша, Метрополыта Іларыона і Метрополыта Германіка, выдрукуваны у выпусках «Слова на сторожы» [6, 12-13].

У розділі «Роль церкви» Яраслав Рудніцкі наголашуе, що мова богослужынь у церквах, які аб'яднуюць у релігійны громады прадставніків тых чы іншых нацыянальных меншынь Канады, выступае як фактор протыдыі асыміляцыйным процесама в емігрантскаму сярэдовысці. Він падае статыстычны даны станом на 1961 рік про такы церкви, высвітлюе патрыотычны пазыцыі Метрополыта Іларыона, голывы україньскай

греко-католицької церкви, у якій літургії поводитися виключно українською мовою, і Митрополита Германіка, голови української римо-католицької церкви, де було запроваджено традицію проводити богослужіння як українською, так і англійською мовою (англійською – для американців, що взяли шлюб з українками і навпаки) [6, 15-16].

З розділу «Іммігрантські мовні школи» дізнаємося про специфіку побутування іммігрантських мову освітній сфері Канади. Автор наголошує, що і 60-тих роках у Канаді викладання українською мовою відбувалося у вечірніх, суботніх, недільних та приватних школах. Так, україномовні класи було створено у восьми коледжах (інститутах) Вінніпегу, Саскатуна, Едмонтона, Анкастера. Українська мова вивчалася також в університетах Манітоби Сасачкевана, Альберти, Торонто, Отави, Ватерлоо і Гамільтона. З 1961 року в Манітобі та степових провінціях було введено курс викладання української в громадських школах. Станом на 1965 рік в Канаді було 175 освітніх закладів, у яких українську мову вивчало від 65 до 75 тисяч осіб. Констатує автор і те, що більше 150 двомовних канадських україно-англійських шкіл після 1916 року перестали існувати [6, 18-22].

Розділ «Громадські організації» висвітлює вагому роль добровільних національних товариств у справі збереження рідної мови і традицій. Особливо цінними є такі об'єднання для тих, хто хоче мати додаткову мовну практику – тобто для емігрантів другого-третього покоління [6, 23].

Розділ «Мас-медіа і іммігрантські мови» ілюструє розширення слухацької аудиторії в системі канадського радіомовлення мовами меншин та зростання кількості передплатників періодичних видань іммігрантськими мовами. Так, у 1911 році кількість читачів україномовних газет і журналів становила 18000, то в 1963 році – їх було вже 140000 [6, 25].

Стаття «Наукові дослідницькі центри» з книги «Мови Канади» вміщує перелік найбільш яскравих лінгвістичних досліджень україно-канадських учених, надрукованих у серії «Славістика» і «Slavica Canadiana» [6, 31].

У статті «Наукові дослідження» автор подає витяги зі своїх статей «Дослідження про українські мовні анклавні» (*Die Erforschung der ukrainischen Sprachinseln*, Лейпциг, 1940), «Слов'янський лінгвістичний атлас Канади і США» (*Slavic linguistic atlas of Canada and U.S.A.*, Філадельфія, 1949). У них викладено міркування ученого про особливості використання рідної мови групами емігрантів «*on Ukrainian language-islands*» (з англ.: в українських мовних острівцях, анклавах), а саме: загальні зауваги, конкретні спостереження і завдання для подальших досліджень

Серед загальних зауваг варто згадати такі: 1) у полісах, містах і містечках спостерігається україно-англійська двомовність, причому англійська використовується в офіційних ситуаціях, а українська – в побуті; 2) англійський монологізм характерний для другого-третього покоління емігрантів (у їхньому середовищі він становить приблизно 50%); 3) слов'янський монологізм притаманний лише новоприбулим; 4) у дуже маленьких селах, де живуть переважно слов'яни, рідна мова може вживатися навіть у діловій сфері, англійська використовується в школі, на пошті, в муніципалітеті тощо, англійський білінгвізм тут – рідкісне явище; 5) на далеких фермах подекуди спостерігається слов'янський монологізм, тут є ймовірність зустріти людей (переважно старшого віку), які зовсім не знають англійської [6, 27-28].

Серед окремих спостережень, наведених Я. Рудницьким, інтерес становлять такі твердження: 1) у Центральній та Західній Канаді кількість носіїв української мови є найбільшою у порівнянні з кількістю носіїв інших слов'янських мов; 2) слов'янські мови в Канаді зберігають діалектний колорит, трапляються чисті і мішані діалекти; 3) чисті діалекти зустрічаються у віддалених селах чи на фермах, якщо туди переселилися люди з одного українського села; 4) у великих містах існують змішані діалектні системи, що перебувають під впливом домінантної літературної мови; 5) якщо представники різних слов'янських народів проживають в одній місцевості, то вони, як правило, говорять найбільш розповсюдженою там слов'янською мовою, наприклад, поляки в Сасачевані говорять українською, звертаючись до українців; 6) у чистих і мішаних слов'янських діалектів вживаються англійські запозичення зі сфери матеріальної, духовної чи соціальної культури, наприклад: «хауз» («house», з англ.: дім), «лоер» («lawyer», з англ.: правник, юрист); 7) у середовищі старшого двомовного покоління емігрантів слов'янського походження побутує специфічний варіант «слов'янізованої англійської»; 8) у Канаді досить мало топонімів слов'янського походження; 9) є дуже багато «англізованих» українських імен і прізвищ [6, 28-29].

Серед завдань для подальших досліджень Я. Рудницький називає: 1) вивчення проблеми асиміляції слов'янських мов у Канаді; 2) вивчення фонетичних, морфологічних, синтаксичних особливостей слов'янських діалектів у Канаді; 3) укладання карти слов'янських діалектів Канади; 4) дослідження англійських запозичень в розмовній мові емігрантів слов'янського походження в Канаді і США; 5) дослідження «слов'янської англійської» як різновиду «слов'янізованої англійської» в Канаді; 6) вивчення слов'янських топонімів у Канаді; 7) вивчення слов'яно-англійських імен і прізвищ [6, 29].

У статті «Мультикультуралізм, або Двомовність проти багатомовності» з книги «Мови Канади» стисло окреслено ряд вагомих здобутків Я. Рудницького в галузі соціолінгвістики, а саме: подано класифікацію мов Канади, викладено типи білінгвізму, вказано основні ознаки «лінгвіциду» і наслідки «ономастичного білінгвізму».

Так, за історичним принципом Я. Рудницький ділить мови на колоніальні, корінні та іммігрантські; за принципом генеалогічної належності – на індоєвропейські та неіндоєвропейські; за рівнем опору асимілятивним процесам – на анклавні, симбіотичні, гібридизовані і вимерлі. *Анклавні* (enclavic) – стійкі, замкнуті мови з великою силою опору і мінімумом допустимого чужомовного втручання, *симбіотичні* (symbiotic) співіснують одна з одною в гармонійному творчому контактуванні, *гібридизовані* (hybridized) – зі змішаними елементами формування конгломерату; *вимерлі* (extinct) – з нульовим опором чужомовним втручанням у процесі історичного розвитку [6, 44].

Принциповою була позиція вченого щодо трактування поняття «білінгвізм». На початку шістдесятих років більшість канадських науковців вживали його лише на позначення лише англо-французької двомовності, і люди, які володіли тільки однією з двох офіційних мов, вважалися одномовними, хоча насправді були, як мінімум, двомовними (бо володіли однією з офіційних мов і материнською). Тоді, зважаючи на реальну мовну ситуацію Канади, Я. Рудницький висуває тезу про розрізнення таких типів білінгвізму, як: «офіційний білінгвізм» – англо-французький або (у Квебеку)

франко-англійський (за даними перепису 1961 року 2 231 172 канадців визнано офіційно двомовними); «*регіональний (напівофіційний) білінгвізм*» – знання однієї з офіційних мов (англійської чи французької) і материнської (найчастіше це англійсько-німецький, українсько-англійський, англійсько-український, англійсько-італійський, французько-італійський, французько-український, французько-німецький білінгвізм; «*маргінальний (неофіційний) білінгвізм*» – знання і використання двох мов, жодна з яких не належить до числа офіційних (наприклад: російсько-німецький, українсько-ісландський, екімосько-індіанський тощо; за даними перепису 1961 року 232 447 (1% населення Канади) не володіє ні англійською, ні французькою, однак при цьому існує ймовірність їхньої неофіційної двомовності); «*розширений білінгвізм*» чи «*мультилінгвізм*» – знання обидвох офіційних мов на додаток до регіональних (наприклад: англійсько-французько-німецько-український, англійсько-французько-італійсько-німецький; цей тип мультилінгвізму здебільшого пов'язаний із індивідуальними потребами особистості, її спеціальними знаннями та вміннями) [6, 42-43].

Значний інтерес у наукових колах викликала представлена Я. Рудницьким на Восьмому інтернаціональному з'їзді лінгвістів у Осло концепція «*ономастичного білінгвізму*». Дослідивши закономірності змін імен та прізвищ українського походження в англійському середовищі Канади і США, учений приходять до висновку, що «*ономастичний білінгвізм*» може призвести до таких наслідків, як: 1) повна асиміляція імені: а) зі збереженням старого імені в одній мові та його зміною в іншій (Володимир – Вальтер); б) з адаптацією нового (зміненого) імені в обидвох контактуючих мовах (Муляр – Міллер); 2) часткова асиміляція імені: а) шляхом його скорочення до ініціалів (найбільш поширене явище!); б) шляхом проміжного скорочення (Старчевський – Стар, Безкоровайний – Беско); в) шляхом остаточного скорочення (Киселевський – Кей); 3) гібридизація імені (Синчук – Сінтон) [6, 44].

Непримиренність до порушення мовних прав громадян яскраво демонструє висунута Я. Рудницьким у 1967 році концепція «*лінгвіциду*». Основні засади концепції знаходимо в однойменній праці «*Лінгвіцид*», що неодноразово перевидавалася. У статті «*Мультикультуралізм, або Двомовність проти багатомовності*» викладено лише перелік заходів, які Я. Рудницький вважає лінгвоцидними: вбивство носіїв мови (геноцид); репресивні заходи, що заважають природному розвитку мови; насильницьке трансформування двомовного суспільства в одномовне; нав'язування чужої мови шляхом обов'язкового вивчення її в школі, через засоби масової інформації; відмова у підтримці культурного розвитку національних меншин [5, 24; 6, 45].

Зі статті Я. Рудницького «*Становище української та інших слов'янських мов у Канаді*» дізнаємося чимало цікавих фактів з історії розвитку україномовних реалій в канадській діаспорі.

Українська мова з'явилася на манітобських теренах у 1874 році, з 1890 року поширилася в околицях і в самому Вінніпезі, а в 1897 році офіційним провінційно-федеральним актом Лор'є-Грінвей була вперше легалізована і набула прав мови викладання в Манітобі та деяких інших степових провінціях (з'явилися двомовні англо-українські, англо-німецькі, англо-французькі школи). Однак у 1916 році «*лінгвіцидним актом Манітобської легістлятури*» ці права було ліквідовано. І хоча внесок українців у процес розбудови Канади був досить значним (з цього приводу автор згадує досягнення Петра Полетики і Осипа Олеського «на вершинах» і масову

«чорну» працю «над покороенням цілинної природи»), у період між першою і другою світовими війнами мовна політика Канади щодо культурно-національних меншин, на думку Я. Рудницького, була «суто асиміляційною». [7, 10-11].

Відсутність достатньої державної підтримки етнічних груп призвела до прикрих наслідків: зниження кількості україномовних громадян серед представників другого покоління емігрантів, зменшення попиту на українські періодичні видання, відмова «від традиційного батьківського пня» і прийняття панівної англійської культури і мови тощо. Крім того, як свідчать статистичні дані, упродовж 1918-1968 років відбувся потужний відтік молодого покоління українських емігрантів зі степових провінцій у міста. Тож Я. Рудницький стверджує, що «українці в Канаді є й на довго залишаться діаспорною (розсіяною) меншиною» і для збереження рідної мови та національної ідентичності потрібні, як внутрішніх (ідейних), так і зовнішніх чинників, найважливіший із яких – «формально-правний чинник, включно з конституційним визнанням і забезпеченням нашої мови, культури, й узагалі нас, як окремішньої групи» [7, 17-18].

З 1963 до 1971 року на запрошення прем'єр-міністра Канади учений працює в складі Королівської комісії з питань двомовності та двокультурності, утвореної канадським урядом у відповідь на зростання незадоволення серед франкоканадців Квебеку своїм мовним становищем [*сіромсь*]. До складу комісії входило 10 науковців: 4 англоканадці, 4 франкоканадці, 1 поляк і 1 українець – Ярослав Рудницький.

Результати роботи Королівської комісії було оприлюднено у «прелімінарному», першому та четвертому томах її офіційних рапортів, виданих відповідно у 1965, 1967 та 1970 роках.

У «прелімінарному» томі «як оструктурені й оформлені правно (конституційно)» подано англomовну і франкомовні групи – обидві з участю «інших етнічних груп» [7, 15].

Стратегічно важливим для визначення перспектив розвитку української мови в державі Я. Рудницький вважав перший том офіційних звітів «B&B Commission». У документі йшлося надання англійській й французькій мовам статусу державних і визнання Канади двомовною двокультурною країною, однак зазначалося: «В майбутньому, коли достатня кількість канадців вживатиме якоїсь мови поза англійською чи французькою – наприклад української – і хотітиме її зберігати, це признание можна буде поширити й навіть скріпити законом чи регуляцією» [7, 5-6].

Я. Рудницький, підписавши разом з іншими членами комісії ці рекомендації, вирішив не чекати, поки «достатня» кількість українських канадців висловить бажання легалізувати рідну мову в конституції. Він висуває тезу: «Канада – багатомовна і багатокультурна держава з двома офіційними і багатьма регіональними мовами», – і пропонує у своєму окремому «Меншинному звіті» («Сепаратному рапорті») надати українській мові статус офіційної регіональної там, де живе 10 і більше відсотків українського населення – у Манітобі, Саскачевані й Альберті [8, 5].

У четвертий том звіту Королівської комісії з двомовності і двокультурності було включено рекомендації щодо адміністративного забезпечення мов і культур «інших етнічних груп», і вже у 1970 році всі степові провінції ухвалили закони, за якими шкільні ради мали можливість запроваджувати двомовне англо-українське навчання [7, 19].

У 1971 році було офіційно проголошено політику багатокультурності Канади: у 1973 році в канадському уряді було засновано Департамент канадської спадщини (Department of Canadian Heritage) і введено посаду Міністра з питань багатокультурності; у 1982 році до Конституційного Акту Канади додано Статтю 27 «Багатокультурна спадщина», яка юридично закріпила багатокультурний статус Канади; у 1985 році прийнято Законодавчий Акт Канади про багатокультурність, що гарантує усім представникам канадського суспільства право зберігати та поширювати своє культурне надбання та культурну спадщину [9; 10].

У спеціальному листі на адресу Я. Рудницького від 9 вересня 1976 р. прем'єр-міністр Канади високо оцінив діяльність українського вченого, згадавши передусім про пропагування ним ідеї багатокультурності. У 1992 р. ученого нагородили «Орденем Канади» – найвищою державною нагородою країни. Нині Я. Рудницького по праву називають одним із найвідданіших захисників української національної ідентичності, «батьком канадської багатокультурності».

Отже, вагому частину наукової спадщини Я. Рудницького складають твори соціолігвістичного спрямування, у яких автор широко висвітлює проблеми збереження і перспективи розвитку української мови в діаспорі.

Серед найвизначніших здобутків ученого в галузі соціолінгвістики – концепція «багатокультурності» і «концепція лінгвіциду».

Значний науковий інтерес становлять дослідження історії побутування української мови «розсіяній діаспорі» і в «україномовних анклавах», заслугове на увагу створена Я. Рудницьким класифікація мов Канади, і опис визначених ним типів «канадського білінгвізму», в тому числі й «ономастичного».

Серед основних чинників збереження рідної мови в діаспорі учений називає: конституційне забезпечення мовних прав («Становище української та інших слов'янських мов у Канаді», «Лінгвіцид»), компактність проживання, створення «мовних анклавів» («Дослідження про українські мовні анклави», «Слов'янський лінгвістичний атлас Канади і США»), україномовне виховання в родинях емігрантів («Іммігрантська родина як фактор мовного виховання»), активну просвітницьку роботу церкви та громадських організацій («Роль церкви», «Громадські організації»), навчання рідною мовою («Іммігрантські мовні школи»), наявність власних засобів масової інформації («Мас-медіа і іммігрантські мови»), забезпечення діяльності науково-дослідницьких інституцій («Наукові дослідницькі центри», «Наукові дослідження» з книги «Мови Канади»).

Праці Я. Рудницького посіли почесне місце в історії української філологічної думки і будуть повсякчас надихати молодих дослідників на нові наукові відкриття.

Література

1. Дегтяренко Л., Супронюк О. Книгознавець Ярослав-Богдан Рудницький / Л. Дегтяренко, О. Супронюк // Вісн. Кн. палати: наук. –практ. журн. – 2011. – № 6. – С. 32-35.
2. Дзира Я. Ярослав-Богдан Рудницький – учений, патріот. // Пам'ятки України. Історія та культура. – 1999. – № 1. – С. 145-159.
3. Дідківська Г. Професор Рудницький - мовознавець і патріот. // Дивослово. – 2002. – № 7. – С. 58-61.
4. Носко-Оборонів Т. Ярослав-Богдан Рудницький. – Оттава: Українська Могилансько-Мазепинська Академія Наук, 1992. – 48 с.

5. Рудницький Я. Лінгвіцид. – Вінніпег, Мюнхен, 1976. – 31с.
6. Рудницький Я. Мови Канади. – Оттава, Монреаль, 1987. – 81с.
7. Рудницький Я. Становище української та інших слов'янських мов у Канаді. – Вінніпег: Накладом УВАН, 1971. – 32 с.
8. Рудницькіана. – Оттава, 1987. – №3. – С. 5-7.
9. Сіромський Р. Питання багатокультурності та збереження національної ідентичності канадських українців у дослідженнях Ярослава Рудницького // Міжнародні зв'язки України. Наукові пошуки і знахідки. – Вип. 18. Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 285–292.
10. Сіромський Р. Проблема збереження національної ідентичності канадських українців: концепція “третьої сили” сенатора П. Юзика // Наукові записки. Серія “Культурологія” (Проблеми культурної ідентичності: глобальний та локальний виміри. Матеріали міжнародної наукової конференції 23–24 квітня, Острого – 2010). – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2010. – Вип. 5. – С. 394–404.

Stepura Igor

pracownik Instytutu psychologii
im. G. S. Kostiuka NAPN Ukrainy,
Ukraina, m. Kijów

KRÓTKI SZKIC Z HISTORII ROZWOJU RADIO NA UKRAINIE

The article gives a brief historical sketch of development of radio broadcasting in Ukraine: from an initial research stage at the beginning of the 20th century to the present day. The development of mass radio broadcasting is examined from the stage of totalitarian censorship to step-by-step liberalization and adoption of a public-private broadcasting system. The chronology of radio broadcasting development is being created.

Keywords: Ukrainian radio broadcasting, S.M. Aizenshtein, Otto Niusbaumer, radio channel „Promin (A light beam)”, UR

Słowa kluczowe: radio Ukrainy, S.M. Ajzensztejn, Otto Nusbaumer, program radia «Promiń», «UR»

Z inicjatywy O. S. Popowa na terenie współczesnej Ukrainy w 1901 r. zrealizowana była pierwsza cywilna radiokomunikacja w ówczesnym Imperium Rosyjski: między Chersoniem i Gołą Przystanią. Zachodnia część Ukrainy współczesnej była częścią Austro-węgier. Pierwsza eksperymentalna emisja radiowa w Austro-węgrach była w miejscu Graz. Tam pracował Otto Niusbaumer (1876–1930 r). 15 czerwca 1904 r. on po raz pierwszy w świecie przekazał muzykę w eter.

Ale badania autentyczne oraz eksperymenty z radio rozpoczęto 1901 r. w Kijowie przez S. M. Ajzensztejną (1884–1962). On stworzył narzędzia dla radiotelegrafu i ustanowił związek między domami w Kijowie na niewielką odległość. Roku 1901 w Moskwie on słuchał wykład O. S. Popowa oraz i został przedstawiony wybitnemu naukowcu. Ajzensztejn początkowo studiował na Uniwersytecie Kijowskim, a ukończył studiów w Politechnice Szarłotenburską. W 1904 r. – w Kijowie był stworzony przez niego oddzielny laboratorium radia. Przy wsparciu dowódcy Okręgu Kijowskiego Władimira Suchomłynowa nim była stworzona potężna stacja około nowoczesnej stacji metra Arsenalna. W 1906–1907 r. Ajzensztejn już telegrafował do Żmierinki, Odessy oraz Sewastopola. W Żmierince była taka sama jak w Kijowie stacja. W maju 1907 r. w Kijowie odbył się IV Wszechrosyjski zjazd elektryczny, gdzie występował i S. Ajzensztejn. Po tym laboratorium przerodził się w «Rosyjskie Społeczeństwo Bezprzewodowych Telefonów i Telegrafów» (R.S.B.T. i T.) główne radioprzedsiębiorstwo Imperium Rosyjskiego. Wspólnikiem fabrycy staje firma «Markoni». R.S.B.T. i T i fabrykuje pierwsze lampy radiowe w Rosji. W 1914–1915 r. – zakłada wojskowe stacje radiowe. Pierwsza komunikacja radiotelefoniczna między Carskim Siołem oraz Petersburgiem została ustalona w grudniu 1914 r. (S. M. Ajzensztejn, N. D. Papaleksji). W 1917 r. R.S.B.T. i T nacjonalizują i organizują trust «Sieć radioprzedsiębiorstw słabego prądu». Ajzensztejn pracuje tam jako dyrektor do 1922 r., po prześladowaniach ze strony władzy radzieckiej on wyjeżdża do Wielkiej Brytanii. Początkowo pracował w firmie „Marconi’s Wireless Telegraph Company Ltd.” w Londynie, po czym w 1922 r. przybył do Polski, gdzie kierował budową zakładów radiotechnicznych. W latach 1941–1945 pracował w laboratorium diod

próżniowych firmy „Marconi”. W latach 1947–1955 był dyrektorem generalnym kompanii „English Electric Valve Co. Ltd.” [3]

Los radia na Ukrainie składał się dramatycznie. Po procesach rewolucyjnych na części terytorium obecnej Ukrainy pojawia się republika radziecka ze stolicą w Charkowie. Tam przenoszą potężną stację z Mohylewa (obecnie Białoryś), stworzoną przez tegoż ROBTiT, ale ona na długo tam nie zatrzymuje się i oprzyrządowanie przenoszą do Moskwy i w Niżny Nowogród. Właśnie to oprzyrządowanie stanowiło podstawę radzieckiej radiofonii zagranicznej. Radia Komintern (w różne czasy radio kanał nazywał się Radio Moskiewskie, RadioGłos Rosji, teraz to Radio Sputnik). A pod Charkowem budują potężną radio stację, która mogła pracować i za granicą. Jej uruchomienie prowadzono 17 stycznia 1921 r. Radio szerokorozgłaszane na terytorium Ukrainy było zapoczątkowano 15 listopada 1924 r. z Charkowa przez koncert oraz program propagandowy. «Halo, halo, mówi Charkow!» – Powiedział mówca. To się stało wcześniej niż w Polsce (1925 r.) We Lwowie osobna stacja pracuje z 1930 r. Z 1929 r na Ukrainie, jak i na całym ZSSR, zaczęł rozwój system radiofonii kablowej [1, c.15]. Standardy rozgłośni w USRR były radzieckimi – na etapie pionierskim (1924–1931 r.) dominowały radiogazety oraz muzyka. Był rozpowszechniony format radio gazet «Radio-Proletariusz», «Robocza gazeta» – przeprowadzono czytanie wiadomości z gazet, długich tekstów charakteru wyjaśniającego, zawiadomień operacyjnych było minimum, ale z czasem pojawiły się i własne korespondenci – profesjonalne oraz «wiejskie korespondenci», «robocze korespondenci». Z 1931 r. – bardziej dynamiczne wiadomości «Ostatnie wiadomości» (oni na antenie stacji radiowych z Kijowa RV–87), spektakle, programy edukacyjne, koncerty. Radio staje bardziej mobilnym oraz operacyjnym – organizują radiomosty, radiozbiórki, radiosądy. Przy tym na radii działała surowa partyjno-radziecka cenzura. Za niewielką nakładkę w eterze można było uzyskać rozstrzelanie albo na długo okazać się w obozach Gułagu. B 1937 r. było otwarte sprawę karną «Sprawa ukraińskiego komitetu radio», gdzie rzekomo zakorzenili zwolennicy L. Trockiego i nacjonalści. Szereg dyrektorów oraz redaktorów było rozstrzelano, inne trafili do więzień [1, c.18]. Okres 1931–1964 r. charakteryzował się rozgłośnią jednoprogramową – na jednym kanale były programy z Moskwy, Kijowa oraz lokalnych studio.

Z początkiem wojny ZSSR z Niemcami, stację kijowską RV–87 ewakuują w Czełabińsk, 22 lipca 1941 r. w Saratowie zapracowała w kierunku Ukrainy radio stacja im. T.Szewczenki, a z Moskwy transmisja radiowa «Ukraina Radziecka». Razem z następującymi wojskami radzieckimi przesuwała się i mobilna stacja «Dniepr» [1, c.20–22].

Z 1944 wszystkie rozgłoszenie dla Ukrainy ponownie rozgłasza się z Kijowa. Już w 1946 r na Ukrainie 6 stacjonarnych, 2 ruchome stacji, 862 radiotransmisyjne węzła, 600 tysięcy kablowych punktów połączenia, 13 000 radioodbiorników eterowych. W 1951 r 1.481.700 punktów kablowych i 314 radioodbiorników, a w 1956 r 4 ml punktów kablowych 1 ml 200 tysięcy radioodbiorników [4]. W okresie 1946–1953 r. w centrum uwagi radia powojennej odbudowy państwa, pojawili się reportaże, ale ciśnienie ideologiczne było bardzo silnym [2;5]. W 1950 r. zapracowała służba zagraniczna «Radio Kijów» na falach krótkich.

Z 1953 r po przyjsciu do władzy M.Chruszczowa następuje pewna liberalizacja, jednak styl programów informacyjnych należy nie własne serwisie informacyjnemu, a agencjom informacyjnym. Ale już 1960-ch r. rozwijają się sieć własnych punktów korespondencyjnych. Do 1965 r radio było z jednym programem, (choć w dużych miastach ZSSR tworzą czysto muzyczne stacji z przekazywaniem sygnałów specjalnych – tzw. «latarnie», dla potrzeb orientacji samolotów). Na jednym programie wychodziły transmisje z Moskwy, Kijowa i

miejscowego (lokalnego) studio. Z 1965 r. zapuszczono było drugi program radia «Promiń». Był on informacyjno-muzyczny: wydania wiadomości wymieniały się koncertami. Program «Promiń», który był najbardziej dynamiczny, według standardów zachodnich. [5]. W 1980 r. na Ukrainie było 10,7 ml radioodbiorników i 17,6 ml radio punktów kablowych [4].

1965–1991 r. – etap rozwoju ukraińskiej rozgłośni dwuprogramowej. W końcu danego etapu w eterze pod wpływem ogólnej demokracji ZSSR pojawiły się bardziej wolne w treści programy: «Młoda gwardia», «Blitz», program poranny.

Etap nowoczesny (od 1992 r.) – pojawiają się stacje komercyjne, później i sieci takich stacji (sieci rozwinęły się w SZA), którzy opanują FM zakres, natomiast stacji państwowe po wyłączeniu potężnych DH i SK stacji nie mają częstotliwości; odłączając ich od sieci przewodowej. Z trzech program nowoczesnych radia ukraińskiego UR-1 («Pierwsza», główna), UR-2 («Promiń»), UR-3 («Kultura») mniej więcej udana sytuacja z częstotliwościami Pierwszego programu. Następca «Radio Kijów» – Światowa służba radia ukraińskiego (UR-4; ukraiński, angielski, rumuński oraz rosyjski język rozgłośni eteru) [8]. W Żytomierzu oraz Winnicy radiostacje państwowe retransmitują niektóre programy radia Polskiego dla zagranicy oraz lokalnych polskich społeczności.

Pierwsza prywatna stacja radiowa była w Odessie – „Głos Radio” (28 grudnia 1992 roku, 106,6 MHz). Pierwsze prywatne stacje były: „Lwowska Fala Radio” (Lwów), „Radio Niepodległości” (Lwów), „Radio Rocks” (Kijów), „Radio Master” (Charków), „Trans – M – Radio” (Symferopol), „Radio Premier” (Dniepropietrowsk).

Wnioski. Ukraińskie radio, pomimo ciężkiej historii, nie straciło własnej twarzy. Na dzisiaj media elektroniczne na Ukrainie są przeważnie prywatne. Radio państwowe porusza się w kierunku modelu europejskiego rozgłośni publicznej. W radia państwowego są wiele problemów – brakuje częstotliwości lub mała moc nadajników, dlatego ono nie rzadko dochodzi do widzy wejskiego przez satellite. Ale wszyscy mają nadzieje na pozytywny rozwój mediów elektronicznych Ukrainy.

Literata

1. Антонова О. В., Кулініч О. О. Радіожурналістика. Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. 238 с. (w języku ukraińskim)
2. Иванов Д. Важко перші 50 років. MediaSapiens, 23.04.2015. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/tv_radio/1411981076/vazhko_pershi_50_rokiv_do_yuvileyu_radio_promin/ (w języku ukraińskim) (data wizyty 01.06. 15)
3. Карпов Е. А. К 110-летию изобретения радио. Электросвязь. 2004. № 8. с. 48–49. (w języku rosyjskim)
4. Миронченко В. Інформаційне радіомовлення України. К., 1996. 57 с.
5. Пенчук І.Л. Радіожурналістика: основні засади функціонування. Запоріжжя, 2004. 200 с. (w języku ukraińskim)
6. Цукренко Альберт. 50-летие «Радіо Промінь»: гордость, тревога и преданность. Cultprostir. 22.04.2015. URL: <http://cultprostir.ua/ru/post/radio-promin-na-svoe-50-letie-ostalos-bez-chastot> (w języku rosyjskim) (data wizyty 01.06. 15)

ОСНОВНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ЖАНРА ТОК-ШОУ

Ключевые слова: ток-шоу, дискурс ток-шоу, компоненты ток-шоу.

Key words: talk show, talk show discourse, talk show components.

Ток-шоу (от англ. talk-show — разговорное шоу) – современный аналог теледискуссии; пришедший с Запада жанр телепередачи, адресованный «не всем, но каждому». В некоторых случаях термином «ток-шоу» обозначают любую «разговорную» передачу, «например беседу за круглым столом или же простое интервью в студии, если его берет достаточно популярный, свободно ведущий себя журналист — «звезда» экрана или радиоэфира» [1, 199].

Такой объект исследования выбран неслучайно – во-первых, с каждым годом ток-шоу набирают свою популярность по всему миру, во-вторых, эта проблема актуальна в связи с дефицитом информации, посвященной данной теме.

В рамках дальнейшего исследования, посвященному отнесенности жанра ток-шоу к конкретному типу дискурса, считается целесообразным провести анализ компонентов типичных для любого ток-шоу, вне зависимости от страны его производства. Итак, структуру ток-шоу составляют:

Участники: телеведущий, гости студии, эксперты, зрители, модератор.

Хронолог: время в телевизионном эфире, закрепленное за выходом телепередачи и место, где соответствующий процесс происходит – в большинстве случаев это телестудия. Пространство телестудии семиотически распределено в виде территории ведущего и территории участников, экспертов, зрителей. Телеведущий имеет право находиться в любом месте студии, однако, другие участники ток-шоу должны сидеть на своих местах.

Цели: ток-шоу выпускаются для достижения некоторых целей, например, таких как развлекательная, коммерческая, информационная. Помимо этого, Варганов А.С. отмечает, что цель ток-шоу – активизировать восприятие содержания, заключенного в передаче с помощью формы диспута, острых вопросов, высказывания различных точек зрения [2, 26].

Ценности: ценностью ток-шоу можно считать моделирование культурных концептов, необходимым компонентом которых является ценностная составляющая, благодаря чему можно установить ценностную картину мира применительно к определенной лингвокультуре. Более того, к ценностям данного дискурса можно отнести моделирование нормативных постулатов и следствий в рамках поведенческих стереотипов (например, приоритет родственных отношений «муж и жена», либо «родители и дети»). Стоит отметить, что у каждого из участников ток-шоу также можно выделить основные ценности. Так, например, к ценностям ведущего можно отнести диалогичность, разговорность, установление контакта с аудиторией, поддержание интереса и подталкивание к размышлению [3, 127].

Стратегии: прежде чем описывать стратегии, применяемые участниками данного типа телепередачи, необходимо уточнить, что у любого ток-шоу имеется сценарий, включающий наличие актуальной или актуально поданной проблемы, задающей содержание разговора. Этапы развития сценария – зачин, развитие, кульминация и развязка [4, 91]. Стоит отметить, что ток-шоу соединяет приемы журналистики и сценические приемы. Каждый из участников ток-шоу, какова бы ни была его служебная функция внутри программы, одновременно является персонажем с заданной ему авторами ток-шоу ролью [5, 59]. В соответствии с выбранной служебной функцией участник ток-шоу выбирает необходимые коммуникативные стратегии, например, стратегию убеждения или самопрезентации.

Материал (тематика): ток-шоу отличаются широким спектром затрагиваемых тем, начиная с советов по кулинарии и заканчивая обсуждением политики. Однако необходимо отметить тенденцию к уменьшению количества форматов, посвященных политическим сюжетам, а также вопросам, касающимся интеллектуальной и культурной жизни общества. На передний план выходят вопросы повседневности. Тем не менее, в студиях ток-шоу часто обсуждаются социально значимые проблемы, такие как преступность, демография и т.д.

Итак, к основным составляющим ток-шоу относятся: участники, хронотоп, цели, ценности, стратегии и основные темы ток-шоу.

Библиографический список

1. Телевизионная журналистика: учеб./ под ред. Кузнецова Г.В. – М.: Высшая школа, 2002. – 304 с.
2. Вартанов, А.С. Актуальные проблемы телевизионного творчества на телевизионных подмостках: учеб. пособие. – М.: Высшая школа, 2003. – 319 с.
3. Салихов, А.Ю. Пути влияния ток-шоу на формирование мировоззрения // Вестник Челябинского государственного университета. – 2013. – № 22. – С.124-131.
4. Кузнецов, Г.В. Так работают журналисты ТВ: учеб. пособие. – М.: МГУ, 2004. – 400 с.
5. Кузнецов, Г.В. Ток-шоу: неизвестный жанр? // Журналист. – 1998. – №11. – С. 59.

Гайдено Ю. О.
аспірант,
Національний
технічний університет
України «КПІ»

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТА КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛИ СЛОВА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ

Ключові слова: комунікативний, інформаційний потенціал, слово.
Keywords: communicative, informational, potential, word.

Комунікативна спрямованість мови обумовлюється тим, що вона виступає засобом об'єктивізації ідей індивіда шляхом використання наявних у її системі одиниць. Абстрактні за своєю природою ідеї виходять за межі індивідуальної думки та отримують сутнісне втілення, коли їх смисл скорельовано зі словом. Ідея конкретної людини перестає бути абстракцією тоді, коли її сформульовано та втілено у практиці мовлення, тобто задіяно лексичні засоби системи мови, що сприяють її матеріалізації.

Слово як одиниця лексичної системи мови – це дуальна єдність, що у реченні або ізольовано від інших слів слугує для найменування фактів об'єктивної дійсності та виступає сполучною ланкою між ідеальним процесом мислення та фактичним процесом комунікативної діяльності.

Актуалізація думки словом, що нерозривно пов'язана з процесом мислення відбувається через створення поняття, яке на основі певного роду асоціацій стає основою семантики слова. Процес творення слова починається з формування його акустичного образу, що, поєднуючись із семантикою, виступає мовною репрезентацією понять як категорій мислення в системі мови. Зрозуміло, що для вираження понять як мовних репрезентацій об'єктів та явищ навколишньої дійсності слово має містити інформацію, яка виступає фундаментальним чинником у творенні семантики слова.

Інформація (від лат. *informare* – зображувати, складати поняття про щонебудь, повідомляти) – це відомості, що містяться в конкретному висловлюванні, які становлять об'єкт передачі, збереження, переробки, відтворення [3]. Таким чином, інформація – це знання про явища навколишньої дійсності втілені в значенні слова та виражені шляхом співвіднесення цього значення зі звуковою оболонкою (акустичним образом); при цьому, слово виступає засобом акумуляції, узагальнення, збереження та відтворення інформації про навколишній світ.

Передача та обмін інформацією стають можливими завдяки мовленнєвій діяльності людини, яка виступає родовим поняттям по відношенню до видових понять мови та мовлення, тому що передбачає не лише актуалізацію ідеально наявних мовних одиниць у мовленні, але й інтерпретацію їх. Такий двобічний характер мовленнєвої діяльності каталізує її подальший поділ на говоріння, аудіювання, читання та письмо, який затверджується безліччю мовознавців (В. А. Гречко, А. А. Гіруцький, І. О. Зимня, М. П. Кочерган А. Н. Леонтьєв, Л. В. Щерба, І. П. Ющук та ін.) та відбиває переважування

у її корпусі процесів кодування / декодування повідомлення. Мовленнєва діяльність виступає узагальненим терміном, що охоплює також спілкування (комунікативну діяльність), тому терміни «інформація» та «комунікація» є нерозривно пов'язаними.

Так, Н. М. Ануфрієва зазначає, що коли говорять про комунікацію у вузькому значенні слова, то перш за все мають на увазі той факт, що в ході спільної діяльності люди обмінюються між собою різними уявленнями ідеями, інтересами, настроями, відчуттями, установками та ін. Набір відомостей, якими люди обмінюються між собою, можна розглядати як інформацію, і тоді сам процес комунікації можна зрозуміти як процес обміну інформацією. Весь процес людської комунікації можна інтерпретувати в термінах теорії інформації, що і робиться у ряді систем соціально-психологічного знання [1,123].

Таким чином, центрального статусу у комунікативній діяльності та пов'язаних із нею функцій обміну, передачі та прийому набуває інформація, що з огляду на дихотомію мови та мовлення, втілюється в категорії змісту у мові та смислу у мовленні. Приналежність слова, а отже, втіленої в ньому інформації, до кожного з членів дихотомічної єдності спричиняє необхідність його розгляду не лише в аспекті лінгвістичної, але й комунікативної теорії.

У системі мови втілена словом інформація виражається за допомогою парадигматичних зв'язків, що мають вигляд ряду потенційно можливих значень слова, його лексико-семантичних варіантів; причому, кожне слово як одиниця мовної системи має одне або декілька основних та другорядних, непрямих значень. У мовленні інформація актуалізується через смисл, маніфестацію словом його прихованих, латентних значень у разі сполучення цього слова з іншими словами, а сукупність смислів слів утворює повідомлення.

Виступаючи одиницею мовної системи, яка пронизує усі її рівні, слово нерозривно пов'язане з досягненням комунікативних інтенцій мовця у процесі спілкування, а наявна у слові інформація скорельована зі значенням (у парадигматиці) та смислом (у синтагматиці) формує його інформаційний потенціал. Оскільки мова – це система граматично пов'язаних знаків, що використовуються для накопичення, відображення і передачі інформації про факти об'єктивної дійсності, вона є комунікативно спрямованою, а отже в ядровий компонент її лексичної системи, слово, неминує закладено комунікативний потенціал.

Згідно з І. І. Бабенко, комунікативний потенціал слова – це все, що зумовлює його готовність брати участь у спілкуванні в якості елемента висловлювання – носія певного «кванта» знання і прагматичного заряду, тобто основні лінгвістичні параметри слова, його зв'язок з іншими лексичними одиницями, предметно-логічна співвіднесеність, тематико-ситуативні і оцінно-прагматичні зв'язки [2, 8].

Отже, комунікативний потенціал слова безпосередньо залежить від інформації, закладеної в його значенні. Семантика слова, а також його здатність виступати носієм певного кванту інформації, його інформаційне навантаження, базується на інформаційному потенціалі, тобто потенціях виражати одне чи більше значень у мові, які, узгоджуючись зі значеннями інших слів, набувають форми смислу в узуальній єдності. З одного боку, комунікативний потенціал слова залежить від його інформаційного потенціалу, а з іншого – існування інформації як набору відомостей та знань про явища навколишньої дійсності зумовлює необхідність їх акумуляції, узагальнення та

обміну у процесі комунікації, визначаючи взаємозв'язок та взаємозалежність інформації та комунікації, а також інформаційного та комунікативного потенціалу слів.

Література:

1. Ануфриева Н. М. Социальная психология / Н. М. Ануфриева. – К., 2000. – 133с.
2. Бабенко И. И. Коммуникативный потенциал слова и его отражение в лирике М. И. Цветаевой: диссертация... кандидата филологических наук: 10.02.01. – Томск, 2001. – 234 с.
3. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов [Электронный ресурс] / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова // М.: Просвещение. – 1976. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.textologia.ru/slovari/lingvisticheskie-terminy/?q=484/> (Дата звернення: 27.12.2015).

Ковальчук Н.С.

студентка

Миколаївський національний університет

ім. В.О.Сухомлинського

Коваленко О.В.

викладач

кафедри німецької філології

Миколаївський національний університет

ім. В.О.Сухомлинського

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОЛЬОРОНАЙМЕНУВАННЯМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Ключові слова: ідіома, мовна картина світу, фразеологізм **Key words:** idiom, linguistic view of the world, phraseological unit

Велика кількість досліджень присвячена сьогодні вивченню ролі мовних одиниць у створенні мовної картини світу. Значна увага приділяється фразеологізмам, а саме тим, до складу яких входять кольоропозначення, які є вагомими елементами мови.

Питання перекладу ідіом (фразеологічних сполучень, прислів'їв та приказок тощо) дуже суттєві не тільки для практики, але й для теорії перекладу. Автентичний переклад фразеологізмів викликає значні труднощі, оскільки їм притаманне розмовне забарвлення, афористичність, образність, лаконізм. Використання фразеологізмів характерне як для художньої літератури та публіцистики, так і для живого мовлення. Ці питання слід розглядати не тільки як проблему перекладу художньої літератури, але й як надзвичайно важливу загальну проблему перекладу.

Калька в перекладі відсутня, наочність досягається не на рівні мовних відповідностей, а на рівні загального змісту. При цьому необхідно звертати увагу на той ефект, який досягається оригіналом. Як відомо, фразеологічні вирази – це окраса мови. Спроба їх дослівного перекладу призводить до неточностей, а часом до недоречностей і може навіть порушити гармонію мовлення при перекладі фразеологічних зворотів важливо звертати увагу на лаконічність і влучність передачу думок. Передати фразеологізми однієї мови іншою-завдання надзвичайно складне і делікатне.

Постійна поява нових та переосмислення все існуючих кольороназв у німецькій мові сприяє утворенню нових висловів, складовими частинами яких є кольоронайменування.

Існують численні фразеологізми, до складу яких входять кольоронайменування, які утворились внаслідок розширення значення первинного виразу. Наприклад, *das Schwarze-Peter-Spiel* – назва гри «Чорний Петер». Саме від цього виразу, а точніше назви, походять такий сталий вислів, як *den Schwarzen Peter haben* – «бути винним» або «бути відповідальним» [2,20].

Кольоропозначення, будучи прикметниками, поєднуються з визначуванним іменником в просту модель найменування цілісного об'єкту, наприклад, наймену-

вання людини за професією або соціальною групою. Наприклад, *der gelbe Flitzer* «людина, яка розвозить телеграми на мотоциклі», *eine weiße Maus* – «поліцейський-регулювальник вуличного руху». Найменування осіб за професією на основі метонімічного переносу «виду і кольору одягу» часто оформлені складним словом, наприклад, *die Blaujacke* «моряк», *der Blauhelm* «солдат війська ООН», *der Blaumann* «монтер» [1,35].

Розмовний вираз *blauen Montag machen* «прогуляти день, не вийти на роботу» має давнє походження. Спочатку виразом *der Blaumontag* називався останній день карнавалу. Традиційно цей день був не робочим. Словосполученням *Blau* *Stunden* позначають «приємні години відпочинку» як бачимо цей фразеологічний вислів було створено за аналогією з попереднім.

При повному збігу форм німецького та українського фразеологізмів їх значення можуть і не збігатися. Так, німецький вираз *weiß werden wie eine gekalkte Wand* на відміну від українського «бути блідним як стіна» зі значенням «мати блідний вигляд» має ще значення «бути чистим». Фразеологізм *die weiße Fahne zeigen* відрізняється від українського «викинути білий стяг»- «капітулювати» своїм другим значенням «припинити дії». Українським відповідником німецькому фразеологізму *goldene Worte* може бути помилково вибраний вираз «золоті слова» зі значенням «хороші, влучні слова» замість «напутні слова».

Окремий вираз *der grüne Mensch* може бути помилково зрозумілим як «зелена людина», або, наприклад, людина в зеленому одязі, але згідно з контекстом розуміємо, що це позначення використовується зі значенням «жандарм», який в Німеччині має зелену форму.

У німецькій мові виник ряд номінацій фразеологічного характеру, який взагалі не має відповідників в українській мові, оскільки вони пов'язані саме з німецькими реаліями. Так, наприклад, *Weißer Flotte* – флотилія прогулянкових суден; *die Grüne Woche* – тиждень розпродажу сільськогосподарських продуктів; *die weißen Jahrgänge* – вікові групи, які звільнені від військової служби. [3,74]

Всілякі назви, до складу яких входять кольоронайменування, також вважаються фразеологічними одиницями, переклад на розуміння яких є можливими без фонових знань. Наприклад, *das Rote Buch* – «Червона книга», *das Weißbuch* – «Біла книга»- збірка документів ФРН.

Виникає багато складнощів при вживанні та перекладі фразеологізмів, до складу яких входять кольоронайменування. Такі фразеологізми мають свою специфіку, на яку слід звертати неабияку увагу, адже при всій схожості німецькі фразеологізми мають відмінні від українських особливості, значення та еквіваленти.

Література

1. Бинович Л.Е. Немецко-русский фразеологический словарь. / Л.Е. Бинович. – М.: Высшая школа, 1956. – 904с.
2. Ковальська І.В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських текстів): автореф. канд.. філол.. наук:10.02.16/ І.В. Ковальська. – Л., 2001. – 20 с.
3. Розен Е.В. Немецкая лексика: история и современность /Е.В. Розен. – М.: Высшая школа, 1991. – С. 68-77

Инасаридзе Т.П.

Доктор педагогических наук.

Гориинский государственный

университет.

Грузия.Гори.

**АНАЛИТИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕМ-АФОРИЗМОВ
С ГРУЗИНСКОГО НА РУССКИЙ И АНГЛИЙСКИЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЫ
В ГРУЗИНСКИХ АУДИТОРИЯХ ВУЗА.
(НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭМЫ Ш. РУСТАВЕЛИ „ВИТЯЗЬ В ТИГРОВОЙ ШКУРЕ.“)**

Ключевые слова: переводческие трансформации, соответствия, интерпретация, адекватный перевод, межъязыковое перефразирование.

Key words: translation transformation, compliance, interpretation, adequate translation, cross- language paraphrasing.

Глобализация и интеграция, как реальность 21 века, протекающая межкультурными и межъязыковыми контактами актуальна для эффективного взаимопонимания, и перевода в диалоге культур между народами разных культур.

„В переводе происходит не только контакт языков, но и столкновение культур.“ [1, 91].

Аналитический век требует аналитической мысли, и актуальность изучения переводческих трансформаций важно, так как его успешная коммуникация на трёх, англо- русско- грузинских языках повышает лингвокультурологический уровень студента-переводчика.

Алгоритмичный студент нового поколения должен свободно ориентироваться в аналитической мысли перевода средствами одного языка, выраженных на другом языке.

Цель нашего исследования состоит в особенности аналитической мысли перевода фразем-афоризмов с грузинского на русский и английский лингвокультуры, их анализ, способы и приёмы перевода, сравнение оригинала с переводом на двух языках, точное изложение мысли автора и построение адекватного перевода, на материале бессмертной поэмы Шота Руставели „Витязь в тигровой шкуре“.

По Бархударову „ Переводом называется процесс преобразования речевого произведения на одном языке при сохранении неизменного плана содержания, то есть значения.“ [2, 6].

Для того, чтобы получить адекватный перевод, перевод должен быть максимально приближён по своему значению к оригиналу. В данном случае студент-переводчик является „ воссоздателем“ единства мысли переводимой фраземы.

Трансформируем фраземы – афоризмы с грузинского на русский и английский языки с использованием переводческих трансформации из поэмы Ш. Руставели „Витязь в тигровой шкуре“:

Оригинал:“ ვჰგმობ მუხთაღლს საწუთროსა,

ზოგჯერ უხვსა, ზოგჯერ ძვირსა“ [3, 957].

Перевод на русский: „Мир то щедр, то скуп, то дорог,
И не правильна игра.“

Перевод на английский: «Tracherous fare, I Curse you!
Curse your insidious smiles!”

Сравнивая перевод с оригинала на русский и английский языки можно заметить, что некоторые словосочетания переведены „слово в слово“, переведённая фраза совпадает с фразеологической единицей оригинала. Использование такого соответствия позволяет наиболее полно воспроизвести иноязычный фразеологизм, и переводчик, должен учесть, как можно более точно передать смысл оригинала, соблюдая при этом соответствующие нормы переводческого языка.

Для качественного перевода студенту- переводчику необходимы как глубокие знания в области теории перевода, так и отличительные практические навыки.

„Современный переводчик должен работать быстро, эффективно и качественно. В то же время ему необходима гибкость умение осваивать новую тематику текстов, новую область знаний, новые источники информации.“ [4, 368].

Средством достижения эквивалентности перевода служат переводческие трансформации т. е. приёмы перевода, которые помогают создать самобытный перевод.

„Переводческая трансформация – это творческий процесс, связанный с глубинным пониманием смысла текста на одном языке и свободное владение выразительными средствами другого языка. „ [5,61].

Л.С.Бархударов выделил четыре типа переводческих трансформаций: перестановки, замены, дополнения, опущения.

Приём перестановки лексических единиц в фразем- афоризмов, позволяет использовать ближайшее соответствие слову оригинала в другом месте высказывания, если по каким- либо причинам его нельзя употребить там, где оно стоит в оригинале.

Оригинал: „ ოდეს კაცს დაეჭობროს, მამობ უნდა ძმა და თვისი.“ [6,781].

Русский: „ Ведь в нужде бывает нужен человеку друг и брат.“

Английский: “When a man is deep in trouble, he needs a friend and brother.”

В этом высказывании используется приём перестановки лексических единиц т. е. изменение порядка слов и словосочетаний для более благозвучной конструкции предложения. Основной причиной перестановки является различие в строе предложений в английском, русском и грузинском языках.

Приём замены -модуляция, лексико- семантическая замена слова или словосочетания, всевозможные замены как синтаксического, так и морфологического порядка.

Оригинал: „სჯობს სიცოცხლეს ნაძრახსა,

სიკვდილი სახელოვანი!“ [7, 808].

Русский: „ Лучше гибель, но со славой, чем бесславных дней позор. „

Английский:” Better a glorious death, than life dragged out in dishonor.”

В данной трансформации была осуществлена замена синтаксического порядка, между которыми логическая связь сохраняется.

Приём добавления- в процессе перевода широко используется, так как некоторые невыраженные элементы смысла оригинала, должны быть выражены при переводе с помощью дополнений.

Оригинал: „რაღა იგი სინათლე, რასაც ახლავს ბნელია?“ [8, 37].

Русский: „Что нам свет? Зачем он, если ночь грозитя тьмой?“

Английский: “Light can your sovereign, my daughter,
Whom even the sun cannot rival.”

В трансформации использован приём дополнения, добавлено сочетание „ночь грозитя“, чтобы восполнить смысл фраземы-афоризма, которое подразумевалось в оригинале.

Приём опущения- предполагает отказ от передачи в переводе семантически избыточных слов, значения которых оказываются легко восстанавливаемыми в контексте. В английском языке используются парные синонимы т. е. параллельно употребляемых слов с близким значением. В русском языке же при переводе один из синонимов опускается.

Оригинал: „ჭირსა შიგან გამაგრება ასრე უნდა ვით ქვითვირსა.“ [9, 865]

Русский: „Нужно быть крепким в горестях, словно каменный утёс.“

Английский: “But like a rock stands firm amidst all misfortunes and troubles.”

При трансформации опускается „внутреннее горе“, „ჭირსა შიგან“,
“all misfortunes and troubles”.

Итак, с помощью переводческих трансформации фразем – афоризмов был передан феномен мыслей и чувств гениального грузинского поэта Шота Руставели, раздумья которого на русском и английском языках получили аналогичное звучание.

Трансформируя оригинал грузинских фразем- афоризмов на неродственные, русский и английский лингвокультуры, были использованы различные переводческие приёмы, чем и воссоздали фраземы в других языках, и осуществили аналитическую мысль исследуемых соответствий.

Трансформируя, мы установили, что все три лингвокультуры выражают полную, смысловую корреляцию, что ещё раз и указывает на общую культуру универсального мировидения гениальной поэмы Шота Руставели „Витязь в тигровой шкуре“, трансформация показала “... как универсалия преломляется и интерпретируется в том или ином языке, отражающий взгляд на мир, на призму культур с уникальной сочетаемостью в трёх, грузинско-англо-русских лингвокультурах“. [10, 263].

Резюмируя исследование, мы приходим к выводу:

- Перевод с грузинского на русский и английский языки близок к оригиналу и по смыслу, и по стилю;
- строфы в переводе представлены перекрёстной рифмовкой, при помощи которой мысли и чувства гениального поэта звучат выразительно и лирично;

Итак, аналитическая мысль перевода фразем – афоризмов с грузинского на русский и английский лингвокультуры совершенны, и являются эквивалентом оригинала.

Литература.

Книга.

1. Есакова М.Н. „Межкультурная асимметрия как переводческая проблема.“ М. 2000 с.91.
2. Бархударов Л.С. “Язык и перевод вопросы: общей и частной теории перевода.“ М. 2008с. 6.

3. Ш. Руставели „Витязь в тигровой шкуре.“Тбилиси 1984.с. 957, 781, 808, 37,865.
4. Алексеев И.С. „Письменный перевод“ Изд. „Союз“ М. 2006 с. 368.
5. Семёнов А.Л. „Современные информационные технологии и перевод.“ М. „Академия“ 2008 с. 61.

Материалы конференции:

1. Inasaridze T.P. Naskidashvili N.D. „Фразеолы- афоризмы концепта „Любовь“ в обучении англо- русско- грузинским языкам, сквозь призму культур.“
(На материале поэмы Ш. Руставели „Витязь в тигровой шкуре.“)
International Conference „Global Science and Innovation.” March 12-13, 2015. USA. CHICAGO.

